

VÍTEJTE VE SKLEPNÍCH ULIČKÁCH

Vážení čtenáři, dovoluji mi začít téměř od konce. Když jsme se v roce 2013 rozhodli připravit školení pro průvodce sklepními uličkami jižní Moravy, zaskočil nás zájem odborníků i laiků o jejich poznání. Místo plánovaných deseti účastníků školení od prvního až po poslední výukový seminář navštívilo čtyřicet lidí. Jejich zájem a motivace vědět co nejvíce o sklepech, které se krčí na okrajích mnoha obcí a choulí pod svahy vinohradů vinorodé Moravy, dobře vypovídají o zájmech dnešního člověka. Mezi přihlášenými zdaleka nepřevažovala snaha stát se opravdovým turistickým průvodcem se specializací na vinařské obce a vinařské či vinohradnické stavby. Nicméně velká část nadějných průvodců přišla z obcí, kde sklepní uličky jsou, s cílem porozumět jejich hodnotě, historické kontinuitě a dovědět se, jak je představovat návštěvníkům mířícím buď přímo za historií našeho venkova, nebo nepřímo, za vínem, kterým všechny sklepní uličky žijí, voní a chutnají. Vědomosti místních obyvatel obcí se s přibývajícím letopočtem omezují spíše na vzpomínky z dětství, kdy sklepy vypadaly hodně jinak, a na osobní paměti o jejich bourání, přestavbách či změnách vlastníků. Velká část účastníků školení pak představovala typické zamilované do jižní Moravy, té krásné země s mírným podnebím, zelenými svahy, malebnými vesničkami, vínem sluncem slazeným a nocí kořeněným a samozřejmě – vinnými sklepy, ze kterých zní před

sklízni dunění sudů a kádí a pak po celý rok cinkot lahví a skleniček.

Sklepní uličky znamenají pro městské lidi romantiku venkova, dovolenou či gurmánskou turistiku. V průběhu staletí se měnil ráz krajiny kolem nich, dělily se velké plochy vinohradů na menší, sklepy se přizpůsobovaly novým stavebním materiálům a potřebám vlastníků. Zdá se však, že nikdy se doba tak dramaticky a v tak rychlém tempu nedotkla sklepů a sklepních ulic jako za uplynulých 60 a obzvláště posledních 10 let. Když jsem navštěvoval vinaře v jejich sklepech před rokem 2000, byl to opravdu smutný pohled. S mírnou nadsázkou jsem to již mnohokrát komentoval tím, že kdo peníze neměl, tomu se sklep rozpadal a kdo peníze měl, ten ho přestavbami úplně zničil. Místo sklepů se objevily víkendové chaty s okny vybouranými z paneláku, balkónem přes celé průčelí a hliníkovými vstupními dveřmi. Opravdu by mě tehdy nenapadlo, co se může za dalších 15 let přihodit. A dnes? Sklepní uličky se změnila doslova na centrum služeb pro vinařskou a cykloturistiku. Ne všechny (naštěstí), ale ty, které k tomu mají dobré podmínky, ano. Se vším pozitivním i negativním, co zvýšená návštěvnost a potřeba služeb sebou přináší. Přítomnosti sklepních uliček je však věnována až poslední kapitola této publikace.

Na koho a čím tedy tato publikace míří? Pro mě je nejen ozvěnou loňského školení

průvodců sklepními uličkami, ale především úvodem a snad i učební pomůckou pro absolventy kurzů příštích. Bez snahy o úplnost a perfektní provázanost nabízí čtenářům odhalení historických, kulturních a ekonomických vlivů, které daly vzniknout sklepním uličkám na Moravě a v sousedních regionech. Srozumitelně a s překvapující samozřejmostí vás provede historik a vinař z Jaroslavice na Znojemsku, Dr. Martin Markel, třemi staletími rozvoje vinařství v Panonské oblasti, ve které jako v jediné na světě sklepní uličky vznikly. Změny vlastnictví vinohradů, přesun politického a ekonomického vlivu z církve na měšťany a posléze zrušení poddanství dávají poloze a formě sklepních uliček logické vysvětlení.

Druhá část knihy je textem paní Dr. Jitky Matuszkové, která se lidovým stavbám a speciálně i sklepům na Moravě věnuje po značnou část své kariéry profesionální památkářky. Nabízí vám nejen přehled památkově nejzajímavějších lokalit, ale i pohled pod pokličku památkáře, kde jsou pravidla, kterými se vyhlásování a péče o památky u nás řídí. Škoda, že nemáme víc prostoru, abychom

vám ukázali doslova propastný rozdíl mezi stavem sklepů a sklepních lokalit ve Weinviertlu (Dolní Rakousko) a u nás na Moravě. Byť nás od jižních sousedů dnes dělí hranice tenčí než papír, jejich 1000 (!) sklepních uliček se nedá popsat jinak než slovem „skanzen“ a pro vykreslení oné odlišnosti bude pro moravské sklepní uličky snad nejuvýstižnější slovo „turistická vesnička“.

O některých důvodech a ve stručnosti o současném stavu sklepních ulic na Moravě se zamyslím v poslední části knihy. Nejdříve se můžete seznámit se 17 vybranými sklepními uličkami, tentokrát zejména z pohledu vybavenosti a zapojení do turistiky. Cekem odhadujeme počet sklepních ulic či lokalit na Moravě na necelou stovku. Vybrat z nich tak omezený počet nebylo lehké, ale více se jich sem prostě nevešlo. V závěru jsou nastíněné klady i zápory dnešního stavu a jenom jako mrknutí oka krátké srovnání sklepů na jižní Moravě a v oblasti Weinviertel.

Doufám, že publikace bude pro vás inspirací při poznávání a objevování sklepních uliček.

Juraj Flamik
říjen 2013

HISTORICKÉ KOŘENY FENOMÉNU SKLEPNÍCH ULIČEK

Martin Markel

Sklepní uličky, resp. vinné sklepy a lisovny mimo usedlosti vinohradníků a vinařů – a tudíž nejčastěji situované vně intravilánu obce – představují jedinečný a svěbytný fenomén vinohradnických regionů jižní Moravy, Dolního Rakouska, Burgenlandu, Slovenska a Maďarska. Spolu s košťářem jsou nejzjevnějším atributem vinohradnicko-vinařské kultury oblasti, již z hlediska typologie postavené na kulturních, hospodářských a společenských znacích můžeme označit za vinařskou oblast Panonie. Tato společná vinařská kultura se konstituovala na půdě habsburské monarchie v 17. až 19. století a přetrvala i navzdory politickým a hospodářským zemětřesením ve střední Evropě 20. století do 21. věku. A tážeme-li se po současnosti a budoucnosti této tradiční vinařské kultury a sklepních uliček, podíváme se v první řadě na okolnosti jejich vzniku. Ony sklepní uličky se zrodily v procesu zeselštění či zpoddanštění vinařství. Jak tedy vypadalo vinařství ve svých počátcích a v čem spočívala podstata zeselštění?

Počátky vinohradnictví a vinařství a doba majoritní režie oboru v ruce církve, šlechty a měšťanů (od prapočátků do začátku 17. století)

Tradici systematického pěstování révy vinné a produkce vína položili ve středním Podunají Římané v prvním století po Kristu, kdy se tento hospodářský obor stal záležitostí jisté exkluzivity, chceme-li privilegia udělovaného císařem. Nicméně při vyřčení faktu o římském původu vinařství ve střední Evropě musíme mít na paměti, že vinice byly obdělávány jen uvnitř hranic impéria – v našem regionu tedy od Balatonu po Vídeň – a tudíž na území

severně Dunaje proniklo vinohradnictví a vinařství až v době středověku. Jejich počátky na jižní Moravě a v rakouském Weinviertelu spojujeme s utvářením státnosti (Velká Morava, Franská říše), neboť konstitutivním prvkem těchto útvarů bylo křesťanství, v jehož symbolice vždy hrálo víno nezastupitelnou roli. Začaly tak být zakládány ojedinělé rané středověké vinice pro zeměpána a významné církevní instituce.

Klíčový okamžik pro dějiny vinohradnictví a vinařství na Moravě přichází ovšem až s hospodářskou a společenskou přestavbou vrcholného středověku 12. a 13. století. Tato doba mnohých feudálních inovací přinesla s sebou mj. nové hospodářské struktury, jejichž výsledkem bylo kromě kupříkladu utvoření měst i vybudování vinohradnictví

a vinařství coby významného ekonomického segmentu. Panovník, potažmo vrchnosti světské i církevní zakládají vinohrady, jejichž organizace – díky svému právnímu statutu – byly jistou paralelou založení města či nové vsi. Proto měly viniční „hory“ svoji samosprávu a rozsáhlé horenské svobody (právo mílové, azylové, šenkovní a obchodní či hrdelní a mírové). To znamenalo, že v okolí hory nesmělo být obchodováno s jiným vínem, ve vinohradě nesmělo být pácháno násilí a svářet se, ani se tu nedovolovalo lát a zvnějšku spílat někomu do vinice. Hora poskytovala právní ochranu pronásledovaným a tento zvláštní svět podléhal soudní pravomoci perkmistra (mezi německými vinohradníky zvaného Bergmeister) a konšelskému sboru perknošů (Berggenosse). Ti dohlíželi na řádné obhospodařování vinohradů, sousedské vztahy a oprávněnost držby jakož i odvádění povinných dávek (tedy desátku a zemního platu čili perkrechtu).

A vzhledem k tomu, že celé toto zakladatelské úsilí bylo spjato s procesem kolonizace, podílelo se na vybudování oboru výraznou měrou německé obyvatelstvo, které přinášelo z Rakouska vinohradnické instituty a kulturu. (Dokladem této skutečnosti je i německý

původ mnohých slov ve vinohradnické terminologii české či maďarské.) Kolonisté byli tedy také nositeli vzorů horenských řádů, jejichž prapůvod je spatřován na pomezí světa románského a germánsko-slovanského v předpolí Alp ve Friulsku. (V zásadě rozlišujeme na Moravě dvě hlavní rodiny horenských práv. První bylo právo falkenštejnské, které se šířilo při zakladatelské horečce vrcholného středověku a jemuž zůstala dostředivá vazba na dolnorakouský Falkenštejn. Druhou rodinou se stalo ve 14. století právo markraběcí navazující na starší předlohy horenského práva a snažící se vázat rozhodování v tomto oboru na zeměpána v Brně.)

Ono utváření vinařství „na městský způsob“ a zeměpisná poloha na okraji vinorodého světa předurčily další stěžejní charakteristiku moravského vinohradnictví a vinařství. Réva vinná se totiž nestala jen jedním z produktů rolnického naturálního hospodaření. Díky

tomu Moravu zařadíme do mimostředomořské vinařské oblasti, kde se hospodářství na pěstování révy a produkci vína specializovala, tudíž byla orientována na trh a šlo z hlediska ekonomické terminologie o produkci zboží. Proto i ona zmiňovaná městská organizace, ať již šlo o vinohradníky a vinaře situované do měst či na venkov. (Města totiž měla díky svému zaměření na tržní produkci vyvinuty organizační instituty pro takové aktivity.) Navíc doba 13. století doslova započala zhmotňovat podstatu feudální ekonomiky hospodářství či domu (tzv. Hauswirtschaft) a dům (resp. hospodářství) se stal viditelným znakem. A tak zcela v tradiční logice jednoty obydlí a produkce bylo sklepní hospodářství součástí městského a posléze i venkovského domu vinaře.

Primární zaměření zdejšího vinařství na trh způsobilo, že se od 14. století dostávalo pod kontrolu měšťanů, kteří se zboží výrobou

a obchodováním ve feudálním systému zabývali prvořadě. A tak vznikaly vinohradnické okruhy kolem královských měst, kam se soustředila vinařská produkce. Na Moravě od 14. století dominovaly okruh brněnských měšťanů (ten mířil především na jih na Židlochovicko a Hustopečecko a na západ na Dolnokounicko) a okruh měšťanů znojemských rozprostírající se jihozápadně města směrem na Hnanice a Šatov. Pokud tedy v polovině 14. století zisk z vinic brněnských měšťanů tvořil pětinu jejich příjmů, tak ve století 15. a 16. šlo již o téměř polovinu!

Příjem z obchodu s vínem se stal atraktivním i pro rodící se režijní velkostatek, kterým vrchnosti v 16. století započaly nahrazovat systém postavený na naturálních a finančních odvodech od poddaných. Na panských sídlech a dvorech se rodily lisovny a desátkové sklepy. Stavitelská kompozice tak stále spojovala tyto vinohradnické a vinařské stavby s domem – hospodářstvím. Primárními obydlišti tohoto obchodování vínem byly Čechy, Slezsko a polská území.

Konjunkturu vinařského podnikání měšťanů a vrchnosti 16. století měla ukončit obecná krize feudální ekonomiky (tu navíc v segmentu vína umocnila „nápojová revoluce“, když se vedle vína a piva začaly šířit nové nápoje: pálenka, čaj, káva, čokoláda a kakao), jež s sebou nesla od přelomu 16. a 17. století jak propad návratnosti prostředků vložených do vinic, tak i rozvrat hospodářský a společenský způsobený třicetiletou válkou (1618–1648).

Zeselštění vinohradnictví a vinařství aneb Zrod sklepních uliček (polovina 17. až počátek 19. století)

ZESELŠTĚNÍ OBORU

V oněch rozvalinách třicetileté války počíná druhá epocha dějin moravského vinohradnictví a vinařství. Úpadek měst a problematická rentabilita vinařství způsobují zúžení měšťanského podnikání v tomto oboru. Do poloviny 18. století přestaly být vinice hospodářskou základnou domů na brněnském trhu a také ve Znojmě ve druhé čtvrtině 18. století rezignovala polovina měšťanů na vlastnictví vinohradů. Jinak na poválečnou situaci reagují pozemkové vrchnosti, jež ekonomiku svých dvorů postavily na robotní práci poddaných a na tradičních feudálních dávkách. Většinu vína tak získává šlechta i církve v podobě desátku od poddaných, nepočetné vrchnostenské vinohrady jsou obdělávány robotujícími nevolníky. V důsledku těchto proměn přechází majoritní režie oboru od poloviny 17. století do počátku 19. věku do rukou poddaných. Mluvíme tu tedy o procesu zpoddanštění či zeselštění vinohradnictví a vinařství.

Zeselštění tohoto ekonomického oboru vycházelo mj. ze skutečnosti, že vinice představovaly od středověku půdu svobodnou a tudíž nesvazovanou lenním systémem, jak tomu bylo u polností. Vinice mohli poddaní na rozdíl od těchto polí v lánové soustavě svobodně prodávat, kupovat, odkazovat či dělit. Pro stále početnější venkovské obyvatelstvo znamenaly svobodné vinice možnost zajistit si obživu, přičemž díky tržní orientaci vinařství stačila i malá výměra vinohradu. Vedle lánových sedláků se stal obor doménou nižších selských vrstev domkářských. Pokud tedy nedostatek půdy vedl v zemědělsky nepříznivých oblastech k rozvoji např. textilní výroby, tak ve vinorodých oblastech došlo k rozmachu pěstování révy. Vinohradnictví a vinařství se zde vlastně stalo náhražkou průmyslu, jaký známe z pohraničních hor. Poddaní vysazovali nové vinice, často je situovali na rozdíl od středověkého zvyku také do (náhorních) rovin, a hledali výnosné odrůdy révy. Regiony proměněné zeselštěním vinohradnictví se tehdy staly domovem Veltlínu zeleného. Zformovaly se tak oblasti tzv. sekundárního vinohradnictví. To primární bylo určováno vrchnostmi a měšťany, sekundární poddanými. Tuto rozdílnost můžeme vyjádřit i dvojicí stylu vína, středověk se soustředil na „vína z hor“, poddaní raného novověku na „vína z kraje“. (Poznamenejme na okraj, že v Čechách k procesu zpoddanštění vinařství nedošlo a to bylo i nadále charakterizováno měšťanskou a vrchnostenskou převahou. Strukturálně tak Čechy z hlediska společné vinařské kultury tvoří jednotu se Saskem.)

Na Moravě lze zeselštění oboru rozdělit na tři základní fáze. První datujeme do druhé poloviny 17. století, kdy ve vinařských obcích

svázaných s vinohradnickým podnikáním měšťanů (čili v okruhu onoho primárního vinohradnictví) dochází k přebírání vinic tamními vinohradníky a vinaři, tedy k počátečnímu přesunu režeie oboru do rukou místních poddaných. V těchto vinařských dědinách a městečkách, které mívaly nezřídka poddanské výsady, byl katastr osázen převážně révou vinnou a společensko-majetkové rozvrstvení nebývalo tak hierarchizováno jako v obcích s lenní půdou. Známe příklad, že přestože šlo o venkovské poddané, sami sebe takoví vinaři hrdě nazývali měšťany (Hnanice), byť typickým představitelem obyvatele – z hlediska zařazení ve feudální společenské hierarchii – v čistě vinařských obcích byl kopáč, resp. v případě německých vinohradníků Hauer. (Toto označení odpovídalo přibližně čtvrtláníkům v místech, kde sociální stratifikace stála na lenní lánové půdě.)

V 18. století nabírá proces zpoddanštění vinohradnictví a vinařství na intenzitě. Poddaní – a domkáři obzvláště – vysazují nové vinice, často na místě dosavadních pastvin a lad. Pro druhou fázi ohraničenou reformami Josefa II. je charakteristické hledání kompromisu mezi vrchnostmi a poddanými ohledně panských regulačních práv a šenkování vína. V archivech nalézáme množství dokumentů, v nichž vrchnost povoluje poddaným za určitých podmínek (plat) vysadit vinici a šenkovat jejich víno. Že šlo o atraktivní hospodářskou aktivitu, dosvědčuje skutečnost, že některé privilegované obce byly za povolení šenkovat své víno z nových vinohradů ochotny i robotovat (Vrbovec), byť jinak po vzoru Chodů tvrději dbaly svých výsad.

Narůstající produkce vína se stává v polovině 18. století i předmětem kritiky dolno-

rakouské konkurence, neboť odbyt vína se stácel do Vídně, přičemž tento trend ještě zesílil po ztrátě Slezska na počátku panování Marie Terezie (1740–1780). Kupříkladu zástupci významného dolnorakouského vinařského centra Retzu láli moravským vinohradníkům a stěžovali si úřadům, že na rozdíl od poměrů u nich nebrání nikdo na Moravě vysazování nových vinic. (V Dolním Rakousku probíhal po třicetileté válce proces zeselštění vinohradnictví a vinařství rychleji a kulminoval již na přelomu 17. a 18. století. Také v Uhrách měl trochu jiný průběh s tím, že se zde udržely oblasti s městským typem vinohradnictví, jako tomu bylo v Prešporku, resp. Bratislavě a malokarpatských městečkách Pezinok, Svätý Jur či Modra.)

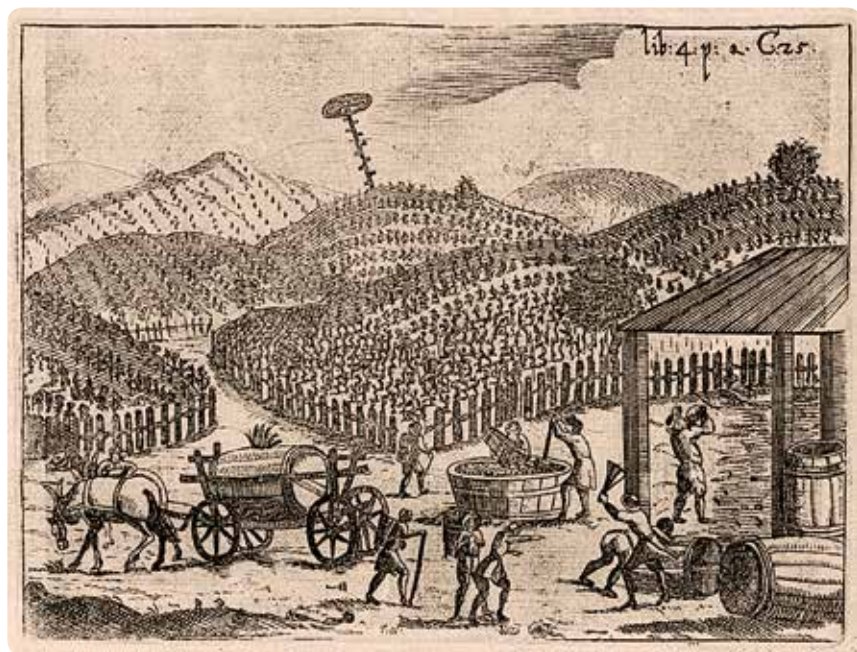
Závěrečná třetí fáze zeselštění je spjata s jednotným vinohradnickým řádem pro Moravu Josefa II. z roku 1784, který rušil staré horenské řády, a právem šenku z téhož roku. Tyto reformy umožňovaly poddaným vysazovat vinice dle jejich vůle a šenkovat vlastní víno pod víchem. Z hlediska hospodaření se stali majitelé vinic svobodnými producenty, a proto nás nepřekvapí, že na přelomu 18. a 19. století opouštějí poddaní při vysazování révy systém uzavřených hor a vinice se objevují v polních tratích. Vedle „trvalých“ vinohradů se v první polovině 19. století setkáváme s vinicemi vysazovanými pouze na pár desetiletí, kdy jsou poté nahrazeny polnostmi. (Úřední němčina pro takové vinohrady tehdy používala termín „Wechselweingarten“ čili vinice k prostřídání.) Doloženy jsou obce, v nichž ve čtvrtstoletí od konce vlády Josefa II. do závěru panování Františka I. stoupl výnos z vinic i o stovky procent!

V té době dosáhla výměra moravských vinic svého maxima téměř 30 000 ha a svobodné vlastnictví vinohradníků a vinařů bylo institutem, který napomáhal uskutečňovat imperativ práva na živobytí. Na něm stála podstata tradiční ekonomiky; přestože byl obor určován zbožní a tedy tržní produkcí, nepodléhal imperativu kapitalistického práva na zisk. (Tato změna nastane v polovině 19. století a ukončí dobu zeselštění v moravském vinařství.) Zpoddanštění či zeselštění položilo nový strukturální základ, jenž se stal charakteristickým pro tradiční vinohradnictví a vinařství, tolik opěvované národopisci 19. a 20. století. Markantním rysem bylo rozdrobené a „malé“ vlastnictví vinohradů, přičemž u mnohých hospodářů byla produkce vína (tržně zajímavým) doplňkem jiné zemědělské činnosti či jen záležitostí samozásobení vínem.

UTVÁŘENÍ SKLEPNÍCH ULIČEK ANEB ZROD VINOHRADNICKÉ PANONIE

Tato výrazná strukturální změna s sebou nesla i technologicko-stavební inovaci v podobě výstavby vinných sklepů mimo (nepodsklepené) selské usedlosti, mnohdy v úvozových cestách či ve svazích vinic. A rozšíření vlastnictví lisu v lidových vrstvách doložené od 18. století vedlo k přistavování lisoven. Zrodily se tak sklepní areály za obcemi a ve vinohradech. Celý proces zeselštění vinohradnictví a vinařství a vzniku vinných sklepů mimo usedlosti – a často zformovaných do sklepních uliček – se ve státním rámci habsburské monarchie odehrál nejen na Moravě a dolnorakouské Vinné čtvrti – Weinviertelu – ale i v Uhrách. Konstituovala se tak společná vinohradnicko-vinařská kultura panonská. A bylo lhostejné, zda tito poddaní hovořili německy, maďarsky, česky či slovensky.

Klademe-li si otázku, kde se sklepní areály objevily poprvé, tak maďarští autoři je kládou do poloviny 17. století do „okrajových“ severních oblastí vinorodých krajů Uher čili na území Tokaje, Egeru a Miškolce. A to v přímé souvislosti s narůstajícími požadavky na produkci kvalitních bílých vín, jejichž zrání vyžadovalo stabilní teplotu a technologickým řešením se stával podzemním sklep a posléze i lis, neboť drcením a šlapáním se přirozeně nedosahovalo hodnotné šťávy. V závěru 17. století pak vinné sklepy vně gruntů zaznamenáváme i ve Weinviertelu a na jižní Moravě. Pohybujeme se tedy stále po onom severním okraji Panonie. Tyto podzemní sklepy (časem s lisovny) měly tendenci řadit se vedle sebe do řady (čili po vzoru uspořádání usedlostí v Podunají) neboli do uličky, chceme-li použít termín z prostředí německy mluvících vinohradníků z Rakouska, Moravy a Uher. Maďarský pohled poukazuje v této souvislosti na fakt, že nositeli šíření stylu sklepních uliček byli němečtí vinaři. A tak se s nimi setkáváme v 18. století nejen v Budínských vrších, ale i v krajích tehdy osvobozených od Turků podél Dunaje (zde vznikl největší areál sklepních uliček na světě v Hajosi) a v okolí Villany na jichžápadě dnešního Maďarska.

Bavíme-li se o areálech vinných sklepů mimo dvory rolníků a vinařů, tedy o hospodářských stavbách vně usedlosti, uvědomme si, že takové se budovaly převážně v klimaticky nehostinných horských končinách. V úrodných krajích nebyvalo z hlediska zemědělské produkce důvodu oddělovat hospodářská stavení od obydlí. V oblasti nížin středního Podunají došlo k onomu oddělení stájí a stodol od bydlíšť hospodářů za turecké okupace, kdy v Potisí zanikly mnohé vesnice a obyva-

telstvo se soustředilo do bezpečí měst. Půda pak byla obdělávána na velké vzdálenosti od těchto měst. Takové uspořádání se stávalo v dalším vývoji vzorem ekonomické a stavební kompozice pro hospodářství zaměřující se monopolně na jednu plodinu, jak tomu bylo právě také v případě vinohradnictví a vinařství. A jak jsme viděli, stalo se toto uspořádání předobrazem sklepních areálů v Tokajských vrších, stejně jako vinohradnických dvorů v krajíně mezi Dunajem a Tisou. (Maďarština má pro takovou vinohradnickou stavbu pojem „tanya“, vidět je můžeme kupříkladu v okolí Szekszárdu na Dunaji.)

Druhý kulturní vzor umístění vinohradnických staveb do vinic vycházel ze zmiňované středověké jednoty vinice a domu. S nárůstem viniční produkce v 18. století ovšem již zůstala zachována síť sídlišť a tak se vinné sklepy a lisovny – často i s obydlím vinaře – stěhovaly do krajiny za vinicemi. Kmenovou oblastí výskytu tohoto uspořádání je region kolem Blatenského jezera, kde si uchovala svoji držbu drobná zemanská šlechta a měšťané. Zde se však neřadily vinné sklepy do řady, nýbrž byly roztroušeny po vinohradě. Navazovaly tu tak na budování viničních lisoven v 17. století. Navíc tu nešlo o podzemní vinné sklepy, nýbrž o lisovny se sklepy zemními, o podsklepené lisovny. (Ojedinele se s nimi setkáváme i na moravském území – příznačně na uherské hranici. Zde se ovšem řadily tyto podsklepené lisovny vedle sebe, příkladem jsou budy v Havřicích u Uherského Brodu a v Blatnici. Co se týče obytných lisoven na Moravě – ovšem s podzemními vinnými sklepy – nacházíme je v původních primárních vinohradnických oblastech, ať již šlo o Pavlov na Mikulovsku, Dyji/Milfřoň u Znojma nebo

Hostěradice na Moravskokrumlovsku. To znamená v místech, v nichž vinohradnictví vesměs převažovalo nad produkcí obilnářskou a kde se v některých případech utváří v 18. století zvláštní kategorie domkářů – presúzníci/ Preßhäusler. Jiné – sezónně obytné lisovny se sklepy jsou záležitostí již po výtce měšťanskou, jak tomu bylo v případě mařatických búd uherskohradištských měšťanů. Jejich datace opět mívá do první vrcholné éry tvarosloví vinohradnických staveb v extravilánu, tedy do 18. století.)

Přehledně nám může tuto základní typologii vinných sklepů a lisoven v oblasti vinohradnicko-vinařské Panonie představit následující tabulka:

typ/doba	nadzemní „sklepy“ (resp. podsklepené lisovny)		podzemní sklepy (s lisovnamí)
	městské oblasti	venkovské oblasti(stavby situované izolovaně ve vinicích)	venkovské oblasti (stavby situované vedle sebe, „uličky“)
středověk	podsklepené měšťanské domy	(selské) lisovny	
17. století		0	
18. století		sklepy bez lisoven	
19. století		(měšťanské) podsklepené lisovny s obydlím (pro vincúra)	lisovny se zemními sklepy

Vidíme, když analyzujeme typy moravských vinohradnických staveb, že na jižní Moravě převládl typ podzemních vinných sklepů, většinou s lisovnamí řazenými vedle sebe. Tyto areály začaly být pozvolna budovány v závěru 17. století, první rozmach zaznamenaly ve století 18. Z té doby se nám dochovaly z některých lokalit i staré listiny dokumentující okolnosti zakládání vinných sklepů. Tak ve Vrbovci na Znojemsku žádal v roce 1727 Johann Lang vrchnost o povolení postavit si

vinný sklep. Argumentoval skutečností, že je novým hospodářem s tím, že si již založil viničku a protože chce hospodařit „pilně a vážně“, musí ochránit svůj produkt (víno) před zkažením. Doposud totiž víno uchovával v komoře svého domu, kde ovšem nešlo očekávanou sklizeň konzervovat bez velkých škod. Proto vrchnost prosil, aby mu povolila postavit (podzemní) vinný sklep, a to za obcí, kde se již takové nacházely. Je zřejmé, že stavba vinného sklepu vně intravilánu byla vyvolána nutností založit živobytí nového hospodáře a technologickým požadavkem vyrobit kvalitní a stabilní produkt.

Od přelomu 18. a 19. století se staly sklepní uličky výrazným fenoménem mora-

vských vinařských krajů (jakož i dolnorakouských a uherských) a vinné sklepy, ať již mohutné či skromné, byly budovány celé 19. století. Mnohdy se jejich inspirací stávalo vysoké barokní a klasicistní tvarosloví vrchnostenských a měšťanských staveb. Potkáváme tak rozměrné selské lisovny a sklepy, jakož i prosté lisovničky a sklípky domkářské. Vrostly do krajiny a vinic a v jejich prostředí se utvářela svébytná vinařská panonská kultura.

Vinohradnictví a vinařství mezi tradicí a kapitalismem aneb Limity sklepních uliček v prostředí národního trhu (polovina 19. až 21. století)

Ve druhé polovině 19. století se proměnil hospodářský systém, tradiční ekonomika byla nahrazena ekonomikou kapitalistickou. Majetková a hospodářská struktura vinohradnictví a vinařství utvořená v procesu zesešštění ovšem nekorespondovala s podobou, jakou vyžadovaly kapitalistické principy. Imperativ produktivity a konkurence vedl ke koncentraci majetku, tedy k vyvlastnění malých producentů, kteří se neuchytili na novém typu trhu, na centralizovaném a jednotném trhu národním. Moravští vinaři vzešli z tradičního hospodářského systému a jejich sklepní uličky začaly oscilovat mezi oběma světy, mezi původním světem ekonomiky začleněné do společnosti a novým světem společnosti podřízené trhu. Toto napětí bylo čitelné ze strategie vinařských kapitalistických podnika-

telů. Mnozí sice umístili své provozy do rámce daného sklepní uličkou, ovšem jiní záhy tyto prostory opustili a pro své podnikání budovali rozsáhlejší stavby měšťanských rozměrů, které neodpovídaly dosavadní venkovské přiměřenosti areálů vinných sklepů. (Toto napětí trvá tedy do dnešních dní.)

Novému národnímu trhu předcházela od poloviny 18. století etapa konstituování teritoriálních trhů, které byly výsledkem aktivit absolutistického státu. Dosavadní izolované lokální trhy, z nichž některé byly zapojeny do mezinárodního obchodu, byly propojovány do rámce vymezeného jednotlivými zeměmi. Morava začala být (stejně jako jiné země) oddělována celní hranicí od svých sousedů a vzhledem k tomu, že na víno byla uvalena (pohraniční) nápojová daň (1750, resp. 1763), objevily se na moravsko-dolnorakouské hranici známky konfliktu. Mnozí moravští vinohradníci měli své vinice na dolnorakouské straně a vyvstávala otázka, zda jde o víno moravské či rakouské. (Již roku 1762 brněnské úřady napomínaly vrchnostenské správy na jihu Znojemska, aby dohlédly na zdaňování rmutu

a hroznů přepravovaných přes zemskou hranici moravskými vinohradníky, kterým patřily rozsáhlé plochy vinic mezi Zwingendorfem a Seefeldem v údolí Pulkavy.) Začala se tak nenápadně rodit debata o původu vín, neboť ta byla právě tradičně pojmenovávána podle svého zeměpisného původu.

Vznikající jednotný a centralizovaný trh vystavoval vína novince – konkurenci. Principy tradiční ekonomiky cíleně konkurenci zabraňovaly, neboť byla v rozporu s právem na zajištění živobytí (sloužil k tomu systém privilegií), a tak kupř. již v roce 1792 žádali šatovští vinaři zrušení pohraniční nápojové daně. Cla totiž představovala nástroj utváření tohoto nového typu trhu. Stát zřídil síť berních okresů a ve vybraných lokalitách celních kontrolorů (tehdejší úřednická němčina je nazývala „Gegenhändler“, obchodník protistранy). Dosavadní obchod vínem se tím začal ztěžovat. Pokud do té doby probíhala konfrontace na ose boje o monopol (privilegium) dodávat zboží od konkrétního producenta v daném čase na určité místo, začali být vinaři vystaveni snahám těchto celních kontrolorů, aby s vínem navštívili jejich celní stanici a tudíž začali určovat trasy, kudy se s vínem muselo projet. (Celní kontroloři sídlili v desítkách obcí, vinice se nacházely ovšem ve stovkách míst.)

Na takovém typu trhu ovšem vyvstávala potřeba přehlednosti, jež vedla k tendenci vína klasifikovat. Na Moravě byla od počátku 19. století vedena diskuze, již se ujali učenci svázaní s C. k. moravsko-slezskou společností pro zvelebení orby. Ve 20. letech 19. století se začal brněnský profesor J. Zeman zabírat tříděním moravských vinic, zůstalo však pouze u přehledu vín ze Znojemska. Na Zemana poté v letech třicátých navázali spíše tvůrci

vlastivědných děl (Gregor Wolny) či vinařští cestovatelé, ať již působili v rámci monarchie (Franz Schams) nebo poznávali vinorodou Evropu (Francouz Jullien), nežli zemědělství systematici či praktičtí obchodníci.

Učenecký přístup k oboru vedený vzdělávacími měšťanskými kruhy kulminoval po polovině 19. století v okresních pobočkách C. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení orby, potažmo Zemědělské společnosti. První vznikla v Mikulově (1851 Okresní hospodářský a vinařský spolek) a ve Znojmě (1857 Okresní hospodářský spolek, který si záhy roku 1858 utvořil svůj vinařský výbor a jehož představitelé se věnovali systematickému poznávání vín ze Znojemska). V rámci hospodářských spolků, které se v důsledku nacionálního rozštěpení země rozešly do německého a českého tábora, jeho členové vykonávali osvětu ohledně racionálního hospodaření ve vinici i ve sklepě. (Ono zmíněné česko-německé rozdvojení vedlo na české straně na konci 19. století ke konstituování Českého okresního hospodářského spolku Hustopeče se sídlem ve Velkých Pavlovicích – jednatelem tu byl proslulý učitel Alois V. Horňanský – a v roce 1902 k založení Zemského vinařského spolku pro Markrabství moravské.)

Vrcholem aktivit učenců ve směru systematického poznávání byl unikátní pokus zavést klasifikaci moravských vín při příležitosti páté Světové výstavy ve Vídni v roce 1873. (Vzorem jim nepochybně bylo rozřídění vín z oblasti Bordeaux na druhé Světové výstavě v Paříži v roce 1855.) Vypracoval ji brněnský sekretář C. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení orby Heinrich Cäsar Weeber se svými spolupracovníky z regionů. (Zmíňme alespoň dva, velkoobchodníka vínem Johanna

Haaseho ze Znojma, který tehdy prezentoval nomenklaturu vín ze Znojemska, a inspektora jaroslavického velkostatku Leopolda Quaiße, jenž prosazoval na Moravě koncepci pozdního sběru.) Na popud vídeňských úřadů, resp. Arthura von Hohenbrucka vznikl tehdy ucelený a koordinovaný přehled o předlitavském vinohradnictví a vinařství a pouze Moravané v něm nastílnili možnost klasifikace. Ta stála historicky na „románském“ principu geografického původu a členila vína do tří kvalitativních tříd ve třech oblastech. Předobrazem těchto oblastí byly „velké“ řeky vinorodých regionů jinde, nicméně se ukazovalo, že pro hledání rozdílu v moravských vínech bude třeba najít jiný klíč. Proto Weeber spojil teritoria kolem řek s chuťovými charakteristikami vín (viz následující tabulku).

Tato více jak staletá éra byla poznamenána zápasem s novými chorobami (padlí a plíseň) a škůdci (révokaz), válečnými konflikty (první a druhá světová válka) jakož i sociálním a hospodářským zemětřesením 30. až 50. let 20. století. Tehdy také klesla výměra moravských vinohradů na nejnižší úroveň necelých 4000 ha (k roku 1930) a majetková koncentrace dosáhla svého maxima v jednotných zemědělských družstvech a státních statcích. Do tohoto textu některou z fotografií 05–06 Prušánky

Trend soustředění vinařů je patrný již ze dvou vín zakládání vinařských družstev. Ta se stala nástrojem obrany malých vinohradníků proti důsledkům působení konkurence a ekonomickému tlaku velkých producentů. Domovem prvních sklepních družstev bylo Mikulovsko (1901–1902 Brod nad Dyjí,

Weeberova klasifikace moravských vín z roku 1873

skupina (<i>Gruppe</i>)	vín ohnivých (<i>hitzig</i>) – Pomoraví (soudní okres Uherské Hradiště, Napajedla, Strážnice, Uherský Brod, Uherský Ostroh)	vín trpkých (herb) – Posvratčí (soudní okres Hustopeče, Slavkov, Brno, Bučovice, Ivančice, Kyjov, Hodonín, Klobouky u Brna, Moravský Krumlov, Břeclav, Mikulov, Židlochovice, Žďánice)	vín jemných (<i>mild</i>) – Podyjí (soudní okres Znojmo a Jaroslavice)
třída (<i>Classe</i>)	I. Blatnice pod sv. Antonínkem, Blatnička (Roháč), Bzenec	Pavlov, Archlebov	Podmolí (Šobeské), Suchohrdly, Strachotice, Sedlešovice
	II. Polešovice, Strážnice, Buchlovice	Hustopeče, Velké Bílovice, Přítulky, Rakvice, Nosislav, Horní Věstonice, Dolní Věstonice, Mušov	Šatov, Hnanice, Konice
	III. ostatní obce	ostatní obce	ostatní obce

Tato klasifikace však nikdy nevešla v platnost a moravská vína začala být oficiálně tříděna až o století později na základě zákona z roku 1995. To se zde však v onom mezidobí prosadila klasifikace „germánská“ postavená na odrůdě a cukernatosti hroznů při sběru.

Novosedly, Perná, Dolní Bojanovice (1898) a Vrbovec (1903). A přestože již v roce 1927 vzniklo Ústředí vinařských družstev v Brně, stěžejní vlna jejich zakládání proběhla ve 30. a 40. letech 20. století, kdy byla v nacionálně-socialistických koncepcích hledána cesta

z limitů daných kapitalismem. Družstevní lisovny a sklepní hospodářství se staly novým fenoménem vinohradnické a vinařské architektury, někde byly zakládány na zelené louce, jinde byly jejich provozy umísťovány do prostor po (arizovaných, konfiskovaných či znárodněných) vinařských podnicích.

Zmíněná koncentrace produkce (ať již v režii kapitalistických velkopodnikatelů, hospodářských družstev nebo socialistického státu, za něhož kulminovala) vedla – v duchu imperativů nové ekonomiky – k pojmání oboru coby průmyslové výroby a tak vznikaly velkokapacitní vinařské závody, které měly tovární povahu. Tradiční přístupy a drobní vinohradníci a vinaři přežívali v zázemí sklepních uliček a révu pěstovali na drobných parcelách záhumenků a zahrádkářských kolonií. Obzvláště zřetelní byli tito drobní vinaři a jejich sklepy na Slovácku

(dodnes tu působí polovina pěstitelů révy, kteří mají k dispozici necelou čtvrtinu moravských vinic) a Velkopavlovicku, tedy v krajích, jež nebyly poznamenány poválečnou konfiskací a z ní vyplývající majetkovou koncentrací vinic. Paradoxně tak zůstaly více zachovány (chátrající) sklepní uličky na Znojemsku (dnes se zde nachází pětina vinohradů Moravy, ale jen 6 % všech pěstitelů) a Mikulovsku, zatímco rentabilita šedého trhu socialistické éry vedla na jihovýchodní Moravě k čilému budování v areálech bůd a presúzů. (A to navzdory nedostatku výchozí suroviny – hroznů. Nebývalým fenoménem se tak stal „druhák“ zaplňující mezery na ohraničeném trhu státního socialismu.) To jsme však již na prahu současnosti, kterou určují reálie utvořené po Listopadu 1989: otevřený trh s vínem, soukromé vlastnictví a unijní regulace oboru.

PAMÁTKOVÁ OCHRANA

Jitka Matuszková

Památkově chráněné objekty Znojemské podoblasti

Velká rozloha této vinařské podoblasti a její rozdílné geologické podmínky dané rozhraním Českého masivu a západních Karpat, kdy tvrdé podloží starého původu je překryto vápenitými a slinitými sedimenty, štěrkopisky i mohutnými návěsemi spraší, dalo vzniknout sklepů jak hloubeným, tak kopaným. Zejména spraše jsou velmi tvárným materiálem, vhodným pro kopání sklepů, které jsou v některých lokalitách dlouhé i několik desítek metrů a tvoří spleť chodeb s výklenky, s rozdílnou výškou klenby valené nebo ve tvaru lomeného oblouku. Snadno opracovatelný materiál lákal k výtvarnému vyjádření, které se projevilo vyznačením říms a rohových ústupků, náznakem sloupků, reliéfy s křesťanskými motivy, vyrytými letopočty, jmény majitelů i návštěvníků. Vyskytují se zde jak sklepy bez lisoven, tak sklepy se zemními lisovkami, přízemními lisovkami a jen v obci Dyjákovice jsou i sklepy s patrovými lisovkami. Nejčastější jsou mohutné přízemní lisovny, budované z kamene i ze směsi kamene a hlíny v podobě váleků nebo nepálené cihly. Lisovny jsou prostorné, protože se do nich musel vměstnat rozložitý kládový lis nebo dva v případě, že lisovna patřila dvěma spoluvlastníkům, z nichž každý měl svůj samostatný vchod i lis, avšak společný vstup do sklepa. Přes uvedenou variabilitu není na Znojemsku mnoho vinohradnických staveb památkově chráněno.

Havraníky (německy *Kaidling*) jsou poprvé zmíněny roku 1229. Zdejší hospodáři měli vinné sklepy pod svými domy, menší areál sklepů a lisoven vznikl v 18. století na dolním okraji obce po obou stranách polní cesty. Právě zde stojí na parcele 65 památkově chráněná přízemní lisovna se sklepem (číslo Ústředního seznamu kulturních památek – dále jen ÚSKP – 48750/7-8148). Štítově orientovaná stavba má v nice nad vchodem umístěnu sochu Panny Marie datovanou rokem 1718. Stejný letopočet, doplněný monogramy LG a MG, je vyryt i na centrálním sloupu, který podpírá trámový strop lisovny. Je to ojediněle dochovaná barokní lisovna cennou i přesnou datací. Soustava sklepních chodeb pod lisovnou je však ještě starší. Vznikla kopáním písku jako stavebního materiálu, který se vozil až do Vídně.

Chvalovice (německy *Kallendorf*) jsou svými dějinami svázané s premonstrátským klášteřem v Louce u Znojma, který byl založen roku 1190. Vinné sklepy si vinaři začali budovat od 18. století za obcí v údolí potoka Daníže. Památkou je bývalý desátkový sklep louckého klášteřa (ÚSKP 48787/7-8186, parcela 433), datovaný rokem 1770. Představuje typ sklepa bez lisovny, kopaný cca 15–20 metrů pod zemí v měkkém pískovci a ponechaný v rostlém materiálu. Chodba s vysokou valeně tvarovanou klenbou je křivolaká, asi 80 metrů dlouhá, zčásti porostlá ušlechtilou černou plísň. V zadní části je příčka z rostlého materiálu, prolomená otvorem do posledního úseku sklepa a současně spojkou do paralelního sklepa z 19. století. Před příčkou je

studna. Spojky do paralelního sklepa jsou ještě na počátku a na konci sklepního tunelu a byly vybudovány až v 20. století. Svažitou šíjí vyzděnou z pálených cihel je sklep spojen s povrchem, kde je stavba přiznána průčelním segmentově tvarovaným štítem s vázou ve vrcholu a s plastickou kartuší nad vstupem, v níž je vyryt monogram J.B. a letopočet 1770. Podstatnou část průčelního štítu zabírá pravouhlý vchod se segmentovým překladem a novodobými dveřmi. Po obou stranách vchodu je prolomeno oválné zamřížované okno sloužící k osvětlení a větrání šíje. Přestože byl loucký klášter v roce 1784 zrušen, následující vlastníci zachovali sklep téměř v intaktní podobě a patrně byl vzorem pro ostatní vinaře v okolí.

Miroslav (německy *Mislitz*) – dnešní město se poprvé připomíná v roce 1222. V Malinovského ulici na parcele 1597 stojí osamělá okapově orientovaná přízemní lisovna postavená podle datace v klenáku nad vchodem v roce 1748. Štíty jsou barokně rozvlněné a ve vrcholu ukončené šiškou. Interiér lisovny je zaklenut valenou klenbou se styčnými lunetami a rovněž sklep je valeně vyzděn z cihel (ÚSKP 47089 / 7-6570).

Nový Šaldorf (německy *Neu Schallersdorf*) je od roku 1990 administrativně spojen se

Sedlešovicemi. Zdejší sklepy jsou hloubeny v rozdílných geologických podmínkách daných rozhraním Českého masivu a západních Karpat. Na úpatí viniční hory Goldbergen vznikaly v mohutných návěších spraší spletité sklepní prostory, jejichž členitost a délka jednotlivých chodeb je mimo jiné dána tím, že vykopaný písek se prodával jako stavební materiál. Sklepy se označují jako modré, protože ušlechtilá černá plíseň *Rhacodium celarea* na stěnách vzbuzuje při umělém osvětlení dojem šedomodré barvy. Přízemní lisovny, okapově a štítově orientované, ze směsi kamene a nepálené i pálené cihly jsou mohutné a velmi prostorné. Průčelí je zdobeno šambránami a římsami, kombinací hladké a hrubě stříkané omítky. Přestože se zde dochovalo několik nepřestavěných lisoven, památkově chráněná je jen podzemní část družstevního Modrého sklepa (ÚSKP 48854/7-8253, parcela č. 621/1)

Popice (německy *Poppitz*) jsou dnes součástí města Znojma. Mezi zdejšími sklepy, soustředěnými u polní cesty pod vinohrady, je památkově chráněná přízemní lisovna na parcele 208 (ÚSKP 50887 /7-8964). Samostatně stojící štítově orientovaná stavba se sedlovou střechou s valbičkami byla vybudována ze smí-

šeného kamenného, hliněného a cihelného zdiva v roce 1838 (dle datace na průvlaku nad vstupními dveřmi). Nároží jsou zvýrazněna černě natřenou bosáží. Trámový strop lisovny je podepřený masivním středovým sloupem, jehož patka spočívá na hliněné podlaze.

Přímětic (německy *Brenditz*) se připomínají roku 1220, kdy se staly majetkem louckého klášteřa. Dnes jsou součástí města Znojma. Na návsi, nyní Křížovém náměstí č. p. 62, stojí štítově orientovaná lisovna s obytným patrem. Její součástí je na parcele 139 rozsáhlý vinný sklep ve tvaru latinského kříže, jehož ramena jsou dlouhá 110 a 56 m, široká cca 10 m a kopule v místě křížení je vysoká cca 7 m. Sklep vybudovali znojemští jezuité v letech 1740–1756. Tato památka, již dal pojmenování půdorysný tvar sklepa, je evidována v ÚSKP pod číslem 31169/7-6694.

Šatov (německy *Schattau*) byl pro své historické, urbanistické a architektonické hodnoty v roce 1995 prohlášen Ministerstvem kultury ČR za památkovou zónu (249/1995 Sb.) Vinohradnické stavby tvoří součást tohoto plošně chráněného území. Lisovny se sklepy jsou povětšinou mohutnými stavbami obdélníkového půdorysu s obvodovými stěnami vybudovanými z kamene a hlíny. Kromě zbytků dusaného zdiva nebo vzácně dochovaného nakládaného hliněného zdiva je většina lisoven vystavěna z nepálených cihel na kamenné podezdívce s kamennými ostěními kolem vchodu do lisovny. Jedinou samostatně chráněnou památkou sklepního stavitelství je lisovna na parcele 243, která je součástí areálu radnice čp. 20 (ÚSKP 11924/7-8764). Přízemní štítově orientovaná stavba čtvercového půdorysu stojí u záhumní cesty a nese rysy klasicistního stavitelství z přelomu

18. a 19. století. Snad nejznámější je však tzv. Malovaný sklep, jehož stěny jsou pokryty velkoplošnými plastickými výjevy od místního jednorukého samouka.

Památkově chráněné objekty Mikulovské podoblasti

Tato podoblast se rozkládá na části okresu Břeclav a Brno – venkov kolem krajinné dominanty Pálavy, jejíž charakteristický reliéf se zvedá z údolní nivy řeky Dyje. Pálava je poslední výběžek vápencových Alp a vyznačuje se rozmanitými a unikátními druhy flóry i fauny, proto byla vyhlášena chráněnou krajinnou oblastí a biosférickou rezervací. Dále ji tvoří Dunajovické vrchy a Valtická pahorkatina s mohutnými návějeji spraší a písková plošina Bořího lesa. Nejvýznamnější vinařskými obcemi jsou města Mikulov a Valtice, v nichž jsou otevřena muzea zaměřená na dokumentaci vinohradnictví a vinařství. Historie zdejší oblasti je spojena se dvěma mocnými rody Lichtenštejnů a až do druhé světové války ovlivněna soužitím německého, českého a chorvátského obyvatelstva. Škála zdejších vinohradnických staveb počíná nejjednoduššími sklepy bez lisoven, pokračuje sklepy se zemními lisovami, sklepy s přízemními lisovnami, sklepy s byty nad lisovnou a končí vinařskými domy. Mikulovskou zvláštností jsou sklepy vylámané ve vápencovém podloží.

Bulhary (německy *Pulgram*) byly založeny jako německá kolonizační obec, první písemná zmínka pochází z roku 1244. Patřily k Lichtenštejnskému panství, svůj dvůr však zde měli

i mikulovští Ditrichštejnové. Památkově chráněný je dům čp. 180 na parcele 509 (ÚSKP 22658/7-1185). Představuje typ vinařského domu s prostornou valeně klenutou lisovnou v přízemí a s bytem v patře. V minulosti byla lisovna propojena s obytnou částí vnitřním schodištěm, dnes již nefunkčním. Ve své době to byla honosná stavba s volutovými štíty, pilastry a plastickými ozdobami – hvězda, rolverk. Stavební úpravy v 30. letech 20. století se týkaly především obytného interiéru. Podle kresby uložené v lednickém zámku byla postavena kolem roku 1830 a v přístřešku před ní bývala kovárna. Tato v obci ojedinělá památka však již léta chátrá.

Mikulov (německy *Nikolsburg*) je situován v nejnižším výběžku Pálavy. Vápencové útvary tvoří malebnou přírodní dominantu města, které bylo pro své architektonické a urbanistické hodnoty prohlášeno Městskou památkovou rezervací. Mikulov vyrostl na staré obchodní cestě pod zeměpanským hradem,

který zde stával již počátkem 13. století a jako první přijal roku 1526 novokřtěnce, habány, takže řada domů obsahuje renesanční stavební jádro z doby jejich zdejšího pobytu. Uvedme jako příklad památkově chráněný vinařský dům v Koněvově (původně se jmenovala Kamenný řádek) ulici 22 (ÚSKP 20217/7-1531, parcela 1610). Lisovna v přízemí tvoří obdélník o rozměrech 13 m x 5 m, zaklenutý čtyřmi poli valené klenby se styčnými hřebínkovými výsečemi a spojený pětimetrovou šíjí s valeně zaklenutým sklepem o délce cca 25 metrů a šířce 5 m. Cenná stavba však stále nemůže najít uplatnění, protože představy majitelů a památkářů o jeho stavebních úpravách pro nové využití se rozcházejí. Barokní vinařský dům čp. 776 stojí ve stejné ulici na parcele 1545 (ÚSKP 50870/7-8974). Jednopatrový dům umístěný ve svahu s barokně vykrájaným štítem, zdobeným akanty a čučky, byl postaven ze směsi vápencových kamenů a pálených cihel.

Jak již bylo výše zmíněno, využívali místní vinaři pukliny ve vápencovém podloží k vybudování vinných sklepů. Jeden se nachází ve dvoře historizujícího domu ve Vídeňské ulici 19 (ÚSKP 100636, parcela 1638).

Valtice (německy *Feldsberg*) se poprvé připomínají v roce 1192. Ve 14. století se dostaly do vlastnictví významného knížecího rodu Lichtenštejnů a staly se jejich rezidenčním městem, které bylo tehdy součástí Dolních Rakous a teprve Saint-Germainskou smlouvou byly v roce 1920 přirknuty Československé republice. Valtice spolu s okolím jsou součástí Krajinné památkové zóny Lednicko-valtický areál, který byl v roce 1996 zapsán na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Valtičtí měšťané uchovávali víno ve sklepech, které spolu s lisovnami byly často součástí jejich domů, historické jádro města však v druhé půli osmnáctého a počátkem devatenáctého století postihly ničivé požáry.

Obzvláště zhoubný byl požár v roce 1801, proto se ve Valticích dochovalo jen několik vinařských domů. Požáru unikl štítově orientovaný dům čp. 49 v Kopečné ulici (ÚSKP 45260/7-7154, parcela 168), jak to připomíná keramická domovní značka v průčelí, a sousední okapově orientovaný dům čp. 48 (ÚSKP 18662/7-7153, parcela 165). Oba domy představují typ vinařského domu s lisovnou a se sklepem v přízemí a s bytem v patře, přičemž obytný prostor je s lisovnou propojen vnitřním schodištěm. Prostorná lisovna je zapuštěná pod úroveň terénu a v domě čp. 49 je zaklenuta na centrální sloup dvěma poli klenby mezi pasy s obkročnými výsečemi a s vytaženými hřebínky, což stavbu datuje nejpozději do počátku 18. století. Obydlí nad lisovnou má obvyklý trojdílný půdorys s ústřední síní, do níž ústí schodiště z lisovny.

Pavlov (německy *Pollau*) byl v dvacátých letech 13. století osídlen německým obyvatelstvem, které zde převládalo až do konce

2. světové války, po níž bylo nahrazeno českými rodinami převážně z okresů Hodonín a Uherské Hradiště. S německou kolonizací zřejmě souvisejí počátky i rozvoj zdejšího vinařství, díky němuž byl Pavlov v 16. století nejvýznamnější vinařskou lokalitou na mikulovském panství. Místní vinohradnictví těžce – ostatně stejně jako jiné vinařské obce – poškodila švédská okupace na sklonku třicetileté války, po níž zůstala více než polovina vinohradů pustých nebo byla oseta obilím. Teprve v sedmdesátých letech 17. století se situace zlepšila, vinaři vysazovali nové vinohrady a postupně obnovili také zpustlé nebo na pole přeměněné vinice. Vinařství vtisklo Pavlovu nezaměnitelný urbanistický a architektonický vzhled. Pravděpodobně od 17. století si vinaři budovali sklepy a lisovny za humny v dnešních ulicích Česká, Na Cimbuři a Vinařská. Zejména Česká ulice představuje celek mimořádné historické, architektonické a urbanistické hodnoty, po jedné straně lemovaný vinnými sklepy se zemními a přízemními lisovnami i se sklepy s bytem nad lisovnou, po druhé straně záhumenní cesty obestavěny stodolami, v současnosti již jen výjimečně dochovanými.

Kromě vinohradnických staveb rozšířených i v jiných moravských vinařských obcích se v Pavlově vyvinul typ sklepů s bytem nad lisovnou. Majitel sklepa byty budoval jako výměnek svým rodičům nebo je pronajímal kopáčům či vincúrovi, vinařskému odborníkovi, který se staral o vinohrad. Pokud vlastník bytové prostory prodával, obvykle si zajišťoval právo užívat sklep až do své smrti. Z toho důvodu nejsou lisovny propojeny s obytnou částí. Kategorie těchto přeshauzníků, domkářů bydlících na lisovnách, je poprvé uvedena v tereziánském katastru k roku 1754. Sklep s bytem nad lisovnou je samostatně stojící jednopatrová stavba, nejčastěji štítově orientovaná. V přízemí je lisovna a na ni navazující sklep, v patře nad lisovnou je byt. Přízemní lisovna je přístupná z ulice, sestupuje se do ní po několika schůdkách, je buď zaklenutá valemnou klenbou s výsečemi nebo je plochostropá s trémovým stropem. Z lisovny se šíjí vchází do rozlehlého sklepa.

Byt v patře nad lisovnou má samostatný vchod, obvykle v zadní štítové stěně nebo v bočním průčelí. Přeshauznické bydlení bylo skromné, po stranách síně byla komora a čer-

ná kuchyně, uliční část domu zabírala světnice, jen ojediněle byl tento obytný prostor rozdělen na místnosti dvě. Starší byty mají klenuté stropy s výsečemi, mladší jsou plochostropé. Novější stavby, datované na trámu v lisovně nebo na průčelí do počátku 19. století, již byly orientovány podélným průčelím do ulice a nezřídka tvořily souvislou uliční řadu. Členění bytů je patrné i přes značnou modernizaci interiérů doplněných o hygienické prostory, případně ubytování v podkroví.

Sklepy, bez výjimky zděné, mohou dosáhnout délky až několik desítek metrů. Pata klenby je vyžděna z místních vápencových kamenů a teprve na nich je posazena valená klenba z pálených cihel. Lisovny byly vystavěny ze směsi vápencových kamenů a pálených cihel, byty nad nimi byly v některých případech postaveny z nepálených cihel. Lisovna má trámový strop, na jehož roštu je někdy datum vzniku stavby a jméno stavebníka, některé lisovny jsou valeně klenuté s výsečemi. Rovněž starší byty nad lisovnou bývají zaklenuty valenou klenbou s výsečemi, mladší jsou opatřeny trámovým stropem. Fasády nesou znaky stavebních slohů a jejich výzdoba se hlásí do období baroka a klasicismu: bosovaná nároží, šambrány kolem oken, plastické rostlinné motivy, volutové štíty, piniové šišky, niky se soškami světců, volská oka osvětlující a větrající půdní prostor, svlakové dveře s šikmo skládanými deskami aj.

V České ulici je památkově chráněno 15 sklepů a v ulici Na Cimbuři 3 sklepy s byty nad lisovnou. Kromě toho jsou příruční sklepy součástí památkově chráněných domů na návsi. Památkáři dlouho usilovali o plošnou ochranu Pavlova. Jejich úsilí bylo úspěšně završeno vyhlášením vesnické pa-

mátkové rezervace Pavlov Nařízením vlády ČR č. 127/1995 Sb.

Památkově chráněné objekty Velkopavlovické podoblasti

Viniční polohy s dobře živými hlinitými půdami se nacházejí na členitých jihozápadních a jižních svazích kopcovitých výběžků Ždánického lesa svažujících se do rovinatého Dolnomoravského úvalu. Národopisně podstatný díl oblasti náleží k hanáckému Slovácku a širšímu Brněnsku. Pro oblast jsou typické rozměrné patrové lisovny, místně zvané presúzy, v intravilánu nebo na okraji obcí i přizemní lisovny soustředěné v areálech na okrajích vinohradů ve větší či menší vzdálenosti od obce. Patra sloužila jako sýpka. Lisovny štítově i okapově orientované jsou vybudovány z kamene a hlíny s cihelnými vysrávkami. Stěny jsou omítnuté vápennou nebo vápenatohlinitou omítkou, střechy jsou vesměs sedlové, případně zkosené valbičkami. Nezřídka je vchod do lisovny chráněn mělkým segmentově klenutým výstupkem – žudrem. Stropy lisoven jsou trámové s ústředním mohutným roštem podepřeným dřevěným vyřezávaným sloupem. Rošt často nese údaj o stavebníkovi a letopočet. Z rohu lisovny vede dřevěné nebo žebříkové schodiště na sýpku v patře.

Stavby hodnotné po architektonické stránce se zachovaly jen v několika obcích. **Čejkovice** se připomínají k roku 1248 jako sídlo templářské komendy. Poté se zde vystřídala řada vlastníků, až je v roce 1622 koupila olomoucká jezuitská kolej. Když byl řád zrušen, sloučil se

čejkovický majetek v roce 1783 s hodonínským panstvím, které vlastnila habsburská císařská rodina. V obci jsou památkově chráněny tři vinnohradnické stavby. Největší je sklep s patrovou lisovnou č. 25 (ÚSKP 38068/7-2196, parcela 99). Rozměrná, štítově orientovaná stavba je založena ve svahu téměř bez základů. Nosné obvodové zdivo v přízemí je z pálených cihel a dosahuje šířky cca 80 cm, patro je konstruováno z nepálených cihel. Fasáda je členěna barevně i strukturou omítky a v patře mezi okny je nika, z níž byla již před léty ukradena dřevěná soška sv. Jana Křtitele. Patro je přístupné jednak schodištěm z lisovny, jednak dveřmi v zadní části boční stěny, do nichž se vstupuje přímo ze svažitého terénu. Stavba pochází z přelomu 18. a 19. století.

Další památkou je sklep č. 77 s okapově orientovanou přízemní lisovnou (ÚSKP 23185/7-2197, parcela 254). Sklep je pozoruhodný zachovanou obilní jámou a na stěnách podpisy moravských umělců, např. bratří

Mrštíků, Alfonse Muchy, Joži Uprky aj. Podle datace na lisu byl postaven k roku 1816.

Přízemní štítově orientovaná lisovna č. 243 (ÚSKP 41667/7-2198, parcela 139) byla postavena k roku 1822 z nepálených cihel, průčelí dominuje žudro a svisle bedněný štít. Sklep byl vykopán v rostlém sprašovém terénu.

Němčičky leží v členitém terénu Kněžského vrchu, připomínají se k roku 1349. Zvláštností některých zdejších patrových lisoven jsou boční, pouze zvenku přístupná schodiště na sýpku v patře a zabudovaná do pláště stavby. Dvě takové lisovny z 19. století byly nedávno prohlášeny za kulturní památky. Jednou je štítově orientovaný tzv. Hulatův sklep (ÚSKP 101044, parcela st. 123) v Záhumní se složitým stavebním vývojem završeným představením arkádové stěny s ukrytým schodištěm před vstupní průčelí. Druhou památkou je vinný sklep s okapově orientovanou patrovou lisovnou (ÚSKP 105049, parcela st. 107) stojící u cesty do Bořetic.

Kobylí bylo poprvé písemně zaznamenáno k roku 1252. Do dějin obce se zapsala obrozenecká rodina starosty Františka Bezděka (1820–1880), z níž pocházela sběratelka lidových zvyků a obyčejů Augusta Šebestová (1852–1933). Právě lisovna místně známá jako Bezděkův sklep je jednou ze dvou zdejších památek (ÚSKP 18204 / 7-1310, parcela st. 337/3). Jde o typ samostatně stojící štítově orientované patrové lisovny se sýpkou v patře se zdobně vyskládaným dřevěným štítem. Sloup, který podepíral rošt v lisovně, je nyní součástí expozice v Regionálním muzeu v Mikulově. Sklep je dlouhý asi 19 metrů, původně byl delší a se vstupem na opačné straně. Současnou dispozicí získal sklep na počátku 19. století. Okapově orientovanou patrovou lisovnu hanácko-slováckou reprezentuje stavba na parcele st. 215 (ÚSKP 39762 / 7-1311). Podle datace na trámu ji v roce 1823 vybudoval Václav Kovařík a v roce 1894 opravoval Josef Otáhal. Zvláštností je zděná kád' v lisovně, určená pouze na nakvášení Modrého Portugalu.

Velké Pavlovice jsou poprvé v písemných pramenech uvedeny roku 1252. V roce 1891 byla obec povýšena na městečko, roku 1900 získala přídomek Velké a roku 1967 se stala městem. Zdejší staré lisovny reprezentují typ patrových staveb charakteristických pro hanácko-slováckou oblast a jsou soustředěny v ulicích domkářské části obce: V Chalupách, V Údolí, Na Táboře, Trávníky, Zelnice, Stará aj. Jednou z památek je štítově orientovaná lisovna z 18. století stojící V Údolí (ÚSKP 36814/7-1808, parcela 2281) s vchodem v segmentově zaklenutém žudru krytým pultovou stříškou. Nad vchodem je kamenný olištovaný jetelový kříž, u jehož paty jsou

patrné zbytky nápisu: „In Anno 17 ist der lones Pvrtrae tot,“ z něhož se dovídáme, že po roce 17. je Jan Putrla nebo snad Petrla mrtev. Patrně jde o náhrobní kříž, který byl na lisovnu přenesen druhotně. Interiér lisovny je zaklenut stlačenou valenou klenbou se styčnými výsečemi s vytaženými hřebínky. Sklep vyklenutý pálenou cihlou tvoří dvě ramena. Sýpka v patře byla do roku 2011 přístupná pouze samostatným vchodem v žudru na zadní straně stavby, což umožnil hliněný násyp nad sklepem, takže vchod byl přímo v úrovni podlahy sýpky. V roce 2011 prošla stavba generální opravou, díky níž se jí vrátila měkce působící vápenná omítka, z provozních důvodů však bylo v klenbě lisovny proraženo schodiště na sýpku, která získala novou funkci a změnila se v bar.

Okapově orientovaný typ zastupuje patrová lisovna ve Staré ulici (ÚSKP 18676/7-1807, parcela 33), postavená na čtvercovém půdorysu o rozměrech 8 x 8 m v roce 1817 Filipem Bendou, jak to dokládá nápisová kamenná deska s reliéfním motivem vinného hroznu na průčelí stavby i stejný letopočet a monogram FB vyřtý na hlavici dřevěného sloupu, který podpírá trámový strop v lisovně. Polovina patra byla využívána jako sýpka, druhá byla obytná. Protože 20 % dřevěných prvků stavby bylo poškozeno hnilobou a dřevokazným hmyzem, doporučil statik jejich výměnu a vlastník stavbu postupně opravuje.

Památkově chráněné objekty Slovácké podoblasi

Tato vinařská podoblast pokrývá téměř celý národopisný region Slovácka s jeho subregio-

ny Dolňáckem, Horňáckem a Podlužím a částí Hanáckého Slovácka. Pestrost lidové kultury v této oblasti se projevuje i ve vinohradnických stavbách. Nejrozšířenější jsou sklepy se zemní a přízemní lisovnou, ojediněle se vyskytují patrové lisovny, avšak také sklepy bez lisovny a lisovny bez sklepa, typické pro uherskobrodské Dolňácko. Obecně se lisovnám na Slovácku říká „búdy“ a v části Hanáckého Slovácka, náležejícího k slovácké vinařské podoblasti s kulturním centrem ve Žďánicích a Žarošicích, se nazývají „presózy“.

Stavby tvoří samostatné areály pod vinohrady za vesnicí, jinde srůstají s intravilánem obcí a někde budovali hospodáři sklepy ve dvoře usedlosti nebo v humnech (Strážnice aj.). V některých vesnicích se – z nedostatku jiných možností bydlení – přestavovaly lisovny na obytné domy (Sobůlky, Vlčnov, Starý Poddvorov aj.). Pro Dolňácko v okolí Bzence je charakteristická značná délka sklepů, profilace ve tvaru lomeného oblouku a společenská místnost zvaná „klebetnica“ na konci sklepa a dále společné využívání několika vinaři současně.

Individuálně chráněné památky vinohradnické a vinařské kultury jsou převážně soustředěny ve čtyřech vesnických památkových rezervacích a je jim věnována samostatná kapitola. Zde se zmíníme o těch nemnoha ostatních.

Vlkoš na kyjovském Dolňácku je připomínán ve 13. století. Vinohradnické stavby jsou soustředěny v lokalitě zvané Achtele. Samostatně stojící přízemní lisovny se sklepem a se štítovou i okapovou orientací byly postaveny z nepálených i pálených cihel. Sklepy jsou ponechány v hlíně žlutici, jen ty mladší jsou vyklenuty z pálených cihel. Ve Vlkoši, podob-

ně jako v Čejkovicích, byly v chodbách při sklepech vykopány obilné jámy. Jednoduché řešení průčelí, které je zcela podřízeno funkci stavby, je oživeno různobarevným zalíčením. K architektonickým znakům zdejších lisoven patří dřevěný štít se svislým bedněním ukončeným do obloučků a přesahujícím líc zdíva. Památkou reprezentující tento typ stavby je buda č. 21 (ÚSKP 20029 / 7-2485, parcela 170).

Mikulčice, známá obec na Podluží, se připomínají k roku 1131 jako součást břeclavského panství. Sousední obce Těšice a Mikulčice byly k 1. 1. 1951 spojeny v jedinou obec nesoucí jméno Mikulčice. Povědomí o hranicích obou lokalit je dodnes živé a projevuje se i v pojmenování Těšické budy, které jsou nejstarším sklepním areálem vně obce. V mapě stabilního katastru z roku 1827 je v této lokalitě zaznačeno šest nadzemních staveb. O starobylosti Těšických búd svědčí to, že lisovny netvoří souvislou zástavbu, nýbrž jsou volně rozptýleny převážně v jednom řádku podél cesty. Nejstarší dochované budy jsou postaveny z nepálené hlíny, okapově orientované s přízedními sloupky. Střechy původně valbové a kryté doškem se při přechodu na pálenou krytinu změnily v sedlové, jak tomu nasvědčují dozdvíky štítů. Přesahující střecha v průčelí je podepřena dřevěnými sloupky a toto zápraží skýtá vinaři příjemný otevřený, přítom však zastíněný prostor sloužící jako manipulační, úložný, ale i pro posezení a besedování s přáteli. Václav Frolec právě tento architektonický prvek označil za charakteristický pro vinohradnické stavby na Hodonínsku. Vchod v průčelí bývá segmentově zaklenutý nebo chráněný mělkým žudrem. Lisovna, nazývaná také „presovňa“, byla

jednoduchou, osvětlenou pouze větracími otvory ve štítové stěně. Vestavěná „izbětka“ s oknem je záležitostí 1. poloviny 20. století. Staré lisovny mají trámový strop podepřený ústředním dřevěným sloupem, který vedle funkce nosné a dekorační slouží jako věšák. Ojedinele můžeme v Těšických búdách vidět sklep jen s jednoduchým dřevěným přístřeškem tvořícím předsklepi.

Nedávno byla za památku prohlášena buda na parcele 2753 (ÚSKP 105188). Byla vybudována na přelomu 18. a 19. století na půdorysu lichoběžníku o délce 9,26 m, šířce 4,97 a 4,83 m a výšce po korunu zdva 2,3 m. Až do roku 1956 byla původní valbová střecha krytá doškem, pak ji nahradila sedlová střecha s eternitem. Současný vlastník při obnově v letech 2012–2013 postupoval pietně s užitím hliněného materiálu a tradičních stavebních postupů. Při opravě našel nad podrovnávkou a na žrudu stopy názední malby s podlužáckými motivy.

Prušánky, další podlužácká obec, jsou proslulé viniční horou Nechory, která dala jméno areálu sklepů soustředěných na okraji nechorských vinohradů a dělících se na vrchní a spodní Nechory. Areál sklepů byl zanesen již do mapy I. josefského vojenského mapování z let 1764–1768. Nejstarší lisovny stály samostatně, byly štítově orientované, postaveny z hlíny technikou nabíjení, později byly stavěny z nepálených cihel. Valbová střecha s vikýřem v průčelním štítu byla pošíta došky. Nároží střechy byla zpevněna dvojitou vrstvou došek vázaných klasy dovnitř a nahoře rovně seříznutými. Mladší typ sedlové střechy měl přední štít spleten z rákosu do dřevěného rámu nebo bedněný svisle kladenými deskami a rovněž prolomený dvířky na půdu.

Pozednice některých lisoven přesahovaly nároží a byly podepřeny dřevěnými sloupky tvořícími tak kryté zápraží. Výtvarné řešení fasády vycházelo z místní tradice, stěny se líčily vápnem, někdy se však vápno přibarvovalo skalicí modrou nebo skalicí zelenou či okrovou hlínou. Rovněž podrovnávky byly různobarevně olíčeny a někdy olemovány úzkým řádkem s jednoduchým ornamentálním motivem. Nověji byla plocha v nadpraží a nad okny zdobena názední malbou s charakteristickými podlužáckými motivy. Několik sklepů a búd z přelomu 18. a 19. století bylo pro svou hodnotu, vypovídající o typologii zdejších vinohradnických staveb, prohlášeno za nemovité kulturní památky. Avšak pro špatný stav hliněného zdva či vlastníkovo neochotu se o památku starat byla většina z nich zbourána nebo přestavěna. Buda č. 9 (ÚSKP 23152/7-2370, parcela 270) měla plochu fasády nastříkánu hrubou omítkou, kdežto orámování okýnek a dveří bylo hladké, což bylo využito k názední malbě s motivem granátového jablka, srdce a hroznů nad oknem i v nadpraží. Buda se rozpadla 14. 12. 1985 a na jejím místě vyrostla novostavba s číslem 62. Národní ústav lidové kultury ve Strážnici budo rekonstruoval v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy a je v ní umístěna expozice o slováckém vinařství.

Buda č. 11 (ÚSKP 19363/7-2371, parcela 272) byla postavena jako „nabíjanice“ se sedlovou střechou. Dřevěná konstrukce předního štítu byla vypletena rákosem. Rovněž kopie této budy je postavena ve strážnickém muzeu v přírodě a v Nechorách na jejím místě stojí novostavba č. 64.

Buda č. 18 (nyní č. 71, ÚSKP 28217/7-2373, parcela 276) byla okapově orientovaná s iz-

bétkou, krytá sedlovou střechou s valbičkou a visle bedněnými štíty. Majitel v roce 1968 žádal o její zboření, neboť doškovou krytinou zatékalo a zdvo bylo napadeno plísní. V té době nebylo možné získat režnou slámu na nové došky a provizorní krytina z rákosu hlíněné zdvo dostatečně nechránila. Búda je tedy přestavěna, avšak sklep zůstal nezměněn.

Památkově chráněné jsou některé búdy na uherskobrodském Dolňácku v **Havřicích**, dnes místní části města Uherský Brod, přestože réva vinná se zde od počátku 20. století přestala pěstovat. Zdejší lisovny jsou přízemní búdy bez sklepa a rozkládají se na svazích Staré hory. Štítově orientované stavby byly vybudovány z hlíny různými technikami (nakládání, nabíjení, nepálená cihla) a některé částečně hrázděné. Střechy jsou dnes sedlové nebo zkosené valbičkami s předsazenými visle bedněnými štíty. Z těch, které nebyly

přestaveny, naopak vlastníky udržovány v co nejpůvodnějším vzhledu, je třeba jmenovat búdu čp. 197 (ÚSKP 20033 /7-3307, parcela st. 1486), búdu čp. 131 (ÚSKP 23487 /7-3311, parcela st. 1561), búdu čp. 229 (ÚSKP 24205 /7-3310, parcela st. 1509), búdu ev. č. 4 (ÚSKP 27468 /7-3319, parcela st. 1590), búda čp. 46 (ÚSKP 28874 /7-3318, parcela st. 1795), búda ev. č. 8 (ÚSKP 30503 /7-3317, parcela st. 1583), búdu čp. 78 (ÚSKP 46278 /7-3313, parcela st. 1539), vzorně opravenou búdu čp. 133 (ÚSKP 33103 /7-3306, parcela st. 1480) a částečně hrázděnou búdu čp. 242 (ÚSKP 33811 /7-3309, parcela st. 1553), která je na stropním trámu datována rokem 1820.

Zcela odlišné jsou měšťanské búdy s vyvýšenou lisovnou na uherskohradištském Dolňácku v Mařaticích, které jsou dnes součástí města Uherské Hradiště, na mírně zvlňně vyvýšenině. Vinné sklepy jsou vybudovány ve svahu Soví hory v řadové zástavbě, do níž

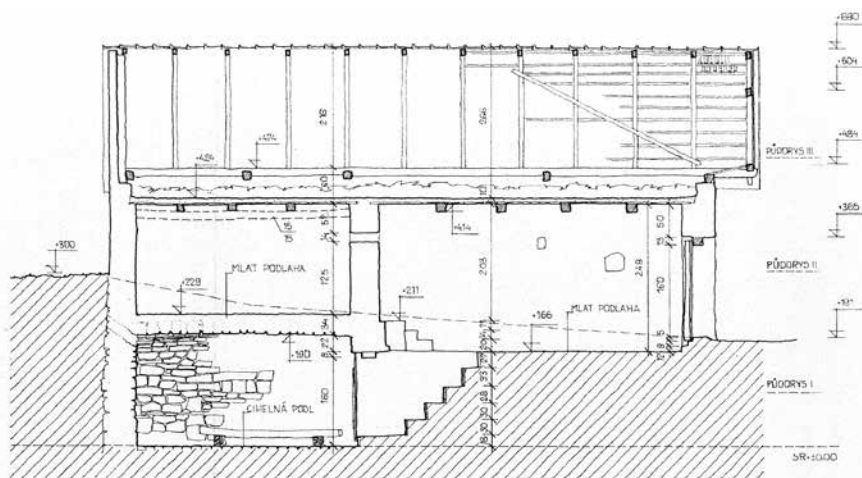
se tlačí výstavba obytných domů. Patrové stavby si zde budovali uherskohradištský měšťané jako „Iusthausy“ využívající členitosti terénu, kde sklep byl v přízemí a lisovna byla původně v patře nad sklepem v tzv. bůdě zasunutě výše po svahu. Volný prostor mezi sklepem a lisovnou vlnař využil jako terasu krytou střechou podepřenou sloupky. Obě části stavby měly samostatné vchody. Tento stavební typ Václav Frolec označil jako sklepy s vyvýšenou lisovnou, avšak dnes tento typ vinohradnických staveb známe už jen z fotografií. Sklepní prostory jsou rozsáhlé, rozdělené na dvě části – předsklepí a vlastní sklep. Dnes, kdy jsou lisovny přeměněny na pobytové místnosti, se hrozny zpracovávají v předsklepí. Výstavba sklepů v tomto území se datuje již od první poloviny 18. století, kdy byly vybudovány sklepy č. 44 a 260. Památkově chráněná je stavba čp. 260 (ÚSKP 24982/7-3490, parcela 43), která představuje hodnotnou barokní vinohradnic-

kou stavbu s bytem nad sklepem, datovanou v kamenném klenáku nad vchodem do sklepa letopočtem 1739 a s monogramem C. I. B. Klasicistní památku reprezentuje sklep č. 381 (ÚSKP 16630/7-3492, parcela 36) z první třetiny 19. století, se stavebními úpravami krovu z počátku 20. století a romantizujícím dřevěným altánem z téže doby. Pečlivě udržovaný je i vinný sklep č. 247, zvaný Červený (ÚSKP 22771/7-3493, parcela st. 58).

Památková ochrana

Státní památková péče má na Moravě své kořeny v Centrální komisi pro výzkum a zachování stavebních památek, která byla založena při Ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných prací ve Vídni v roce 1850. Působila na Moravě prostřednictvím odborného konzervátora až do zániku Rakouska-Uherska. Roku

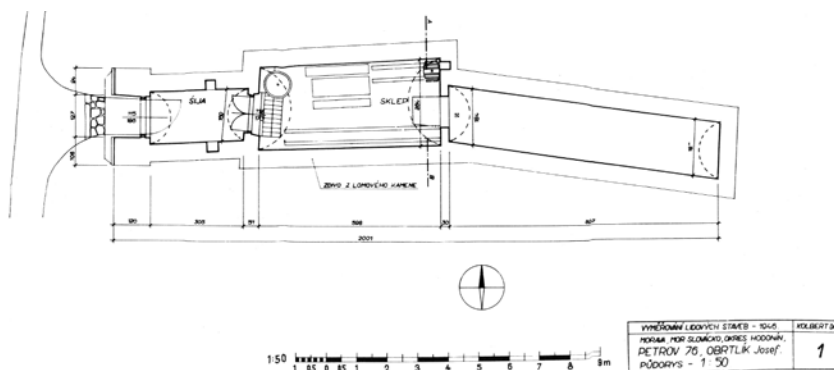
PODÉLNÝ ŘEZ C-C 1:50

VINNÝ SKLEP BLATNICE - MAJITEL JOSEF HÍŠEK

1920 byl ustaven Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko v Brně, který se stal v roce 1950 pouhou pobočkou Státního památkového úřadu v Praze, avšak pro přenesení státní památkové péče na kraje od roku 1952 se osamostatnil. Na základě prvního památkového zákona č. 22/1958 Sb. byla v jednotlivých krajích vytvořena Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP), která se v roce 1991 rozdělila na samostatné instituce pro ochranu přírody a památek. Památkový ústav v Brně tak fungoval jako regionální pracoviště s právní subjektivitou. V souvislosti s novým krajským zřízením od roku 2002 byla zakládána další regionální pracoviště v nově vytvořených krajích. Sloučením všech krajských památkových ústavů v Národní památkový ústav roku 2003 byla regionálních pracoviště připravena o právní subjektivitu. Osobně to pokládám za počátek konce.

Památková péče u nás se řídí zákonem č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 2 uvedeného zákona prohlašuje ministerstvo kultury České republiky nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory za **kulturní památku**: „a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické; b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.“ Plošná ochrana formou **památkové zóny** je formulována v § 6 citovaného zákona: „Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může

Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.“ Vyšším stupněm plošné památkové ochrany jsou **památkové rezervace**, pro něž § 5 památkového zákona ustanovuje: „Území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů, může vláda České republiky nařízením prohlásit jako celek za památkovou rezervaci a stanovit podmínky pro zabezpečení její ochrany. Tyto podmínky se mohou v potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami.“

Území s vinohradnickými stavbami bylo po zřízení krajů v roce 2002 rozděleno mezi Jihomoravský kraj a Zlínský kraj. Na území těchto krajů se nacházejí tato plošně chráněná území s vinnými sklepy:

Vesnická památková zóna Šatov, okr. Znojmo
– od roku 1995

Vesnická památková rezervace Blatnice-Stará hora, okr. Hodonín – od roku 1995

Vesnická památková rezervace Petrov-Plže, okr. Hodonín – od roku 1983

Vesnická památková rezervace Pavlov, okr. Břeclav – od roku 1995

Vesnická památková rezervace Veletiny-Stará hora, okr. Uherské Hradiště – od roku 1995
Vesnická památková rezervace Vlčnov-Kojiny, okr. Uherské Hradiště – od roku 1995

Podmínky ochrany vesnických sídel a staveb poprvé formuloval v roce 1916 umělecký historik a památkář Max Dvořák (1874 v Roudnici v Čechách – 1921 v Hrušovanech nad Jevišovkou) a jsou platné dodnes:

- Neničit staré jen proto, aby se na jeho místě postavilo nové
- Neměnit bez pádného důvodu historicky vzniklé založení obcí a měst, tvar náměstí, šíři a směr ulic
- Neobtěžovat staré stavby dopravě
- Nenapodobovat velkoměsto
- Nestavět domy nebo veřejné budovy s falešnými nároky jako pozlátkové paláce v rozličných druzích slohů, nýbrž jednoduše a prakticky, jak bylo dříve v místě zvykem a dlouhou tradicí vyzkoušeno a zdomácněno
- Dbát toho, aby se každá novostavba podříдила svému okolí a celkovému vzhledu obce
- Chránit vegetaci, která tento obraz oživuje a malebně dotváří. [Citováno

z Katechismu památkové péče, 2004, s. 46–47.]

Dnešní památková péče vychází i z Dvořákových tezí a klade důraz na: prevenci, tedy průběžnou údržbu památek; jejich dokonalé poznání; uchování hodnot i při změně do-
savadního využití památky; obnovu pomocí historických technologií, postupů a materiálů; uchování prostředí památky a jejího urbanistického a krajinného kontextu. Obecně platné principy památkové péče jsou dostupné na webových stránkách NPÚ: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/historie-a-principy-pamatkove-pece/>

Každý stavební zásah na památce se může uskutečnit jen na základě závazného stanoviska územně příslušného správního orgánu. Ten si jako podklad pro své rozhodnutí vyžádá odborné vyjádření územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu (NPÚ). Všechny tyto písemnosti se ukládají ve spisovně památkového ústavu ve složce samostatně vedené pro každou památku. Při opravách památky se dále prohlubuje naše poznání, neboť pro archiv NPÚ získáváme aktuální zaměření a plány prováděných oprav a také se pořizuje fotodokumentace z průběhu oprav. Proces poznávání památky je trvalý a podílí se na něm řada odborností.

Omezení, která pro vlastníky památky v plošně chráněných územích vyplývají, se snaží kompenzovat dva dotační programy Ministerstva kultury ČR:

1. Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny, který je v rámci komplexní péče o památkový fond v České republice určen na podporu obnovy a zachování nemovitých

kulturních památek, zejména památek lidové architektury, které se nacházejí na území vesnických památkových rezervací a zón a krajinných památkových zón. Více na: <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=431>

2. Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností. Více na: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/dotacni-programy/podpora-obnovy-kulturnich-pamatek-prostrednictvim-obci-s-rozsirenou-pusobnosti-2432/>

Plošná památková ochrana vinohradnických staveb

Tradiční vzhled vinohradnických staveb se podařilo uchovat v lokalitách, které byly prohlášeny za památkové rezervace.

VPR PETROV-PLŽE

Vesnická památková rezervace (dále jen VPR) Petrov-Plže (okr. Hodonín) je u nás nejstarší. Byla vyhlášena Výnosem MK ČSR čj. 14.442/83-VI/1 ze dne 15. 9. 1983 o prohlášení souboru vinných sklepů Plže v obci Petrov za památkovou rezervaci, z tohoto důvodu: *„Účelem prohlášení souboru vinných sklepů Plže v obci Petrov za památkovou rezervaci je zabezpečit tomuto nejhodnotnějšímu celku vinařských lidových staveb na Moravě, který zároveň představuje i ojedinělý komplex historických objektů vinařské technologie, zvýšenou ochranu. Soubor vyniká svou původností i rozsahem, regionálním výtvarným charakterem i osobitým půdorysem, které se vytvářely v průběhu staletého vývoje v závislosti na přírodních podmínkách a hospo-*

dářském a společenském vývoji.“ V témže ediktu je stanoven plošný rozsah a předmět ochrany: „ a) historický půdorys a jemu odpovídající prostorová a hmotná skladba i architektonický ráz, b) vybrané nemovitě kulturní památky uvedené v příloze A tohoto výnosu a vyznačené v plánu rezervace tmavě modře, c) nemovitě kulturní památky uvedené v příloze B tohoto výnosu a vyznačené v plánu rezervace světle modře, d) ostatní nemovitě objekty dotvářející prostředí rezervace s výjimkou objektů vyznačených v plánu rezervace žlutě, nezastavěné pozemky včetně návěsného prostoru, ploch zvýšené ochrany komunikací a zeleně.“ A dále jsou stanoveny podmínky, jimiž se řídí stavební činnost v rezervaci: „a) veškeré úpravy nemovitých kulturních památek musí být řešeny a prováděny se zřetelem k trvalému zabezpečení jejich hmotné podstaty, k jejich přiměřenému společenskému využití a k dalšímu zhodnocování jejich výtvarných a dokumentárních funkcí, b) úpravy terénní

i sadové, stavby dopravní, vodohospodářské, energetické i podzemní a inženýrské sítě musí být prováděny s ohledem na památkovou hodnotu objektů i celého území, c) při nové výstavbě a při vnějších i vnitřních úpravách nechráněných objektů se musí dbát architektonických vztahů ke kulturním památkám a navazovat na jejich objemovou a prostorovou skladbu i prostředí rezervace, d) všechny úpravy veřejných prostranství, jejich osvětlení, informačních a reklamní zařízení, úpravy průčelí sklepů a jejich podzemních prostor, povrchu komunikací musí být v souladu s historickým prostředím rezervace; komunikace v rezervaci se musí pravidelně udržovat. e) stavební úpravy a udržovací práce v rezervaci musí především směřovat k obnově památkových objektů a k zachování dobrého stavu ostatních stavebních objektů v rezervaci, dále k postupnému odstraňování předchozích rušivých zásahů do historického prostředí rezervace a do jednotlivých vinných sklepů. Sta-

vební úpravy jednotlivých rezervačních objektů musí respektovat jejich historickou prostorovou skladbu a objemový rozsah, f) hlášení o veškerých výkopových pracích na území rezervace musí být doručeno Okresnímu národnímu výboru v Hodoníně nejméně tři dny před jejich zahájením, g) při plánování údržby a investic na obnovu obce musí být ve smyslu zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, věnována prvořadá pozornost stavebním objektům, které jsou v rezervaci předmětem památkové péče a musí se dbát, aby nedocházelo ke zvyšování nákladů a ke kulturním a ekonomickým ztrátám zanedbáním jejich řádné údržby.“ Veškerá tato činnost podléhá vyjádření a souhlasu územně příslušného orgánu státní památkové péče.

Zdejší vinné sklepy či plže, jak se ve starých písemných pramenech již v 15. století říká samostatným sklepům zavrtaným do svažitého terénu, jež daly celému areálu jméno, pravděpodobně nesloužily jen k uchovávání

vína, nýbrž také dalších zemědělských výpěstků. Petrov totiž leží v nivě řeky Moravy s tak vysokou hladinou podzemních vod, že neumožňovala vznik sklepních prostor ve dvoře obytných usedlostí, proto si místní sklepy budovali na jediném vyvýšeném místě v někdejší hliníku. Unikátní je půdorys lokality, kdy dva návesní prostory v rozdílných výškových úrovních a obestavěné do půlkruhu jsou spojeny úzkou uličkou lemovanou barokně tvarovanými průčelími vinných sklepů. Od ústí této uličky se jižním směrem rozbíhají další dva řádky sklepů. Za nejstarší část považujeme podle doložených zpráv sklepy ve formě oboustranné zástavby s čísly 11–25 a některé další v jejich sousedství. Sklepy jsou vyhloubeny v žluté hlíně a valené klenby jsou vyztuženy plochými kameny. Délka sklepů dosahuje patnácti a více metrů, šířka tří metrů, jen sklep patřící původně strážnickému rodu Magnisů má větší rozměry. Pozdější vývoj

poznámenal interiér sklepů: při více dědicích či při prodeji části sklepa docházelo k předělení prostoru a odlišné údržbě interiéru, kdy některý vinař stěny pravidelně líčí, jiný je nechává porůst ušlechtilou černou plísní. Sklep je spojen s povrchem úzkou šjíjí, jejíž délka a strmost závisí na výškovém rozdílu mezi hloubkou sklepa a úrovní terénu; v Plžích se setkáváme se značnou variabilitou možných řešení a vzácností nejsou sklepy vyhloubené sice ve svahu, ale s podlahou v úrovni cesty, takže šjíje zde plní roli lisovny, předního sklepa nebo společenské místnosti. Vně se sklep projevuje architektonicky pojatým zděným průčelím, připomínajícím barokní tvarosloví. Na území Plžů nestály v době jejich prohlášení za VPR žádné rušivé stavby, takže zdejší vinaři se na ně nemohou odvolávat jako na precedens, jak je tomu třeba v Blatnici nebo v Pavlově, a při všech opravách ukázněně dodržují požadavky památkové péče. Také díky představitelům obce je prostředí Plžů pečlivě udržováno a kultivováno tak, aby při zachování co nejpůvodnějšího vzhledu poskytovalo vinařům i návštěvníkům nejnutenější pohodlí, o čemž svědčí vybudování veřejné toalety, zdroje pitné vody a osazení informační tabule v souladu s projektem Moravských vinařských stezek. Vinařští podnikatelé sice respektují regulační podmínky pokud jde o architektonický vzhled, svůj sklep však ozvlášťují přebujelou ornamentální názední malbou a vystavením vinařských atributů (bečky, lisy apod.) před sklepem. Rušivým prvkem v poslední době je množící se výstavba kamenných zídek mezi sousedními průčelími sklepů, která má podle vinařů jednak zabránit sesuvům půdy v důsledku zamokření, jednak vytvořit před sklepem zákoutí k posezení. Podle statika

by problém vlhkosti odstranilo správné vyspádování tak, aby voda odtékala nejkratším směrem mimo oblast sklepů, odstranění náletových dřevin a pravidelné sečení trávy na příkrovu sklepa.

Roku 1995 byly prohlášeny Nařízením vlády č. 127/1995 Sb. ze dne 24. 5. 1995 o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace VPR Pavlov (okr. Břeclav), s vinařskou ulicí Českou a Na cimbuří, dále VPR Blatnice-Stará hora (okr. Hodonín), VPR Veletiny-Stará hora (okr. Uherské Hradiště) a VPR Vlčnov-Kojiny (okr. Uherské Hradiště). Toto hromadné prohlášení již nestanovovalo předmět ani podmínky ochrany a pro každou rezervaci byly ve spolupráci s tvůrci územních plánů vypracovány regulativy, jimiž se stavební činnost v rezervacích řídí. Díky tomu se podařilo zachovat v uvedených lokalitách tradiční urbanistické i architektonické řešení sklepních areálů, avšak tlak velkých producentů vína na zvětšování objemu staveb, novou výstavbu a netradiční úpravy okolí sklepů je velmi silný.

VPR BLATNICE-STARÁ HORA

Blatnice pod Svatým Antonínkem, okr. Hodonín, je již po generace vyhlášenou vinařskou obcí a vyznačuje se zvláštní, jedinečnou architekturou vinohradnických staveb – bůd, jak jim zde říkají. Dodnes ústní tradice praví, že vinici a sklep tu vlastnila již rodina Jana Amose Komenského, avšak nejstarší archivní doklad o výstavbě vinného sklepa s lisovnou pochází teprve z roku 1735 a obsahuje smlouvy mezi rektorem uherskohradištské jezuitské koleje a jednotlivými dodavateli stavebního materiálu a prací. Dnes památka

ÚSKP 38236-7-7199. Je to jediná lisovna, která se liší od ostatních selských.

Památkově chráněný a současně největší areál búd lemuje spodní okraj vinohradních tratí Stará hora a Kamenice. Jedinečný blatnický typ vinohradnické stavby představuje samostatně stojící štítově orientovaná buda s malým sklepem, který nepřesahuje její půdorys. Vstup do lisovny je ve štítové stěně a je uzavřen masivními jednokřídlými dveřmi. Po stranách vchodu, ale i v bočních stěnách bývají nepravidelně prolomeny jeden nebo dva malé obdélné větrací otvory. Sněhobílá omítka kontrastuje s obrovňávkou, většinou šmolkově modrou. Sedlová střecha je u starších búd v průčelí přesazená a její dřevěný štít je bedněný ze svise kladených prken. Zadní štít je zděný nebo dřevěný omítaný. V době doškové krytiny byly střechy nepochybně valbové, jak tomu bývalo také jinde. Zvláštní, jedi-

nečné a typické pro blatnické budy se skrývá uvnitř stavby, která sice navenek působí jako přízemní, uvnitř je však překvapivě patrová. Přední část budy zaujímá lisovna, z níž se kratičkou, symetricky situovanou šjíjí, většinou tvořenou jen několika schůdky, sestupuje do sklepa dlouhého 7–12 metrů, obvykle zaklenutého na hliněnou maltu z plochých kamenů z místních zdrojů. Schodištěm vedle vchodu do sklepa se vystupuje do patra, které zabírá prostor pouze nad sklepem a které je tvořeno úzkou chodbou a jednou nebo dvěma komůrkami. Tyto místnosti sloužily k uskladnění ovoce, ukládání nářadí, mohly být ovšem využity rovněž k bydlení nebo k posezení při víně. V takovém případě bylo v čelní stěně komůrky proraženo okno s výhledem do lisovny. Celý podstřešní prostor zaujímá půda na seno přístupná podávacím otvorem ve štítu. Obdobné stavební řešení známe ze

sousedního Slovenska, někdejších Horních Uher, z Novohradské župy a z Hontu.

Lisovny byly v minulosti vybudovány z dusaného zdiva, kdy nepříliš kvalitní hlína byla silně promíchána s drobnými oblázky. Tato stará technologie byla zjištěna při obnově jednoho ze sklepů. Obvodové stěny mladších lisoven z 19. století byly budovány z nepálených cihel. Rovněž omítky bývaly hliněné a olíčené vápnem. Hlína se uplatnila také v interiéru lisoven i sklepů, kde donedávna tvořila nejjednodušší a klimaticky nejvhodnější podlahu.

Přestože je areál búd pod Starou horou narušen ojedinělou bytovou výstavbou či nevhodnými modernizačními úpravami, představuje cenný urbanistický a architektonický celek uchovávající hodnoty stavební vinařské kultury vyvíjející se od 18. století.

VPR VELETINY-STARÁ HORA

Areál vinohradnických staveb (či – jak zde říkají – „búd“) ve Veletinách-Staré hoře, okr. Uherské Hradiště, je připomínkou místního vinařství, které zde zaniklo po epidemii révkovazu na počátku dvacátého století. Vinice pak vystřídaly sady. Zdejší budy patří k typu lisoven bez sklepů rozšířených jen na Uher-

skobrodsku, zejména v obcích Vlčnově, Havřících a ve Veletinách, které spolu sousedí. Na úpatí kdysi vinorodé Staré hory se tyto hospodářské stavby rozkládaly v širokém oblouku na katastru všech tří jmenovaných obcí. Právě ve Veletinách se zachovalo 18 búd. Jde o samostatně stojící přízemní dvouprostorové stavby obdélného půdorysu štítem orientované ke komunikaci. Přední místnost je rozměrnější převážně čtvercového nebo obdélného půdorysu, sloužila jako lisovna a sklad náradí a vinařských nádob. Vchází se do ní jednokřídlovými dveřmi umístěnými symetricky ve štítové stěně. Zadní místnost zvaná komůrka je od lisovny oddělena příčkou a dveřmi symetricky umístěnými proti hlavnímu vstupu. Zde se ukládalo víno na kantnýřích a po zániku místního vinařství byly bečky nahrazeny lískami na ovoce. Místnosti jsou plochostropé s trámovým stropem, jehož masivní centrální rošt pomáhá nést konstrukci sedlové střechy s předsazeným

čelním štítem. Obě místnosti jsou osvětleny a větrány malým kruhovým nebo pravoúhlým otvorem prolomeným v protilehlých stěnách a v některých případech také malým pravoúhlým otvorem v nadpraží. Dlouho v 20. století se dochovaly čtyřspádové čili valbové střechy kryté došky a s podávacím otvorem zvaným schlopec v průčelí. Půdní prostor se využíval k uskladnění sena a píce. Přejed na tvrdou a těžkou pálenou krytinu s sebou nesl změnu konstrukce krovu a nově si vyžádal podepření předsazeného štítu – kromě dosavadního centrálního trámu – přidanými sloupky. Přesahem střechy chráněné zápraží bývalo vydlážděno plochými kameny. U některých lisoven však zůstal původní tvar střechy zachován a její dřevěný krov, dřevěný záklopový strop i bedněný štít jsou vesměs ukázkou kvalitní řemeslné práce s vyžalým, byť nepřilíš kvalitním materiálem, často neodkorovanou kulatinou.

Stěny byly budovány z dusané hlíny nebo z nepálených cihel a někdy byly v nároží zpevněny přízedními sloupky. Rovněž hliněné omítky se ve Veletinách zachovaly déle než v sousedních obcích. Právě pro svůj nesporný typologický význam a zachování archaických konstrukcí byl celý areál búd prohlášen za památkovou rezervaci. Samotná památková ochrana, byť se státní finanční podporou, by však jen stěží zachránila před zkázkou soubor staveb, které dávno pozbyly svou někdejší funkci a stavebně chátraly, kdyby sami místní obyvatelé neprojevíli zájem o obnovu búd a o hledání jejich nové funkce. Jedna z nejstarších búd, datovaná na trámu rokem 1774, byla vzorně památkově obnovena včetně doškové krytiny a je v ní soukromé muzeum vinařství.

Památkově chráněná buda na parcele 141 (ÚSKP 28254/7-8002) zanikla a v Muzeu

jihovýchodní Moravy ve Strážnici byla rekonstruována její vědecká kopie.

VPR VLČNOV-KOJINY

Vlčnov, okr. Uherské Hradiště, leží ve staré sídelní krajině a není vyloučeno, že byl trvale osídlen od 10. století. Rozvoj zdejšího vinařství nepochybně souvisí s hospodářskou činností nedalekého cisterciáckého kláštera na Velehradě. Až do přelomu 19. a 20. století, kdy zdejší vinařství těžce poškodil zhoubný révo kaz, se vinohradnické stavby – budy – nacházely na spodních okrajích vinohradních tratí Stará hora, Kojiny a Pod Kojiny. Navazovaly v dlouhém půloblouku na stejný typ staveb na sousedících katastrech Havřic a Veletin. Po první světové válce byly mnohé budy přeměněny na obytné domy a splynuly se zástavbou obce, od níž se však liší svou štitovou orientací. Dnes zůstala zachována jediná řada

36 lisoven v trati Kojiny pod Starou horou a ta byla pro svou jedinečnost prohlášena v roce 1995 za vesnickou památkovou rezervaci.

Zdejší budy představují méně obvyklý typ vinohradnických staveb, vyskytující se jen na Uherskobrodsku, totiž přízemní lisovny bez sklepa. Jsou to samostatně stojící obdélné stavby, štítem orientované k cestě a se vstupem v úrovni terénu. Šířka búd se pohybuje v rozmezí 4–5 metrů a délka v rozmezí 8–11 metrů. Ve Vlčnově, stejně jako v Havřicích, se dochovalo několik búd postavených hrázděnou, pro Slovácko neobvyklou, konstrukcí, kdy do kostry z tesaných dubových trámů byly vsazeny z proutí vyplněné výplně omazané hlínou. Kromě toho jsou zde dochovány i budy z nabíjeného hliněného zdiva, pěchovaného do dřevěného bednění na kamenných základech. Nejmladší typ hliněných staveb z 19. století je postaven z nepálených cihel.

Stejně jako jinde se z původní čtyřspádové (valbové) střechy kryté doškem a ve štítové straně opatřené vikýřem zvaným „výlet“ se sklápěcími dřívky na půdu zvanými „schlopec“ v důsledku přechodu na tvrdou keramickou tašku vyvinula střecha sedlová s předsazenými dřevěnými štíty. Ty byly často z neodkorované kulatiny, později bedněné ze svisle kladených prken. Podle pamětníků shořela poslední doškem krytá nabíjenice 25. října 1979.

Interiér budy tvoří přední prostorná lisovna, jejíž podstatnou část zabírá šroubový lis – pres, a zadní menší místnost zvaná komůrka, která slouží ke kvašení a uskladnění vína. Strop obou místností je dřevěný záklopový s půdní hliněnou mazaninou, podlahy jsou z dusané hlíny. Malým okénkem v štítové straně bývá osvětlena převážně jen přední část budy. Povrchová úprava odpovídá tradičním zvyklostem: stěny jsou olíčeny vápnem a soklová část je zvýrazněna modrou obrovnávkou. Ještě před vyhlášením

památkové rezervace někteří vlastníci zakryli trámové stropy novodobými podhledy a hliněnou podlahu natřeli cementovým potěrem nebo linoleem.

Vzhledem ke klimatickým poměrům a krátkému vegetačnímu období není výnos z vinice tak velký jako v jiných vinorodých oblastech, proto pro uskladnění vína komůrka stačí. Větší vinaři mají úrodu uloženou doma a v boudě je vína jen tolik, aby mohlo sloužit k přátelským besedám. Vlčnovské víno a zdejší kultura okouzly malíře Jožu Uprku natolik, že si ve zdejší Staré hoře koupil vinohrad i s boudou, a třebaže je později přenechal svému zdejšímu příteli Josefu Zemkovi, do Vlčnova jezdil rád až do své smrti v roce 1940.

Krajinný ráz všech vinohradnických lokalit dotvářejí drobné sakrální památky – kříže, boží muka, obrázky a sochy světců, poklony, kapličky. Mezi nejčastěji zobrazované světce patří patroni vinařů sv. Václav, sv. Urban a na Znojemsku sv. Donát.

PŘÍTOMNOST SKLEPNÍCH ULIČEK NA JIŽNÍ MORAVĚ

Juraj Flamik

Za zlatý věk moravského vinařství bývá označována doba od 14. do 16. století, kdy vinice obklopovaly řadu měst a klášterů... píše v historickém pojednání o vinařství na Moravě profesor Vilém Kraus. Víno se ale na Moravu dostalo o dobrých 1200 let dříve, když římský císař Probus (276–282) zrušil zákaz císaře Domitiana z roku 91 po Kristu a nařídil či jen povolil vysazovat vinice v římských koloniích za Alpami. Římská posádka z Vindobony „Legio Decima Gemina Pia Fidelis“ na území dnešního Rakouska, kde vinice vznikaly v té době ve vel-

kém, vybuodovala opěrný bod na Římském kopci pod Pálavou a vysadila na Pálavě první vinice.

Ale historická data zatím opustíme, i když i v nich je pro dnešní dobu hodně poučné. Naším cílem je zahloubat se do analýzy rozmachu nových forem vinařství a především vinařské turistiky. Vstupme do tématu například tímto smělym výrokem: *Za zlatý věk moravského vinařství můžeme označit dobu na přelomu 20. a 21. století, kdy vinice obklopovaly řadu obcí a hotelů a ve vinných sklepech vzkvétala vinařská turistika...*

Rozvoj vinařské turistiky a její dopad na kulturu konzumace vína i ekonomiku malých i větších vinařství je opravdu fenoménem hodným pozornosti. V širším horizontu se jedná o období po roce 1995, kdy byl přijatý nový Vinařský zákon; dalším milníkem byl nesporně vstup ČR do Evropské unie a také vznik a orientace Vinařského fondu. Tyto historické mezníky a řada dalších návazných změn v podnikatelském prostředí a v turistice obzvlášť zapůsobilý na nabídku služeb vinařské turistiky jako kvasinky na vinný mošt.

ZNOJEMSKÁ VINAŘSKÁ PODOOBLAST

VINAŘSKÁ OBEC HNANICE

HISTORIE

Hnanice, německy Gnadlersdorf, jsou starobylou obcí nacházející se hned na několika hranicích – jednak na státní hranici s Rakouskem, jednak na rozhraní dvou geomorfologických soustav – Českého masivu a Karpatské soustavy. O existenci Hnanic a osídlení tohoto místa již na přelomu 12. a 13. století se dovídáme z listiny, sepsané pro nově vzniklý premonstrátský klášter v Louce u Znojma v roce 1201. V této listině se vyskytuje první písemná zmínka o obci a je také dokladem toho, že obyvatelé

v Hnanicích se zabývali vinařstvím již v těchto dávných dobách. Podstatný význam má ale i pro celé Znojemsko, protože vzhledem k tomu, že desátky z vinic v Hnanicích věnoval rytíř Rudgerus louckému klášteru podle tzv. práva německého, je považována za první písemný doklad německé kolonizace v této oblasti. 18. století bylo pro Hnanice obdobím hospodářské prosperity a bohatnutí. V roce 1743 udělila císařovna Marie Terezie Hnanicím privilegium pořádání týdenních trhů, na které se pak sjížděli nejen pěstitelé obilí z celé jižní Moravy a přilehlých rakouských oblastí, ale také zájemci o nákup zdejšího vína. Přelom 18. a 19. století byl pro celé Znojemsko náročný. V období napoleonských válek tudy prošla kromě

rakouské armády i armáda ruská, francouzská a pruská. Po vypuknutí první světové války v roce 1914 musela odejít na frontu řada mužů z Hnanic, mnozí z nich se již nevrátili. V Hnanicích, stejně jako i v jiných typicky německých obcích, se české úřady snažily po celou dobu první republiky o potlačení německého vlivu a prosazení českého národního živlu. I když zde byla jen asi desetina českého obyvatelstva, byla zde v roce 1926 zřízena česká státní menšinová škola. S velkými emocemi zde probíhalo poválečné vysídlování Němců a kolektivizace místního zemědělství.

VINAŘSTVÍ

O bohaté tradici vinařství svědčí i údaje pořizené v roce 1748 soupisem poddanské půdy, tzv. tereziánský katastr. Velký díl obdělávané půdy v hnanickém katastru zaujímaly vinice, a to více jak jednu třetinu. Z pozemkových knih z poslední čtvrtiny 18. století známe i jména všech místních tratí (Anderfelder, Saller, Nusbergen, Außere Altlehen, Danischweg, Langenbergen, Grafenbergen, Edenberg, Satzen). Nedaleko Hnanic se nachází legendární vinice Šobes, proslulá svojí krásnou polohou na ostrohu řeky Dyje. Kopec, na němž se vyskytuje unikátní teplomilná fauna a flóra, byl osídlený už před třiceti tisíci lety. Kyselá hlína na rulovém podkladě absorbuje sluneční teplo a vytváří podmínky podobné nejslavnějším porýnským či francouzským vinicím. Zdejší Ryzlink rýnský byl zařazen mezi tisíc nejlepších vín světa, mimořádné kvality zde dosahuje i Rulandské šedé a Pálava. Vína ze Šobesu chutnala i rakouským císařům a vznešené hosté ostatně oceňují jeho kvality dodnes. Šobeské víno je dokonce zodpovědné za porušení

královského protokolu. Když byla v roce 1996 na návštěvě České republiky britská královna Alžběta II., zachutnal jí tento zlatý mok natolik, že si nechala ze stejné láhve dolít podruhé. A to je proti zvyklostem při stolování u královského stolu. Tím poctěným vínem bylo Rulandské šedé, ročník 1993.

SKLEPNÍ ULIČKA

Největší rozvoj vinařství v obci můžeme spojovat právě s rozšířením vinohradnických staveb. Zápis z roku 1820 dokládá v obci více než sto sklepů a tento počet platí dodnes. Stavěly se při okrajích současných nebo již zaniklých vinohradů a postupně vytvořily souvislý celek po obou stranách cesty v jihozápadní části obce. Sklepy byly vyhloubené z větší části pod úroveň terénu a vyzděné kamenem nebo cihlami. I v Hnanicích, podobně jako na celém Znojemsku a blízkém Mikulovsku, vytvářejí vinné sklepy systém chodeb navazujících kolmo na sebe. Vinohradnické stavby ve vsi patří po stránce uchování starých forem zástavby k jedinečným dokladům technologie používané v minulých stoletích. Hlína a kámen jsou převážujícími stavebními materiály. Na zachovaných, byť značně narušených obvodových stěnách nadzemních lisoven se setkáte s technikou nakládaného i dusaného hliněného zdíva zpevňovaného prosypem drobnými kamínky. Lisovna nese strop z mohutných trámů a je přístupná po několika schůdcích. Vzduch pronikal do lisovny malými okny zdobenými šambránou nebo kamenným ostěním. Ručně kované jednoduché mříže v oknech upoutávají pozornost kvalitou výrobku i uměleckým citem místního kováře. Z mohutné lisovny se sýpkou vede krátká strmá šije nebo schody do vlastního sklepa. Ten je postaru vykopán v pískovcové

zemíně, častěji však klenutý z kamene nebo cihel. Sklepní prostory tvoří komplikovaný systém spletých chodeb s četnými odbočkami a výklenky, které byly vybudovány pro velké sudy s vínem.

VINAŘSKÉ AKCE

Pořadatelé vinařských akcí jsou místní vinařství ve spolupráci s obcí.

- Pochoď vinicemi Znovín Walking. Termín: víkend koncem dubna
- Den otevřených sklepů. Termín: první nebo druhý víkend v květnu
- Krojované Svatomartinské hody. Termín: sobota po 11. listopadu

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Největší přírodní atraktivitou je Národní park Podyjí – Thayatal s výborně značenými trasami pro pěší i cyklisty. www.podyji.cz
- Z hlediska vinařských poloh je legendárním místem vinice Šobes, na které provozuje místní velké vinařství sezónní degustační stánek.
- Dominantou obce je gotický kostel svatého Wolfganga z roku 1487, zpusťlý ve třicetileté válce a později barokně přestavěný. V jeho blízkosti se nachází studánka, jejíž voda podle pověsti léčí slepotu.
- Dalšími památkami jsou morový sloup, starobylá sýpka či Svatý kámen, pokládáný za pohanské obětiště. www.stezky.cz
- Vinicemi v katastru obce a blízkém okolí prochází i speciální trasy pro nordic walking

VYBAVENOST OBCE

- Hnanice jsou překvapivě velmi dobře vybavené ubytováním, především díky dvěma novým hotelům s kapacitou více než 100 lůžek a pěti menších penzionů.
- Vinařské služby nabízí především dvě místní vinařství a několik malých vinařů.

VINAŘSKÁ OBEC JAROSLAVICE

HISTORIE

Stopy lidského osídlení Jaroslavic jsou doloženy již z doby lovců mamutů. První písemná zmínka o obci je z roku 1249, kdy Jaroslavice přešly z rukou zeměpána do šlechtické držby. Záhy nato zaznamenávají prameny (k roku 1277 a 1289) první zmínku o vinicích v obci. Vinohrady se nacházely v rukou vrchnosti (v 17. a 18. století patřilo panství Althannům) a až od 17. století začalo přibývat poddanských vinic. V půli 18. století obhospodařovala vrchnost v Jaroslavicích ca 8,4 ha a zdejší poddaní ca 7,5 ha vinohradů. Nárůst poddanského vinaření vedl tehdy ke stížnostem vinařů z Retzu na neregulované vysazování révy na Jaroslavicku. Konec 18. a celé 19. století představují vrchol vinařství a vinohradnictví v Jaroslavicích, kdy – na rozdíl od jiných regionů – stále stoupala výměra vinic. V závěru 19. století byla na svém historickém maximu, tj. na 84 ha (hovoříme tu o „Jaroslavickém paradouxu“). „Jaroslavické“ bylo natolik kvalitním produktem, že patřilo v roce 1866 k osmeru moravských vín doporučených k exportu z Rakousko-Uherska. V letech 1850–1945 sídlil ve městečku okresní soud. 20. století znamenalo pro obec éru úpadku a až polistopadová doba otevřela Jaroslavickému vinařství nové možnosti.

VINAŘSTVÍ

Jaroslavické víno je tradičně spjato s vinicemi na katastru Jaroslavic a sousedních Oleksoviček, kde Jaroslavičtí vždy vlastnili rozsáhlé vinice. Místní vinohrady se rozprostírají

na jižních svazích a náhorních rovinách muld malebné a poklidné Jaroslavické pahorkatiny, která se zde zdvihá z rovinaté nivy řeky Dyje a kterou nazývali původní němečtí hospodáři Horami pokladů (Schatzbergen). V současnosti nacházíme ve městečku ca 23 ha vinic.

Nejstarší polohou je Zámecká hora. Ta se do počátku 20. století nazývala Zimní a Letní hora a nejstarší zmínka o ní pochází z roku 1600. Patřivala půl na půl vrchnosti a poddaným. V 80. letech 20. století ji získali zahrádkáři a tak nyní tato hora, jež se pne přímo nad obcí a sklepními uličkami, tvoří zázemí drobných jaroslavických vinařů. Najdeme tu tak množství odrůd, ale dominuje na ní výsadba Veltlínského zeleného a Vlašského ryzlinku.

Druhá poloha – podle nomenklatury Na vinicích – počala v počátcích rozmachu zdejšího vinohradnictví, kdy mezi léty 1789 až 1819 vzrostl roční výnos z jaroslavických vinic o 537 %. Tehdy zdejší hospodáři zúrodnili dosavadní pastviny a les V Motole (Marthal)

v údolí na dolnorakouském pomezí. V době železné opony se vinice ocitla „za dráty“ a dnes se zde rozkládají větší viniční žírné parcely bývalých družstevních záhumenků, na nichž převládá Ryzlink vlašský a Svatovavřínecké.

Jaroslavice jsou také spjaty s inspektorem zdejšího velkostatku Leopoldem Quaišem (1822–1902), jenž se stal otcem koncepce pozdního sběru na Moravě. Díky jeho aktivitám začala u nás zapouštět kořeny klasifikace zrozená v Porýní.

První specializované vinařské podniky vznikly za císaře Františka Josefa I., roku 1858 založil vinařství Johann Joscht a v roce 1899 Hans Titzl a oba vybudovali velkolepá sklepní hospodářství. V prvním se dnes nachází středisko vinařství Vinice Hnánice, s. r. o. a ve druhém provoz Znovínu Znojmo, a. s. specializující se na produkci červených vín. Kořeny tohoto podniku jsou spjaty s vinařskými družstvy, v roce 1939 se ve městečku konstitovalo Vinařské družstvo Jaroslavice, po válce tu mělo své středisko Vinařsko-ovocnické

družstvo Znojmo (jeho sbírka vín představuje základ nejstaršího archivu vín v ČR).

V současnosti v obci vedle desítek věhlasných vinařů-zahrádkářů a zmíněných podniků působí dvě rodinné vinařské firmy: Vinařství Markel (zal. 1999, resp. 2007) a Vinný sklep u Mühlbergerů (zal. 2013).

SKLEPNÍ ULIČKY

Vinné sklepy a lisovny počali jaroslavičtí poddaní budovat na sklonku 18. století ve třech polohách. První a původně prestižní sklepní ulička povstala na severním úbočí Zámecké hory nedaleko mlýna, dnes tu nalezneme jen pár lisoven. Druhá ulička byla založena na vrcholu Zámecké hory a v posledních desetiletích téměř zanikla.

Třetí polohou byla úvozová cesta – dnes silnice – z Jaroslavice na Znojmo na jihozápadním svahu Zámecké hory. Tato sklepní ulička spolu s malými domkářskými sklepy z konce 19. věku vystavenými před Bažantnicí a na terase nad ní – vše na úbočí pod Znojenskou – představuje nyní těžiště mohutně se rozvíjejících sklepních hospodářství jaroslavických vinařů.

Sklepní ulička Na Znojemské si dodnes do značné míry uchovala ráz s působivými mohutnými selskými lisovnami, které vás uvítají při vjezdu do obce. Obdobně z dolní kolony v Bažantnici vyzařuje duch domkářských lisovniček. V Horní kolonce v Bažantnici se pak potkává tradiční architektura s normalizačním vkusem a podnikatelským barokem, ruce si tu tak podává století 19., 20. i 21.

AKCE VE SKLEPECH

Vinařské akce jsou záležitostí vinařského spolku Jaroslavičtí vinaři, o. s. a Obce Jaroslavice. Pokud tedy chcete vyrazit za vínem i turistikou, tak si zaznamenejte do svých kalendářů:

- oblastní výstava vín poslední sobotu v dubnu.
www.obecjaroslavice.cz
- den otevřených sklepů na sv. Donáta (cca 20 sklepů a 400 návštěvníků) první sobotu v srpnu.
www.jaroslavictivinarci.cz
- žehnání mladých vín na sv. Jana v prosinci (mezi Vánocemi a Silvestrem)

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Quaiřova vinařská naučná stezka v Jaroslavicích (4 zastavení ve sklepních uličkách).
- Prohlídky sklepních uliček s certifikovanými průvodci.
- Vodní mlýn ve Slupi, národní technická památka a expozice mlynářství v renesančním mlýně.
- Koupaliště v Kadolzi-Seefeldu.
- Termální lázně v Laa a. d. T.
- Nejbližším centrem je město Znojmo.

VYBAVENOST OBCE

- Pro ubytování turistů je k dispozici penzion (Penzion Podzámčí) s konferenčním sálem a dále hostinec U Šmídů a Motorest Estetika. Existuje i několik možností přespání v soukromí.
- Na náměstí se nachází pizzerie s kavárnou. Dva podniky mají certifikaci Cyklisté vítáni.

VINAŘSKÁ OBEC NOVÝ ŠALDORF- -SEDLAŠOVICE

HISTORIE

Obec Nový Šaldorf-Sedlešovice patří k nejstaršímu osídlení v blízkosti královského města Znojma. Historici jej datují už do 11. století. První písemné zmínky o obci Nový Šaldorf pochází sice z roku 1656, o obci Sedlešovice však již z roku 1190. Je tedy oprávněné se domnívat, že Nový Šaldorf vznikl teprve v druhé polovině 16. století poblíž Šaldorfu Starého, který stával na pravém břehu řeky Dyje. Jednotlivé části obce Sedlešovic a Nového Šaldorfu vznikly na brodech přes řeku Dyji zčásti jako osada u kupeckých cest a zčásti jako zemědělské osady. V Novém Šaldorfu i Sedlešovicích se nacházejí vinné sklepy s lisovny. Část katastrálního území obce se nachází v NP Podyjí. V Sedlešovicích se nalézá pozdně gotický sloup, který byl postaven na začátku 16. století jako památník rozsáhlé záplavy v obci. Uprostřed sklepní kolonie se nachází kulturní sál Modrý sklep. Název Modré sklepy se nevztahuje pouze na tento objekt, nýbrž na celou lokalitu čítající 181 vinných

sklípků, sklepů a lisoven. Ty jsou hloubeny v pískovci prostoupeném vrstvami s jílovými vložkami modrošedé barvy.

VINAŘSTVÍ

Zakladatelé zdejších obcí byli německé národnosti a byli to právě oni, kteří přinesli révu do této oblasti a kteří v průběhu šesti století vykopali více než dvě stovky vinných sklepů a révu osázeli místní slavnou vinicí Kraví horu (dříve Kuhberg). Novodobé výsadby vinic se pak ujaly některé klášterní komunity, na Znojemsku především premonstráti v Louce u Znojma. Nucený odsun původních osadníků po 2. světové válce přerušil nejen vývoj vinařství v kraji, ale dal zapomenout i na tradice a zvyky, kterými obyvatelé osady žili po staletí. Na úroveň a význam vinařství v obci před válkou se dá usuzovat jenom z počtu a velikosti vinných sklepů a ze staleté proslavenosti vinice Kuhberg. Noví osadníci, kteří přišli především z Valašska, neměli s vinařstvím žádné zkušenosti a mohli jen těžko navázat na dílo předchozích generací. Před rokem 1989 bylo v obci jen několik drobných vinařů, kteří vyráběli víno pro vlastní potřebu. Jediným oficiálním producentem vína bylo místní zemědělské družstvo, které díky úspěchům na celostátních výstavách vín založilo

i vynikající pověst Modrých sklepů a šaldorfských vín. Od začátku 90. let vznikla v obci desítky rodinných vinařství, z nichž některá jen navázala na úsilí svých předků.

SKLEPNÍ ULIČKY

Areál „modrých“ sklepů je jedním z největších na Znojemsku, více než 180 vinařských staveb zabírá plochu devíti hektarů a tvoří sklepní náměstí dlouhé 800 metrů. Tajemství názvu památkově chráněného souboru Modré sklepy se ukrývá pod zemí. Materiál podloží, v němž jsou sklepní prostory vyhloubeny, tvoří pískovec prostoupený vrstvami modrošedého jílu, který působí dojmem namodralé výzdoby sklepního interiéru. Zvláštností je i technologie hloubení sklepů, které byly postupně kopány do délky i do šířky. Mimo „modrých“ sklepů jsou v lokalitě i stavby, jejichž klenba je z pálených cihel. V Novém Šaldorfu se vyskytují lisovny spojené po dvou k sobě, každá má vlastní vchod, sklep i lis. Spojené lisovny jsou většinou ve vlastnictví dvou příbuzných rodin, nejčastěji otce a syna. Přízemní lisovny nad sklepy, většinou okapově orientované, jsou vystavěny většinou z cihel, jen u nejstarší z nich bylo použito hliněného či kamenného zdiva. Přízemní část odděluje lisovny od štítového pole s malými větracími otvory a dřevěnými vrátky do půdního prostoru. Starší lisovny určité historické a architektonické hodnoty jsou především na pravé straně areálu, novodobé vinařské stavby vlevo od silnice poskytují větší komfort a často i stravování a ubytování.

AKCE VE SKLEPECH

Informace na e-mail: saldorf@modre-sklepy.cz

- Svätý Martin v Modrých sklepech. Termín: Svatomartinská sobota

- Zimní otevřené sklepy a kopání písku. Termín: třetí sobota v lednu
- Májové otevřené sklepy. Termín: třetí sobota v květnu
- Týdny vinaře v Modrých sklepech. Trvání: od konce dubna do začátků září

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Samotné Modré sklepy jsou místem, které stojí za to vidět. Je to největší sklepní soubor na Znojemsku. Působí zde Cech vinařů Nový Šaldorf-Sedlešovice www.cvns.cz.
- Místní sklepy i sklepy v okolních obcích jsou jedinečné i z hlediska konstrukce. Většinou se jedná o chodby kopané ve tvaru úzkého, někdy nahoře lomeného oblouku, a to přímo v pískovci, bez dodatečného vyzdívání cihlami. Chodby jsou dlouhé i několik stovek metrů, v jednom z podobných sklepů ve vedlejší Šatově naměřili až 900 m.
- Hezkou ukázkou je sklep vedle Penzionu U Tří Jasanů, ve kterém je instalovaná výstava O víně a písku z Modrých sklepů. www.sklepmi-ulicky.cz
- Nejoriginálnější akcí místního Cechu vinařů je lednové Kopání písku pro Vídeň. Recesisisticky navazuje na legendární kopání písku, které zaměstnávalo a živilo místní vinaře v zimních měsících. Nakopaný písek pak vozili stavebními firmám do Vídně, které ho prý používaly na nejjemnější štuky vídeňských budov. Dnes soutěží tříčlenná družstva v kopání písku na čas. Odměnou jsou otevřené sklepy vinařů a večerní zábava s muzikou v kulturním sálu.

VYBAVENOST OBCI

- Přímo v Novém Šaldorfu-Sedlešovicích, uprostřed sklepů, vyrostl v roce 2012 nový penzion jednoho z místních vinařů s 26 lůžky. Přímo nad sklepy provozují vinaři dalších sedm penzionů.
- Na okraji obce je další slušně vybavený penzion s kapacitou 60 lůžek a stále otevřenou restaurací.
- Mezi sklepy je umístěna další samostatná restaurace.
- Do stále služby otevřených sklepů se v Modrých sklepech zapojuje kolem 13 vinařů.

VINAŘSKÁ OBEC ŠATOV

HISTORIE

Název obce Šatov je původu slovanského. Podle pověsti tento název vznikl podle vévodkyně Svatavy, manželky prvního českého krále Vladislava II. K její počtě prý pojmenoval Berka z Dubé a Lípy nově založenou vesnici blízko Znojma Svatava, zkráceně Šatava. První písemná zmínka o Šatovu pochází z roku 1201. Za posledních Přemyslovců byla osada kolonizována německým obyvatelstvem. Již roku 1316 se v pozemkových knihách uvádějí viniční tratě pouze v němčině. Roku 1600 se stal majitelem vranovského panství, tedy i Šatova, zmíněný nejvyšší moravský komoří Ladislav Berka z Dubé, který později osvobodil Šatov od veškerých robot, vrchnostenského výčepu piva a vína i uncendorfského práva vi-

ničního. Nezáviděníhodným prvenstvím šatovského vinařství je výskyt mšičky révokazu. Tato zhoubná nemoc vinné révy byla v českých zemích poprvé zjištěná roku 1890 právě zde. Soubor tradičních usedlostí, chalup, stodol, lisoven a sklepů v historickém jádru i v mladší chalupnické zástavbě byl roku 1995 vyhlášen venkovskou památkovou zónou. Cennou památkou je kostel sv. Martina a kaple Božího hrobu se zachovalou gotickou kostnicí i barokní fara z 18. století. Historicky hodnotná je řada soch a pozdně renesančních božích muk, pozornost zasluhuje i hlavní budova keramičky s dělnickou kolonií a zemědělský dvůr z období historismu konce 19. století.

VINAŘSTVÍ

Šatov je obcí vínu zaslíbenou. Šest viničních tratí pokrývá rozlohu 260 hektarů – Na vinici, V remízku, Šibeničkách, U bunkru a na Skalce se daří především Veltlínskému zelenému

a Ryzlinku rýnskému. Svažitá trať ve tvaru amfiteátru táhnoucí se ke státní hranici nese jméno Peklo a svědčí zejména hroznům odrůdy Müller-Thurgau, jejichž plná vína získávají v této lokalitě neopakovatelné muškátové aroma. Pokud chcete poznat vinnou révu tak, jak ji pěstovali naši předkové, nechte se pozvat do naučné vinice starých odrůd za Moravským sklípkem. Projděte se mezi řádky a vraťte se do časů, kdy v českých a moravských vinicích rostly odrůdy s poetickými názvy jako Kamenorůžák či Modrý Janek.

SKLEPNÍ ULIČKY

Prázemní i patrové lisovny šatovských sklepů prorůstají celým městečkem, vinařské centrum s architektonicky i konstrukčně hodnotnými sklepy tvoří ulice Sklepní a Zimní. Mezi vinicemi po silnici od Havraníků nebo táhlým klesáním od rakouské hranice vás sem přivede Moravská vinná stezka. V křivolakých dlážděných i prašných uličkách se střídají mohutné lisovny obdélníkového půdorysu se sklepy, které své tajemství skrývají za obílenou zdí předsklepi. Většina staveb je vybudována z pálených cihel na kamenné podezdívce, některé lisovny jsou postaveny z kamene a hlíny nebo vzácně dochovanou technologií nakládaného hliněného zdiva. Kámen nebo cihly rámují i dveřní a okenní otvory a působí jako dekorativní prvek při úpravě průčelí lisovny. Mohutné dveře nebo vrata jsou ze silných prken a stejně jako okna opatřeny rukodělně zhotovenými závěsy a mřížemi. Rozložitá zaklenutá vrata umožňovala povozům vjet do lisovny i s nákladem hroznů. Vnitřní uspořádání lisovny respektuje tradiční umístění lisu při boční stěně, podlaha bývala nejčastěji z dusané hlíny. Novější zpevněné podlahy tvo-

ří cementový potěr, cihly nebo pálená dlažba z místní továrny na keramiku. Fortelné stropy jsou nejčastěji vybudované z mohutných dubových trámů. Ke zrání a skladování kvalitního vína sloužil sklep vyhloubený v pískovci. Klenba mladších sklepů je převážně cihlová. Podobně jako v jiných vinařských lokalitách v blízkém okolí jsou sklepy spletitou konstrukcí chodeb, boční uličky vyběhající z hlavní lodi slouží většinou jako archiv vín.

AKCE VE SKLEPECH

K organizaci společných akcí si místní vinaři založili sdružení až v roce 2012. Prý je k tomu nouze dotlačila, protože předešlý organizátor věhlasného koštu vín v Šatově chtěl předat žezlo mladým. Tak vzniklo sdružení Vinaři Šatov, které tvoří 10 malých vinařů. www.vinarisatov.cz

- Předvelikonoční košt vín v Šatově je každoročně obslán stovkami vzorků vín z celé Moravy i Rakouska. Jak kronikář dnešních dní na webu sdružení píše: „30. 3. 2013 poprvé v historii se výstavy zúčastnilo více než 1000 návštěvníků a skutečně se všechny vystavené vzorky v průběhu dne a noci dochtunaly.“
- Po zkušenostech z účasti na festivalech otevřených sklepů se místní také rozhodli organizovat Šatovské otevřené sklepy a termín byl stanoven na první červnovou sobotu.

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Mezi nejznámější vinařské stavby v Šatově patří Malovaný sklep. Nenápadné, bíle olicené průčelí klasicistní lisovny skrývá v podzemí jednu z velkých rarit moravské země. Již v polovině 32. sestupných schodů začíná jedinečné dílo rodáka Maxmiliána Appeltauera, který v pískovcových stěnách vyškral a vyryl mnoho motivů a poté je polychromoval zářivými barvami. Kromě hlavních chodeb jsou po stranách tématické salonky, některé umně skryté. Hned vpravo od vstupních schodů je okrouhlá chodba, na jejímž konci je skryta hluboká studna. Tvůrce pracoval na svém díle celých 34 let. Dokončil

je při svíče jednou rukou, o tu druhou přišel v 1. světové válce.

- Nedaleký Moravský sklípek je rájem všech labužníků a milovníků kvalitního vína. Moravský sklípek nabízí v rámci Vinařského turistického programu i návštěvu privátních archívů vín či zrekonstruované vinařské stodoly. Ta se stala díky prázdninovým sobotním posezením s muzikou oblíbeným cílem cyklistických výletů do Šatova.
- Velkou atrakcí je také Areál československého opevnění v Šatově – pěchotní srub MJ-S 3 „Zahradá“. Rekonstruovaný srub je uveden do podoby z osmdesátých let 20. století. Ve srubu je instalována pevnostní výzbroj – dva pevnostní kanóny, těžké

a lehké kulometry a další důležitá výbava. Objekt je ve správě Technického muzea Brno s provozní dobou a prohlídkami od dubna až do října. U průvodce je možno zakoupit „Pevnostní víno“.

VYBAVENOST OBCE

- Obec zatím turistickým rájem není. Služby vám nabídnou 4 hospody a zmíněný Moravský sklípek se stodolou, ve které je místo pro cimbálky i tanečníky.
- Ubytování je možné v šesti místních penzionech, z toho jeden má certifikaci Cyklisté vítání.
- Za areálem vinařství Znovín Znojmo, a.s. je také plocha TJ Tatranu Šatov využívaná jako kemp.

MIKULOVSKÁ VINAŘSKÁ PODOOBLAST

VINAŘSKÁ OBEC DOLNÍ DUNAJOVICE

HISTORIE

Obec patří k nejstarším sídlům na Moravě. Dolní Dunajovice, německy Unter Tannowitz, odvozené od osobního jména Dunaj. První písemné zmínky o obci pochází z r. 1183. Podle falza ze 14. století Vilém z Kounic daroval r. 1173 patronát kostela v Dolních Dunajovicích klášteru dolnokounickému. Ves sama náležela ve 13. století zmíněnému klášteru. Počátkem 15. století byly Dunajovice povýšeny na městečko s právem dvou jarmarků. O bohaté historii obce svědčí také četné archeologické nálezy, zejména pohřebiště z doby před Velkou Mora-

vou s patrnými avarskými vlivy a mnoho dalších historických nálezů. Dolní Dunajovice se mohou pochlubit také řadou památek, mezi něž patří kostel s farou z 16. století, který je zasvěcen sv. Jiří – patronu kojících matek, nemocných a chudých. V blízkosti kostela stojí pranýř, který je dnes památkově chráněn. K dalším zajímavým památkám patří kromě několika domů a božích muk v polích za obcí také sousoší sv. Cyrila a Metoděje a sochy světců – sv. Floriána, sv. Marka a sv. Jana Nepomuckého.

VINAŘSTVÍ

Dolní Dunajovice leží severovýchodně od Mikulova v nadmořské výšce 189 m na okraji Národní přírodní památky Dunajovické kopce, které se skládají ze tří kopců – Velká Slunečná,

Jánská hora a Liščí kopec. Vinná réva se zde pěstovala v dobách největšího rozmachu na téměř čtvrtině půdy a i dnes je obec se svou výměrou 409 ha vinic s 368 pěstiteli šestou největší vinařskou obcí v České republice. Prameny uvádějí, že před třicetiletou válkou představovaly vinice více než 22 % poddanské půdy. Zvláštností zdejšího vinařství bylo horenské právo z roku 1685. Hrdelní tresty v něm byly nahrazeny pranýřem a soud se scházel na velikonoční pondělí. I dnes patří vinná réva a sklepy k této obci stejně neodmyslitelně jako majestátné vrchy Pálavy. Podmínky pro pěstování révy jsou zde přímo ideální hlavně pro bílé odrůdy, ať už je to typický dunajovický vlašák – Ryzlink vlašský, ale i ostatní odrůdy jako Veltlínské zelené, Chardonnay, Rulandské bílé i šedé, Sylvánské zelené, Sauvignon a celá řada ostatních bílých a modrých odrůd. Vinice se rozkládají na viničních tratích Ořečová hora, Pod Slunným vrchem, Růžový kopec, Dunajovický kopec, Kraví hora, Zimní vrch, Malý Sluňák, U Mlýnské cesty, Nad sklepy,

U sklepů. Mezi nejrozšířenější odrůdy, které se v této oblasti pěstují, patří Ryzlink vlašský, Veltlínské zelené, Chardonnay, Müller Thurgau, Frankovka, Modrý Portugal.

SKLEPNÍ ULIČKA

Areál sklepů U cihelny leží západně od obce na úpatí Dunajovických kopců. Kolonii, která nabízí panoramatický výhled na masív Pavlovských vrchů, tvoří horní a spodní řádek a tři sklepy v lokalitě zaniklé cihelny. Dohromady je tady asi 30 vinařských staveb, jejichž dlouhé a svažité šije vedou k širokým a vysokým chodbám hluboko v podzemí. Sklepům, jejichž délka je asi 40 metrů, předcházejí klenuté podzemní lisovny. Zemních kvelbených sklepů bez lisoven se zde dochovalo jen několik, ojedinělá zděná průčelí zdobí většinou bílá lička a zakončuje trojúhelníková atika. Průčelí lisoven vynikají růzností materiálů, bohatostí tvarů i barevných kombinací. Estetickou působivost předsklepí zvyšuje kombinace bílých a červených cihel a zvýrazněné ostění

oken a dveří. K nejpohlednějším stavbám v horní dunajovické uličce patří průčelí sklepa z roku 1907. Výtvarně i barevně nápaditě zpracované předsklepi doplňuje dřevorezba nad vchodem do podzemí. Průčelí ostatních sklepů v obou uličkách je vystavěno z bílého vápence, nebo je cihlová čelní zeď omítnuta a opatřena barevnou ličkou. Starobylý a malebný vzhled kolonie narušuje několik novodobých lisoven; největší skvrnou na harmonické podobě uličky je předdimenzovaná stavba lisovery na okraji spodního řádku. Obecní kolonii Na sklepech tvoří asi desítky sklepů různého stáří. Typickým prvkem těchto vinařských staveb je středový rizalit, který je nejen působivým výtvarným prvkem, ale také chrání vstup do sklepa. Staré sklepy kryje omítnuté předsklepi, novodobé průčelí lisovery tvoří pravidelné pískovcové kvádry, často barevně kombinované. Další dunajovické sklepy na několika místech v obci jsou zakomponovány do obytných vinařských domů. Tři sta let staré sklepní chodby měřící více než sto metrů můžete prozkoumat při návštěvě jednoho z vinařských dvorů s ubytováním.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Pohled z dolního řádku sklepů U cihelny vám nabídne úchvatné panorama celého hřbetu Pálavských vrchů počínaje na severu zrcadlem vodní plochy Novomlýnských nádrží a konče na jižním konci siluetou mikulovského zámku. Ze svahů Dunajovických kopců se tak Pálava jeví jako protější římsa moravského Grand kaňonu.

VINAŘSKÉ AKCE

Vinaři v obci jsou sdruženi pod záštitou Českého zahrádkářského svazu Dolní Dunajovice s vlastní webovou stránkou www.csdd.cz

- Výstava vín – třetí neděle v dubnu.

- Přehlídka otevřených sklepů – Dolní Dunajovice a Březi. Třetí sobota v červnu. Svě sklepy otevře kolem 20 vinařů. Akci doplní Jánské hody v Březi a v Dolních Dunajovicích Červnová taneční zábava.
- Letní otevřené sklepy – Dolní Dunajovice. Služby jednotlivých vinařů v sezóně od 30. 6. do 31. 8., které umožňují návštěvu sklepů každý den.
- Dunajovické vinobraní – druhá sobota září.
- Mikulášský košť – první prosincový pátek.

VYBAVENOST OBCE

Ubytovací kapacita obce je velká. Služby nabízí asi 10 penzionů, některé z nich patří větší vinařstvím a jsou moderně vybavené. Stravování je většinou spojené přímo s ubytováním, nabídku doplňují místní hospody. www.dolni-dunajovice.cz

VINAŘSKÉ MĚSTO MIKULOV

HISTORIE

Vznik Mikulova se zpravidla klade na počátek 12. století, kdy zde byla založena tržová osada, jež se v roce 1279 dočkala povýšení na městečko a v roce 1410 na město. Na místě románského a gotického hradu vznikl v 17. století zámek. Mikulov byl od konce 13. do konce 16. století v držení Liechtensteinů, poté patřil až do 19. století Dietrichsteinům, kteří vlastnili zámek a velkostatek až do roku 1945, kdy také zámek vyhořel. Ve zdejším zámku byly po bitvě u Slavkova dojednány (2. prosince 1805) předběžné podmínky míru mezi Francií a Rakouskem. A 61 let poté, po porážce rakouských vojsk v bitvě u Sadové, tu 26. 7. 1866 podepsali příměří mezi Rakouskem a Pruskem, tzv. Mikulovské

příměří. Od poloviny 19. století město vlivem polohy mimo hlavní železnice stagnovalo a začalo ztrácet vliv ve prospěch blízké a výhodněji položené Břeclavi. Až do roku 1960 byl Mikulov okresním městem, pak se stala okresním městem Břeclav.

VINAŘSTVÍ

Poloha města a štědrost přírody předurčily Mikulov jako město vína. Roku 1526 přijal Mikulov jako první město na Moravě habány a jejich příchod podnítil výsadbu nových vinohradů, které se táhly ke Svatému Kopečku, Klentnici a Bavorům. Proslulost vinařství ve městě dosvědčuje i mikulovský horenský řád z roku 1586, který si přes svou podobnost s horenským právem nedalekého Falkensteinu zachoval procesní nezávislost. Řádné a včasné vzdělávání vinohradů zajišťoval pravidelnými prohlídkami perk mistr, nedbale obdělaná pole byla označena dřevěným křížem a jejich majitel potrestán pokutou. Perk mistr také rozhodoval spory mezi vincúrem a vinařem a dbal na dodržování zákazu práce v sobotu odpoledne, v neděli a o svátcích. Horenský řád trestal nejen krádeže hroznů,

vláčením vinohradem byl potrestán i ten, kdo ze msty zničil mladé výhony vinné révy. V 18. století, kdy je zmiňován Mikulov jako vinařské centrum Moravy, dochází rovněž k budování rozlehlých sklepů. V roce 1850 vznikl ve městě okresní spolek pro zemědělství a vinařství a rozloha vinic dosáhla 352 hektarů. Dnešních 440 hektarů vinic je rozloženo na dvanácti viničních tratích převážně na vápencových skalách v okolí města. Staletou tradicí se pyšní zejména trati Pod Svatým Kopečkem, Šibeniční vrch, Pod Turoidem, Hliníky, Mariánský kopec, Červený kopec, Za rybníkem. Zdejší chráněné viniční trati na jižním úpatí Pálavy patří dodnes k nejteplejším místům jižní Moravy. Na jejich vápenitých půdách se výborně daří zejména Ryzlinku vlašskému, jehož keře zabírají největší plochu vinic. Daří se i místním nově vyšlechtěným odrůdám Pálava a Aurelius. Modré odrůdy jsou v menšině, patří k nim zejména André, Frankovka a Rulandské modré.

SKLEPNÍ ULIČKY

Mikulovské sklepy byly budovány v několika lokalitách na okraji města, nejvzácnější sklepy však najdete pár kroků od historického centra města. Těmito výstavnými vinařskými stavbami Mikulova jsou nadsklepní domy. Nachází se na několika ulicích města, dnes již v soukromých domech. Unikátní podzemní dílo skrývá barokní dům z roku 1525 Na Jámě č. 17. Po několika schodech se sestupuje do první místnosti trojprostorového sklepa. Vstup do samotného sklepa je rámovaný kamenným ostěním a vede širokou valenou šjíj opatřenou odkládacími nikami. Sklep je zaklenutý neomítnutou cihlovou klenbou, kterou podpírají masivní pásy ze smíšeného zdiva. Soudobá

kopie původního vinařského domu z 19. století Na Jámě č. 7 skrývá rovněž prostory členitého skalního sklepa. Lisovna je úzká a malá, cihlové schody vedou do zděného předsklepi, odkud se sestupuje do labyrintu vzájemně propojených jeskyněk. Cenný vinařský objekt je i v přízemí památkově chráněného domu v Koněvově ulici č.22. Starobylá obdélníková lisovna je zde zaklenuta čtyřmi poli křížové klenby a spojena s habánským sklepem.

Zajímavostí místních sklepů je také Kozí hrádek. Pitoreskní a křivolaké chodby ve vápencové skále sloužící k uskladnění vína, jsou zde zmiňovány již v polovině 18. století. Budování sklepů pod Kozím hrádkem pokračovalo i v dalších letech, svědectvím o jejich majitelích jsou cihly s židovskými motivy a německými monogramy nalezené při úpravách sklepů. Nádherné a tajuplné prostory zdejších sklepů bohužel většinou kryjí nestylové lisovny z druhé poloviny minulého století. Pravděpodobně teprve koncem 18. století se začaly stavět vinařské domy a vinné sklepy v dnešní ulici Kamenný řádek. Na dobu původu vinařských staveb ve svahu pod Turoidem se dá usuzovat podle stavebního řešení průčelí. Nejstarší přízemní i patrové lisovny nad sklepy zde vznikaly nejdříve na přelomu 18. a 19. století, součástí kolonie je i řádek nových sklepů. V dalších sklepních koloniích ve městě – ulice Bezručova a Zlámalova – se střídají hluboké zemní sklepy s chátrajícím průčelím tradičního tvarosloví a vinařské novostavby.

ATRAKTIVITY

Pálavské vinobraní – druhý zářijový víkend. V tomto jihomoravském městě má již více než dvě století kořeny tradiční slavnost vína – Pálavské vinobraní. Již neodmyslitelně se k této slavnosti váže i připomínka významné

historické události z dějin Mikulova. Na podzim r. 1403 jednotka těžkooděnců z mikulovského hradu vysvobodila z vídeňského vězení krále Václava IV. V pátečních večerních hodinách tedy vždy vyrazí z náměstí jednotka těžkooděnců v čele s rytířem Janem z Liechtensteina do Vídně, aby v sobotu v pravé poledne mohli všichni uvítat na náměstí českého krále Václava IV. s doprovodem. Na historický sobotní průvod navazuje krojovaný průvod, každoročně nechybí ani bůh vína Bakchus. www.palavske-vinobrani.cz

VINAŘSKÉ AKCE

Další vinařské akce: Výstava vína mikulovské vinohradnické podoblasti, Mladé víno odchází, Mikulovské vinné trhy, Mikulov Gourmet Festival, Prázdniny s vinařem, Zarážení hory a degustace vín pod širým nebem, Mikulovské Dýňobraní, Ochutnávka mladých vín při příležitosti Pálavského gulášfestu, Svěcení vína a další. Podrobně na www.mikulov.cz/turistika/

VYBAVENOST MĚSTA

Město je centrem vinařské a poznávací turistiky jižní Moravy. Má velkou a rozmanitou škálu všech turistických služeb. Ve městě působí i nejlepší turistické informační místo v celém kraji. Všechno potřebné včetně jeho ochotných pracovníků najdete na www.mikulov.cz

VINAŘSKÁ OBEC PAVLOV

HISTORIE

Podle archeologických nálezů se předpokládá, že vinice se objevily již ve 3. století našeho letopočtu, v době pobytu římských legionářů, právě na úpatí Pavlovských vrchů. Archeologické nálezy vinařských nožů a semen révy potvrzují rozvinuté vinařství obyvatelstva Velkomoravské říše již od 9. století. První zmínka o obci pochází z 11. století, kdy Pavlov náležel ke staroboleslavské kapitule. Značné zisky z poddanských vinic měla především vrchnost, která proto dbala na vysokou úroveň viničného hospodářství. Proslulost pavlovského vinařství dosvědčuje i starý horenský řád z roku 1589. Počátkem 17. století bylo celých 53 % poddanské půdy osázeno vinicemi. Vinařství pak zažilo otřes v podobě třicetileté války, jejíž hrůzy nepřežila celá čtvrtina obyvatel obce a velká část vinic zpustla. V poslední čtvrtině 17. století došlo k obnovování vinic a vinnou révou byly osázeny nové trati. V roce 1967 bylo v Pavlově postupně vyklučeno posledních 27 ha vinic vedených po starém způsobu „na hlavu“.

V letech 1970–1971 bylo vysazeno 40 ha nových vinic, jejichž celková rozloha v roce 1990 dosáhla 120 ha. Výsadba nových vinic byla podle pravidel Evropské unie ukončena v roce 2004. V té době měla Morava téměř 18 000 ha vinic.

VINAŘSTVÍ

Již při pohledu na Pavlov z dálky musí srdce každého milovníka vína a vinařské turistiky zaplesat. Svahy vinohradů se rozprostírají na jihovýchodních svazích Pálavy, kam až její vápencové podloží sahá. Se svými 170 ha rodících vinic je Pavlov na 25. místě mezi vinařskými obcemi v ČR. Podle vinařů je však celková možná výměra viničních tratí až 316 ha. Ve větším měřítku dnes vyrábí víno patnáct vinařů, ale pro vlastní potřebu vinařů většina rodin v obci. Místní vinaři jsou spojeni v dobře fungujícím sdružení Vinitores Palaviensis. V posledních letech jsou na vinicích pod hradem Děvičky vysazovány především Chardonnay, Sauvignon a Muškát moravský, které se přidaly k tradičním odrůdám Ryzlink vlašský, Veltlínské zelené a Svatovavřínecké. Mezi výbornými pavlovskými víny můžete ochutnat i biovíno jednoho z rodinných vinařství v obci.

SKLEPNÍ ULIČKY

Pavlovská náves okouzluje svým honosným vzhledem i dnes. Vinařské domy zámožných vinařů a přilehlé uličky Česká a Na cimbuří jsou ojedinělými ukázkami venkovského baroka. Česká ulice názorně dokumentuje vývoj vinohradnických staveb. Na úpatí vinic pod zříceninou hradu Děvičky sousedí prostá průčelí zemních sklepů s mohutným přízemními lisovny a vedle nich se vypínají barevná průčelí honosných selských gruntů. Výstavně nadsklepní domy s lisovny a sklepy v podzemí si zde stavěli bohatí místní sedláci ve stylu měšťanů z Mikulova již od 17. století. Kategorie preshauzníků – domkářů bydlících v lisovnách – je poprvé uvedena v tereziánském katastru z roku 1754, nalezená renesanční sgrafita však naznačují, že obytné lisovny zde existovaly již před tímto datem. Stavby jsou vždy orientovány štítem do ulice, okapově stavěné jsou jen ty mladší z 19. století. V přízemí je obvykle lisovna a sklep, které jsou přístupné z ulice, byt tvoří patro nad lisovnou a má samostatný vchod. Sklepy jsou vyzděné cihlovou klenbou, prostorné lisovny mají klenby valené nebo ploché trámové stropy. Bohatě zdobené fasády nesou typické znaky barokního stavitelství – bosovaná nároží, šambrány kolem oken, volutové štíty, niky se soškami světců a další. Soubor nadsklepních vinařských domů v České ulici představuje celek mimořádné architektonické a urbanistické hodnoty.

VINAŘSKÉ AKCE

Pořadatelem vinařských akcí je v Pavlově místní spolek vinařů Vinitores Palaviensis. Jejich tradičními akcemi jsou:

- Velikonoční výstava vín. Termín: první neděle v dubnu

- Léto otevřených sklepů. Služby jednotlivých vinařství poskytují otevřené sklepy s ochutnávkami, probíhají od konce června až do začátku září, vždy od pátečního večera do nedělního odpoledne. www.otevrene-sklepy-pavlov.cz
- Den otevřených sklepů v Pavlově. Termín: poslední sobota v listopadu. Obvykle se zúčastňuje 12 vinařství, každé s osmi vzorky vín.
- Degustace na vinařské stezce. Termín: sobota v půlce září. Akce kombinují degustace s pěší vycházkou místními vinohrady. www.vinarskastezka.cz

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Obec je atraktivním cílem již díky své kouzelné poloze na severovýchodních svazích Pálavských vrchů. Doporučenou trasou je místní Naučná vinařská stezka.
- Malé vinařské muzeum s expozicí Jak se dělá víno je umístěno v soukromém sklepe v ulici Na cimbuří www.sklepni-ulicky.cz
- Dominantou siluety obce je zřícenina hradu Děvičky (Dívčí hrady), který se v historických zdrojích zmiňuje již od roku 1222. Německý název hradu Maidenburg dal pojmenování i řadě luxusních vín jednoho z pavlovských vinařství.
- Z blízkých sídel zvou k návštěvě především Mikulov a Valtice. Jediné doklady o prehistorickém osídlení z doby lovců mamutů nabízí archeologická expozice a řez půdním profilem zvaný „Kalendář věků“.
- Obcí prochází červeně značená páteřní trasa Moravských vinařských stezek, přímo v obci na ni navazuje okruh Mikulovské vinařské stezky. www.stezky.cz

VYBAVENOST OBCE

- Pavlov je vedle Mikulova a Valtic nejlépe turisticky vybavenou obcí Mikulovské vinařské podoblasti. Pro ubytování jsou k dispozici dva velmi dobře vybavené hotely třídy ***.
- Další desítky lůžek jsou k dispozici ve 20 stylových soukromých penzionech.
- Veřejný kemp se sezónním i zimním provozem karavanů je v areálu Yacht Clubu Dyje na břehu Novomlýnských nádrží.

VINAŘSKÉ MĚSTO VALTICE

HISTORIE

První písemné zprávy o Valticích jsou známé z 12. století, kdy osada přešla z držby pasovských biskupů do moci rodu Seefeldů. Seefeldi vybudovali mohutný pomezní hrad, v jehož podhradí vzniklo město. Lze předpokládat, že Valtice se staly městem mezi léty 1192–1227. Po více než stu let od vymření rodu Seefeldů po meči v roce 1270 získali Valtice Liechtensteinové. Tak začíná dlouhá éra působení Liechtensteinů ve Valticích. Po dalších 125 letech, 1. února 1395, se stali vlastníky celého panství, hradu a města Valtic. Roku 1426 husité ohněm sežehli Valtice, jak město, tak i kostel a částečně i hrad. Město se z útrap jen pomalu zotavovalo. Liechtensteinové se přiklonili na stranu císaře Fridricha III. a jeho přízeň jim umožnila po husitských válkách značně zlepšit zisky a rozšířit rodový majetek. Po nebývalém zpusošení Valtic v třicetileté válce se město zotavilo a pod vrchností Karla Eusebia z Liechtensteina se stalo opravdovým rezidenčním městem Liechtensteinů. Neblahý vliv na vývoj města měly na počátku 19. století napoleonské války. Na začátku 19. století budovali Liechtensteinové řadu zámečků v okolí města, čímž se naskývala možnost práce, výtěžku a obživy a umožnili tak mnoha obyvatelům vyrovnat se s neutěšenými hospodářskými poměry. Město na počátku 20. století nemělo kromě dvou malých cihelen a vinařského závodu žádný průmysl. Obyvatelé se z osmdesáti procent zabývali zemědělstvím, jmenovitě pěstováním ovoce, méně již vinařstvím. Val-

tice zůstávaly střediskem liechtensteinského panství a obecní rada dovedla z tohoto faktu mnohé vyzískat. Vedle vybudování městského vodovodu se pamatovalo na zřízení kanalizace. Koncem roku 1914 rozhodlo obecní zastupitelstvo zřídit městskou elektrárnu. Obě světové války způsobily obyvatelům Valtic další tragédie, jež vyvrcholily odsunem Němců, po kterém zůstalo ve městě pouze 14 % původní populace.

VINAŘSTVÍ

O rozsahu valtických vinic v minulosti vypovídá nejen Lichtenštejnský urbář z roku 1414, ale i výstavba Zámeckého sklepa v roce 1430 a Křížového sklepa z roku 1640 s kapacitou přes milion litrů vína. Na rozvoji vinařství ve městě se však nepodílela jenom šlechta. V roce 1855 vznikl místní spolek pro zemědělství a vinařství, který byl jedním z největších zemědělských spolků v Dolním Rakousku. Uplatnil se především při propagaci valtického vinařství, které se v konkurenci dolnorakouských vín těžce prosazovalo. V roce 1873 vznikla ve Valticích první vinařská škola v českých zemích a valtické víno začalo úspěšně konkurovat rakouským vínům. Všeobecnou stagnaci vinařství koncem 19. století, která se ve městě před 1. světovou válkou změnila v krizi, zastavilo až připojení Valtic k ČSR v roce 1920. Zvýšený zájem o produkci vína podnítil vznik vinařské akciové společnosti Société Vinicole v roce 1923, která převzala do své správy Křížový sklep a specializovala se na výrobu sektů. Z téměř dvacítiky viničních tratí v okolí města jsou nejznámější Pod Rajstnou, U Křížového sklepa, Šimle, Hindrtály, Knížecí vyhlídka, Culisty dlůhé, Katzelsdorfské pole, Sonneberg. Současná výměra 582 ha

registrovaných vinic, dvě desítky výrobců vína a vinařské zázemí, kterým město disponuje, učinily z Valtic významnou vinařskou obec v rámci Evropy. Valtice jsou sídlem Národního salonu vín, Vinařské akademie, Svazu moravských vinařů Moravín a Střední odborné školy vinařské. Tradičními odrůdami pěstovanými v katastru města jsou Rulandské bílé, Chardonnay, Rulandské modré a Frankovka. V posledním desetiletí dominují výstavám vín v ČR Muškát moravský a Irsay Oliver ze Střední odborné školy vinařské.

SKLEPNÍ ULIČKY

Co se týče vinařské uličky, je problémem roztroušenost vinných sklepů. Nejvýznamnější valtičtí producenti vína jsou Vinné

sklepy Valtice, Chateau Lednice zde provozuje Valtické podzemí (ulice Vinařská). Mohutné lisovny a výstavné vinařské domy, které stály v historickém centru města, padly většinou za obětí ničivým požárům v 18. a 19. století. Dochovalo se jen několik vinařských domů, nejceněnější je přestavbami téměř nedotčený štítový dům č. 49 v Kopečné ulici, který jako jeden z mála unikl ohni. Průčelí lisovny v přízemí je zpevněno čtyřmi opěrnými pilíři, mezi nimiž je vchod do lisovny, orámovaný kamenným ostěním. Rozlehlá lisovna je zapuštěná pod úroveň terénu a její podlaha je dlážděna pálenou cihlou. V zadní stěně lisovny jsou dvojce dveře, jedněmi se vystupuje po schodech do bytu, za druhými objevíme dřevěné schodiště vedoucí do klenutého sklepa se

studnou. Největším sklepem ve Valticích je Křížový sklep akciové společnosti Vinné sklepy Valtice. Pro zrání červených vín využívá tato společnost starší Zámecký sklep, který spolu s nově otevřeným Městským sklepem slouží i k prohlídkám a ochutnávkám vína. V ulicích Vinařské, Sklepní, Josefské, Růžové a Polní je více než 500 sklepů, které užívají především malovinaři. Převažují přízemní lisovny se sklepy s rozmanitým architektonickým členěním průčelí. Stoleté sklepy mají kamenné podezdívky a klenbu z pálených cihel. Nejstarší sklepy jsou zaklenuty tesanými vápencovými bloky.

ATRAKTIVITY

Lednicko-valtický areál.

Valtice, někdejší rodová rezidence Lichtenštejnských knížat, leží při hranici s Rakouskem a až do roku 1920 byly jeho součástí. Jsou jedním ze dvou center Led-

nicko-valtického areálu, který byl v roce 1996 zařazen na seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Centru města vévodí skvosty barokní architektury – zámek a kostel Nanebevzetí Panny Marie, okolí dominují Kolonáda na Rajstně a Dianin chrám, známý též jako Rendez-vous. Krajinou a památkami vás provedou Liechtensteinské stezky.

VINAŘSKÉ AKCE. WWW.VALTICE.EU

- Valtický košt (první březnová sobota)
- Valtické vinné trhy (začátek května)
- Den Valtických sklepů (poslední květnová sobota)
- Valtické Vinařské slavnosti (první srpnový víkend)
- Týden valtických burčáků (poslední zářijový týden)

VYBAVENOST MĚSTA

Valtice jsou vyhledávaným a dobře vybaveným turistickým centrem. Nabízí ubytovací kapacity všech kategorií a řadu restaurací s vyhlášenou kuchyní. Ve městě se ročně koná až 75 různých vinařských a kulturních akcí. www.valtice.eu

VELKOPAVLOVICKÁ VINAŘSKÁ PODOOBLAST

VINAŘSKÁ OBEC BOŘETICE

HISTORIE

První písemná zmínka o Bořeticích z roku 1222 uvádí jméno vsi Poratiz a je v ní jmenován dědičný rychtář Wido čili Vít. Bořetice se 60 sedláky patřily mezi menší sídliště. V roce 1341 se část vesnice dostala do ma-

jetku významného moravského rodu pánů z Kunštátu a po dlouhé řadě dědičných změn v držení vsi získal zboží v roce 1617 Zdeněk Žampach z Potenštejna. Tím byla obec spojena s hodonínským velkostatkem, jehož osud sdílela až do zániku patrimoniální správy v roce 1848. V roce 1545 přišli do vsi novokřtenci, v roce 1605 byl jejich majetek vydrancován a je zřejmé, že novokřtenci ves záhy opustili, neboť již v roce 1610 je „zboží,

kteří dříve Toufaři užívali“, prodáváno. Již v roce 1605 byla ves i s kostelem vypálena uherskými povstalci Štěpána Bočkaje. Následující třicetiletá válka v letech 1618–1648 znamenala pro kraj v okolí Božetic pohromu, neboť v Božeticích samých zůstalo jen sedm osedlých gruntů a ves patřila k nejvíce zničeným sídlištím na teritoriu nynějšího okresu Břeclav. V roce 1716 sedělo na půllánu 12 a na čtvrtlánu 10 sedláků, chalupníků bylo 11, tedy celkem 33 rodin, což byla přibližně polovina počtu osedlých z doby před sto lety. Až v roce 1763 při prvním sčítání lidu za Marie Terezie žilo v obci 320 osob v 76 rodinách. Podle aktuálních údajů žije v současné době v Božeticích 1 333 obyvatel v 511 domech.

VINAŘSTVÍ

První písemná zmínka o vinohradech je z roku 1361, kdy Vichna, vdova po Přibyslavovi z Božetic, zdělila mimo jiné i vinohrady v Kraví hoře. Nejstarší vinorodé tratě ležely severně od obce ve stráních obrácených k jihu. Od obce je oddělovalo jezero a rybník. Aby hrozny nemusely být do vesnice přepravovány po vodě, byly vykopány pod vinohrady v Kravích horách i sklepy pro víno. Zároveň sklepy sloužily i jako úkryt pro obyvatele a jejich majetek ve válečných dobách. Dnes je v této lokalitě soustředěno v částech Hliníky, Kraví hora a Zahraničí na 260 sklepů a vytváří samostatnou vinařskou vesničku. Názvy vinařských tratí se nám dochovaly ze středověku

v nezměněné podobě a vždy byly české: Dolní a Horní Kraví hora, Hora nad louky (Kopce), Hora Bočky, Hora Dlouhý, Novosádky a další.

SKLEPNÍ ULIČKY

Rozsáhlý sklepní areál severně od obce na svahu pod Kraví horou, která za své jméno vděčí bývalé pastvině, je chloubou Bořetic. Tato dnes proslavená vinařská vesnička, rozložená nad říčkou Trkmankou, má sklepy s lisovnými seřazené ve dvou řadách nad sebou. Horní a Dolní frejd (název pochází od živého plotu, kterým byly dříve ohrazeny horní a dolní hranice vinohradu) sousedí s příčnými řádky sklepů Hliníky a Zahraničím. V Horním frejdu samostatně stojí štítově orientované lisovny z 18. století. Předšazené sedlové střechy skýtají ochranu vstupu před povětrnostními vlivy. Vstup do lisovny je uprostřed čelní stěny, dveře jsou opatřeny brankou, již se lisovna uzavírá v době kvašení moštu kvůli větrání. Štít nad vchodem, který je opatřen podávacím otvorem s dřevěnými dvířky, sloužil jako seník. K nejstarším stavbám patří lisovna bývalého starosty Frolicha č. 49 se sklepem datovaným rokem 1794 a sklep Stanislava Petráska, který na vyústění ventilace nese jméno Fabián Fiala a rok 1818. Vchody a průčelí jsou často orámovány žudrem a čelní stěna má barevnou obrovňavku. Lisovny nad původními zemními sklepy se zde začaly budovat až v meziválečném období, většina jich pochází z 60. let minulého století. Zdobení využívají turisticky vděčných motivů z Podluží či Kyjovska, častým nešvarem je obkládání zdí kachličkami (častější na Horním frejdu, Dolní frejd je architektonicky jednodušší, protože vznikl v krátkém časovém intervalu). Dolní frejd je od Horního oddělen Kravíhorskou zdí

nářků. Na Vinckově náměstí se nachází kaplička sv. Urbana s pomníkem zemřelým vinařům.

VINAŘSKÉ AKCE

Bořetická Kraví hora je vyhlášenou turistickou lokalitou, velmi dobře vybavená službami. Pořadatelem akcí je většinou sdružení místních vinařů „Svobodná spolková republika Kraví hora“ nebo obec.

- Tradiční velikonoční výstava vín. Termín: poslední sobota v březnu
- Otevřený spolkový kravíhorský sklep. Termín: květen – říjen
- Den otevřených sklepů. Termín: poslední víkend v květnu
- Zarážení hory. Termín: poslední sobota v srpnu. Zarážení hory je dávnou vinohradnickou tradicí. Jedná se vlastně o akt uzavření vstupu do vinic, kde dozrávají hrozny, aby se zabránilo krádežím.
- Běh za bořetickým burčákem a běh Bořeticemi. Termín: kolem půlky října
- Putování za mladým vínem. Termín: kolem Svatého Martina
- Státní svátek Svobodné spolkové republiky Kraví hora. Vždy 12.11.

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

- Svobodná spolková republika Kraví hora. Kdo zná bořetické vinaře, seznámil se také s bořetickým smyslem pro humor. Místní vinaři jsou sdružení ve spolku Svobodná Republika Kraví hora, která má svou ústavu, vládu, prezidenta, ale také pasy, platidlo – Kravíhorec – a svá velvyslanectví v regionech i státech po celém světě. www.republikakravihora.cz. Recesistická Svobodná spolková republika Kraví hora má sloužit především k propagaci vinařství. Vznikla dne 12. listopadu 2000 a její prezident i ministři vlády jsou voleni v termínu komunálních voleb. Občané Kravíhorské republiky se vyznačují velkou srdečností a pohostinností, pořádají různé vinařské happeningy – cvičení kravíhorské armády nebo protest proti studenému větru způsobenému obřím kolem v Prátru. Den založení si každoročně připomínají Státním svátkem Svobodné spolkové

republiky Kraví hora. Akce je v duchu tradic spolkové vinařské republiky doprovázena recesistickým programem. Zazní hymna a krátký proslav předsedy vlády, který akci zahájí. Po zakoupení vstupenky a obdržení mapky a pokynů následuje volná degustace u vinařů ve sklepech označených vlajkou Spolkové republiky.

- Rozhledna Kraví hora, 15 m vysoká věž uprostřed vinohradů
- Obec leží přímo na trase páteřní Moravské vinné stezky spojující Znojmo a Uherské Hradiště www.stezky.cz

VYBAVENOST OBCE

- bořetická Kraví hora svoji vybaveností vévodí všem sklepním koloniím na Moravě. Přímo na jejím okraji je moderní hotel s kapacitou 80 lůžek a v blízkém okolí je dalších 11 penzionů.
- přímo ve sklepech provozuje vinařství a služby ve sklepě celkem 22 vinařů

VINAŘSKÁ OBEC KOBYLÍ

HISTORIE

Území obce bylo osídleno již v období neolitu, což dokládají pozůstatky rondelu – prehistorické kultovní stavby. První písemná zmínka o Kobylí, psáno jako Cobile, je datována z roku 1252 v darovací listině pána Bočka z Obřan pro cisterciácký klášter ve Žďáru, potvrzené tehdejšími markrabětem Přemyslem Otakarem II. V 2. polovině 16. století, přesněji kolem roku 1545, vznikla v Kobylí habánská komunita. Celkem na Moravě bylo tehdy vybudováno 24 komunit a byl též ustavený sbor novokřtěnců, který se zde udržel až do roku 1622, jedinci

zůstali do r. 1628. V Kobylí společně užívali dům, školu, sklep, pivovar, kovárnu, hrnčířskou dílnu a hřbitov. Roku 1630 byla osada zničena a kostel i fara vypáleny. 10. 7. 1762 císař František Josef Lotrinský, manžel Marie Terezie, koupil hodonínské panství od Josefa hraběte z Czoboru za 1 005 500 rýnských zlatých. Czobor byl přinucen k prodeji pro nevázaný a prostopášný život, který vedl k hospodářskému úpadku panství. Lid přijal tuto zprávu radostně a oslavil v neděli po Všech svatých, že se zbavil otroctví strašného tyрана. Císařským majetkem bylo hodonínské panství až do roku 1918, kdy vešlo pod správu jako majetek Československé republiky. V 2. polovině 19. století bylo Kobylí díky obrozenecké rodině Bezděkově považováno za národně nejuvědomělejší obec v celém okolí. Z této rodiny pochází i sběratelka lidových zvyků a obyčejů Augusta Šebestová, autorka Lidských dokumentů.

VINAŘSTVÍ

Stará vinohradnická obec se může pochlubit slavnou historií vinohradnictví, réva vinná se zde pěstovala již ve 13. století. V listině papeže Jana XXI z roku 1277, kde je Kobylí uváděno jako „COBALS“ i „COBILE“ byla zdejší fara inkorporována žďárskému klášteru. Ten vlastnil v Kobylí svou vinici, jejíž obhospodařování ve vlastní režii umožňovala držba tamních dvou lánů, pro něž si mniši zřídili svou zvláštní grangii – dvorec (sýpku, stodolu) k shromažďování výnosů ze svých polí i vinic. Podle jiné listiny ze 14. století byl hektar vinice v Kobylí dražší než dvacet hektarů pole. O vysoké produkci vína svědčí prastaré dlouhé a hluboké vinné sklepy, roztroušené po celé obci, i staré lisovny, dřevěné lisy a sudy s letopočty, nápisy i ručními ozdobami. Od těch dob prodělavo

vinohradnictví v Kobylí mnoho změn, úpadků i vzestupů. Před třicetiletou válkou zde bylo prý asi 2 700 měřic, to je 540 ha vinic, po ní jen 43 měřic, které rostly většinou na vinorodých stráních. Úpadek moravského vinařství v 17. století byl zaviněn válečnými událostmi, následující století bylo naopak zlatým věkem, k čemuž přispěl i technologický pokrok. V roce 1890 zmařilo vinobraní velké krupobití a roku 1921 se v obci objevila kadeřavost révy. Stabilizaci vinařství v obci přineslo vybudování výkupny hroznů v roce 1937. Rozkvět vinařství nastal v sedmdesátých letech za předsedy JZD Metoděje Foretníka. Tento velmi schopný hospodář však energicky prosazoval i pochybné projekty, jako bylo vykácení 24 ha lesa kvůli založení vinic. Místo se nedalo obdělávat a ujal se pro ně název Foretníkova lysina. V 90. letech 20. století bylo v katastru obce kolem 300 ha vinic prvotřídních odrůd.

O SKLEPNÍ ULIČCE

Nejvíc sklepů je v lokalitě zvané Suchořádská zmla. Kdysi tu byla „zmla“, tedy rokle, která se v roce 1900 po velkém dešti propadla. Dnes je

to sklepní ulička. V dolní části areálu se nachází starý dubový lis, dar obci Kobylí od místního občana Ludvíka Vrbase. Suchořádská zmla není jedinou kobylskou sklepní lokalitou. Téměř 50 sklepů různého stáří najdete u železniční trati. Až budete procházet nebo projíždět obcí, povšimněte si starodávných sklepů, z nichž některé patří mezi památkově chráněné lidové stavby. Lisovny číslo 444 a 530 jsou z doby kolem roku 1800, v ulici Baráky najdete Křížákových sklep, v ulici Augusty Šebestové pak sklep Svobodův. Architektonicky původní je i Pekařův sklep v kútku. Vinné sklepy jsou budovány z kamene a hlíny, popřípadě pálených cihel. V lisovně byly dřevěné presy, krásné exempláře tesařského a řezbářského umění místních řemeslníků. Vinný lis z Kobylí s letopočtem 1830 je k vidění v muzeu na mikulovském zámku. Původních presůzů z poloviny 19. století se moc nedochovalo, zato vyrostlo mnoho nových patrových lisoven.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Klub přátel historie Kobylí vybudoval v podzemí kobylského muzea stálou expozici tradiční malovýroby vína

s vinotékou, která nabízí ochutnávku vín místních vinařů. Vinobraní je popsáno v místním nářečí takto: „Hrozny řežú křivákama, dávajú do putýnek, mlatci odbírajú a z putýnek sypú do puten, vynášijú v putnách potom k lejtě do špidláků. Ve špidlaku to pístú – mestůvkú zместujú, nalejú do lejty a vezú k presúsom. U presúza podložijú podvale, pod ně postavijú kaď a vylejú z lejty mest do ni. Potom v putýnkách nosijú mest na pres a presujú ve dně v noci. Burčák nosijú z kaďě, co je pod presem, do sklepa a lejú do beček.“

VINAŘSKÉ AKCE

- Život a akce vinařů organizuje Společenství vinařů obce Kobyli na Moravě www.vinarizkobyli.cz
- Po Kobylyských uličkách za vínem – poslední sobota v dubnu. Otevřeno asi 20 sklepů, večer zábava s muzikou.
- Kobylysků viniců za vínem – poslední sobota v srpnu. Prohlídka vinic s průvodcem, výklad jak se pěstuje a obdělává vinná réva a také povídání o historii obce a okolí.

VYBAVENOST OBCE

V obci jsou čtyři zařízení s možností stravování a čtyři ubytovny a penziony s celkovou kapacitou asi 75 lůžek. Vinařské služby nabízí 10 místních vinařů. www.kobyli.cz

VINAŘSKÁ OBEC RAKVICE

HISTORIE

Obec leží na okraji dyjské nivy, kterou až do sedmdesátých let 20. století pokrývaly rozsáhlé plochy zaplavovaných luk s nevelkými lužními lesíky a četnými tůněmi. Louky byly vesměs rozorány, jedna z tůní je dnes chráněna jako přírodní památka jezírko Kutnar a hostí zajímavou řasovou flóru. Na více místech kolem obce byla v minulosti slaniska.

První písemná zmínka o Rakvicích pochází z roku 1248, ale četné nálezy slovanské keramiky jsou dokladem toho, že zde již mnohem dříve existovalo pravěké slovanské osídlení. Znamení raka bylo již součástí nejstarší obecní pečeti označené letopočtem 1604, na níž jsou Rakvice uváděny jako oppidum (městečko). Hrozen s listem pak dokládá dlouhou vinařskou tradici obce, která je dnes významným vinařským střediskem Velkopavlovické podoblasti. Dávné osídlení oblasti dosvědčují mince ze 12. století, které našel Josef Filípek na Velký pátek roku 1886 při orbě přiděleného dílu bývalé obecní pastviny. Nález pokladu je v rozporu s křesťanskou tradicí, která zakazuje sedlákům hýbat s půdou ode dne ukřižování Krista do Vzkříšení. Poklad obsahoval asi 3000 českých a moravských mincí (převážně moravské dukáty), asi 1000 rakouských a jihoněmeckých feniků a 10 až 20 uherských denárů. Hlavní význam tohoto nálezu spočíval především v nezvyklé typové bohatosti.

VINAŘSTVÍ

Z doby působení habánů v Rakvicích (odešli na Vánoce v roce 1622) se zachoval soupis hotařských povinností z roku 1606 (při bočkajovských nájezdech byly všechny písemnosti zničeny a musely se napsat znovu): mimo jiné se v nich zapovídalo bít pasouc se dobytek a krátit si čas společenskými hrami. V roce 1701 byl postaven nový obecní vinařský pres, dochovaný nápis na stropním trámu bývalé obecní lisovny v Horní ulici svědčí o stavbě dnešního archívního sklepa firmy Réva Rakvice v roce 1841. V 19. století byly Rakvice působištěm známého obrozence a hospodářského reformátora

Eduarda Kornyšla. V jeho sklepe, který byl už tehdy upraven pro posezení a ubytování, se scházela moravská intelektuální elita: Josef Wurm, Jan Herben, František Bezděk. Z hlediska vinařství je ovšem Kornyšl problematická postava, neboť místo pěstování révy vinné prosazoval cukrovku. O dobových poměrech vypovídá soupis Kornyšlovy pozůstalosti: zahrnovala i sto věder vína a 22 dubových sudů, což představovalo téměř sedminu jeho majetku. Z dnešního pohledu je zajímavá i skutečnost, že dvě třetiny moku z jeho pozůstalosti tvořilo červené víno. Z novější doby rakvíckého vinařství je třeba zmínit mimořádně nevydařený rok 1960, kdy bylo vlhko a řádilo oidium, takže v kronice najdeme povzdech: „Málo vína ve sklepech a málo peněz za ně.“ V noci z 2. na 3. července 1968 obec postihlo tornádo Olga, sklepy byly vyplaveny a hlína z vinohradů zatarasila silnici do Přítluk. Zároveň byla však šedesátá léta dobou rozsáhlé výsadby v místě zvaném Nové hory. Další rok, na který vinaři neradi

vzpomínají, přišel s letopočtem 1985, kdy révu poškodily dlouhotrvající arktické mrazy.

SKLEPNÍ ULIČKA

V roce první písemné zmínky o vinných sklepech v Rakvicích (1595) se datuje i neuvěřitelný pijácký rekord. Na masopustní úterý vypili vojáci čtyř praporů drábů táhnoucích do Uher sedm hektolitrů vína v ceně 15 zlatých. Pro zdejší sklepy je typická jemně okrová nebo béžová fasáda, což je pěkně vidět na starobylé patrové lisovně číslo 63 v Družstevní ulici. Pozoruhodný je sousední objekt, který stojí na samostatném ostrůvku; z jedné strany se sestupuje do sklepa, na protější straně jsou na naspaném sklepe dveře do lisovny na patře. V Luční ulici je řádek sklepů z 19. století, většina z nich však má novodobé kamenné průčelí inspirované obdobnými stavbami v Zaječí nebo ve Vrbici. Sklep číslo 88 je pod bývalou správní budovou JZD – objekt zaujme zchátralým stavem i kuriózní kombinací normalizační kostky s folklórními motivy na fasádě. Významný je

i radniční sklep číslo 91, nápadný svou polohou v jednom z vrcholů trojúhelníkového náměstí. Byl zrekonstruován v roce 2000, v jeho průčelí je keramický rak jako symbol obce. Areál U luže nabídne plácek s posezením, citlivě zrekonstruovanou lisovnu se sklepem číslo 29 a bohužel i několik nevkusně křiklavých fasád. Na jednom sklepě v Horní ulici je nápis: Renovatum 1858. Dalšími ulicemi se sklepy jsou Vinařská, Dvorní, Na kopcích. Kronika ze začátku 20. století přináší dobový popis vinobraní: „Hrozny se před sklepem zvalovaly z lejt do koryta, které ústilo do kádí, kde se hrozny drtily píchem.“ Používala se i tzv. kostka; to byl rozvětvený svídný prut, který odděloval bobule od třapiny. Vylisovaná šťáva se nalávala do sudu velkou dřevěnou nálevkou, zvanou hamovnica. Zajímavý je i místní název „postnica“, který označoval první okopávání vinohradu před Velikonocemi. Když vyrašila první očka, zvaná holoubátka, nesměly do vinohradu chodit ženy, aby je širokými sukňemi nepoškodily.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Dominantou obce je kostel sv. Jana Křtitele postavený kolem r. 1700 na místě kaple sv. Ondřeje zbořené v roce 1604 Bočkovci. Pro malou kapacitu byl kostel v r. 1875 rozšířen. Památkově chráněny jsou i socha sv. Jana Nepomuckého (dílo sochaře Tomáše Schweigla z roku 1775) a barokní kříž (misijní kříž z r. 1803 s kryptogramem před vchodovými dveřmi na kostelní věž). Obě památky stojí před kostelem.

VINAŘSKÉ AKCE

- Tradiční velikonoční výstava vín – druhá sobota v dubnu.
- Den otevřených sklepů – za vínem do Rakvic – třetí sobota v dubnu
- Svatomartinský den otevřených sklepů – za vínem do Rakvic – sobota po svatém Martinovi.

VYBAVENOST OBCE

V obci je k ubytování pouze šest menších penzionů. Při konání otevřených sklepů se proto hosté sváží z ubytování ve Velkých Pavlovicích i Velkých Bílovicích. Stravovací možnosti jsou rovněž omezené, jeden z penzionů s restaurací je na okraji obce směrem na Podivín.

VINAŘSKÁ OBEC VELKÉ BÍLOVICE

HISTORIE

Bílovické území ukrývá nálezy reprezentující celý pravěký vývoj, počínaje neolitem a konče slovanským obdobím, celým středověkem i nálezy archeologických památek novověkých. Nejvýznamnější archeologickou památkou je velkomoravské pohřebiště v trati „Úlehle“, kde bylo odkryto celkem 72 kostrových hrobů z 9. stol. n. l. Název obce je patrně odvozen od jejího zakladatele Biela – Bíla – nebo vznikl zkomolením překladu prvního písemně doloženého vlastníka obce Sigfrieda Sirotky. Jeho smrt v roce 1306 je současně první písemnou zmínkou o obci. Doba 14. až 16. století znamenala pro Bílovice neustálou změnu pánů a vlastníků, kteří je kupovali, prodávali, darovali, ztráceli a získávali, dokonce jim byly zkonfiskovány. Od roku 1638 drží Bílovice Karel Eusebius Lichtenstein a součástí panství Lichtensteinů zůstává obec až do roku 1925. Roku 1705 je obec vypleněna Rakocziho vojsky, následně do roku 1710 několikrát vypálena Turky. V roce 1765 byl kostel upraven za Jana Václava z Lichtenštejna na katolický. Rozkvět obce nastává za starostování Václava Leblocha 1861–1879, o kterém se zachovala zpráva, že když si tento osvícený rodák zřídil

doma meteorologickou stanicí, místní ho podezřívají z čarodějnictví. V éře socialismu zde vzniká jedno z největších a nejznámějších družstev Československa, JZD Mír Velké Bílovice. V té době sloužilo představitelům státu jako ukázka družstevnictví v ČSSR. Z toho důvodu do Velkých Bílovic zajížděly významné státní návštěvy. Po roce 1990 se družstvo rozpadlo a vše se vrátilo k soukromému zemědělství. Velké Bílovice jsou v současnosti největší vinařskou obcí v ČR, vinice se zde pěstují na téměř 800 ha.

VINAŘSTVÍ

Dávka vybíraná z vinic, tzv. perkrecht, je v souvislosti s Bílovicemi zmiňována již roku 1446. Zdejší vinařství ovlivnili v 16. století habáni, jejich společný sklep u cesty na Čejkovice je v současnosti v majetku společnosti Habánské sklepy. Vinařství velmi

utrpělo počátkem 17. století, zatímco jinde na Moravě byla válkami zničena polovina vinohradů, v Bílovicích to bylo 90 %. Zdárný rozvoj vinařství v 18. století měl jen jednu stinnou stránku, kterou byla ztráta odbytišť po sedmileté válce, kdy Prusové zabrali Slezsko. Ještě v 19. století byli lidé velmi pověřiví – roku 1863 je v Bílovicích doložena funkce obecního zařikávače bouřek. Víno tady bylo vždy kvalitní, z poloviny 19. století se zachoval záznam, podle kterého se za bílovičké víno platilo tři zlaté a třicet krejcarů, zatímco za ostatní vína necelé dva zlaté. Roku 1923 založil Pavel Osička Vinařskou besídku, která byla prvním pokusem o vnaření na vědecké bázi. Velké mrazy v roce 1929 si vynutily rozsáhlou obnovu vinic, jen v roce 1931 bylo na katastru Velkých Bílovic vysazeno 120 000 ks nových sazenic. Po druhé světové válce a kolektivizaci

se výměra vinohradů zvýšila zakládáním teras, v roce 1981 vypěstovalo zemědělské družstvo na své desetihektarové školce 425 300 ks sazenic. V té době bylo skladba odrůd v obci následující: Modrý Portugal 25 %, Svatovavřínecké 21 %, Ryzlink vlašský 18 %, Müller-Thurgau 16 %. Vinohradnické trati jsou rozloženy na svazích Dyjskomoravské pahorkatiny. Původně jich bylo dvacet osm (Šisary, Krátké, Špičáky, Od Čejkovska, Zimarky, Holomúcary, Maškrúby, Ťuhýkov, Hamby, Stískale, Súdny...), nyní byly na přání vinohradníků sceleny do sedmi: Přední hora, Zadní hora, Dlouhá hora, Široká hora, Pod Belegrady, Nová Hora, Vinohrádky.

SKLEPNÍ ULIČKY

Sklepní areál, čítající více než 650 hlavně patrových obytných lisoven, je od obce oddělen Bílovickým potokem a sestává ze tří částí, které dnes už zástavbou splývají: Půrnyky, Pod předníma a nejznámější Belegrady. Od sklepů v Belegradech vede Velkopavlovická vinařská stezka mezi vinohrady na mýtický vrch Hradištěk. V polovině 18. století byly v obci jen čtyři poddanské a šest svobodnických sklepů, o padesát let později už bylo sklepů přes třicet. Ve 2. polovině 19. století se areál rozrostl do tří podkovovitých řad. Počátkem 40. let 20. století se začalo s výstavbou Nových Belegradů podél silnice do Čejkovic; podle doby vzniku se jim také říkalo Hitler Strasse. V sedmdesátých letech vzniklo mnoho sklepů bez jakékoliv koncepce. Vinařské stavby z té doby jsou ovlivněné socialistickým realismem – rovné střechy, balkony, beton, železo, hliník. Bílovickými vinohrady vede i naučná stezka, která kopíruje trasu cyklistické Velkopavlovické vinařské stezky. Je na ní umístěno ně-

kolik informačních tabulí o vinařství, viničních tratích a vinařských slavnostech ve Velkých Bílovicích. Vznikla v roce 2005 a mimo poučení nabízí i příležitost k odpočinku.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Vinařská kaplička sv. Václava, Urbana, Cyrila a Metoděje. Cestou z Belegradů na Hradištěk můžete dojít na návrší porostlé stepní květenou, kterému vévodí kaplička zasvěcená sv. Václavovi, sv. Urbanovi a sv. Cyrilu a Metodějovi. Odsud se můžete kochat opravdu výjimečným výhledem do vinorodého kraje pod Pálavou. Podle pověsti se zde ve středověku pořádaly čarodějnické sabaty; o filipojaskubské noci tady můžete planoucí ohně a rej čarodějnické spatřit dodnes. Místo má svoje až mystické kouzlo.

VINAŘSKÉ AKCE

Organizátorem vinařských akcí je spolek Velkobílovičtí vinaři, který sdružuje rekordních 50 vinařů. www.velekbilovice.com

- Z tradičních akcí jsou nejznámější: Jarní putování za vínem (březen či duben); Místní výstava vín (duben); Zpívání pro radost (červenec); Zpívání na Belegradech (srpen); Zarážání Hory (na svatého Bartoloměje na Belegradech); Hody se stavěním máje (začátek září); Hodky (čtrnáct dní po hodech); Svěcení vína (27.12.)
- Ze sklepa do sklepa – kolem konce března. Již název sám o sobě je výmluvný. Každému, koho víno oslovuje, je jasné, o čem je řeč. Na 50 vinařů otevře své sklepy ke konci března. Jsou to největší otevřené sklepy na jižní Moravě s návštěvností přes 5 000 osob. Akce, která svým významem přesahuje hranice Moravy.

VYBAVENOST MĚSTA VELKÉ BÍLOVICE

- Ve městě a ve sklepní vesničce Belegrady je více než 30 ubytovacích zařízení. Největší z nich hotelového typu má 114 lůžek, mnohé z penzionů jsou přímo spojené s vinařstvím a vinným sklepem. Větší z nich mají i restauraci. Vinařství zde provozuje více jak 50 místních vinařů. www.velekbilovice.cz

VINAŘSKÁ OBEC VRBICE

HISTORIE

Vrbice vznikla za německé kolonizace kolem roku 1220 a byla nazvána Michelsdorf (toto jméno Němci užívali ještě v 18. století). Leží v oblasti hanáckého Slovácka a první zmínka o ní je v listině olomouckého biskupa Roberta z roku 1222. Obývali ji svobodní lidé s povinností strážní a vojenské služby. Na návrší, kterému se odjakživa říkalo „Stráž“, zaplály ohně, které varovaly okolní vesnice pokaždé, když nepřítel překročil zemské hranice. Lidé se pak schovávali do podzemních úkrytů zvaných lochy. Název Vrbice – německy Wurbitz – je odvozen od velkého množství vrb. Po Bílé hoře přešly Čejkovice spolu s Vrbicí do vlastnictví jezuitů a po zrušení řádu přikoupil Josef II. panství k Hodonínu. V první polovině 17. století bylo ve vsi 41 obyvatel a svobodný dvůr „Ondriašovský“ se třemi lány (= 180 měř). Během třicetileté války zpusťlo 25 domů i dvůr. Obec byla původně přifařena do Čejkovic, až od r. 1749 obec náleží k farnosti kobylské. Nad vsí se vypíná kostelík sv. Jiljí, vystavěný bratrstvem sv. Jiljí v r. 1913 až 1920 v pseudorománském slohu s věží 36 m vysokou. Hřbitov nedaleko kostela byl založen r. 1790, kaple při bořetické faře pochází z r. 1888. Náves zdobí socha sv. Aloise a dřevěná zvonice z r. 1698. Je zde také používána obecní pečeť od r. 1749, na níž je vrba a nápis: WRBICZE DIEDINA.

VINAŘSTVÍ

Vrbice patřila odedávna mezi přední vinařské obce na jižní Moravě. Přírodní podmínky

pro pěstování vinné révy jsou zde ideální. Mírné svahy s jižními expozicemi mají dobré půdní i klimatické podmínky. Jsou chráněny před studenými větry od severu a ozařovány sluncem po celý den, rodí svérázná a zdravá vína. První zmínka o vrbickém vinařství na jižní Moravě je z roku 1252 a pozdější záznamy z roku 1669, kdy byla jmenována nová komise poddanské půdy. Její protokoly nám poskytují obraz skutečných tehdejších poměrů. Tam se uvádí, že obec Vrbice měla celkem 19 achtelů (tj. 55 měřic) vinohradu obdělávaných a 36 achtelů (tj. 85 měřic) vinohradů pustých. Teprve roku 1754 byl vypracován pro Vrbici definitivní rustikální katastr, kde bylo napočítáno 99 měřic vinohradů. V roce 1788 Josef II. zdaniil půdu včetně vinic. V tu dobu bylo ve Vrbici 80 měřic vinohradů s výnosem 726 věder, čtyři mázy lepšího vína v ceně 1089 zl. 9 kr. V roce 1712 byla ve Vrbici také radnice, která byla zároveň šenkem. Šenkýř měl povinnost vyšenkovat ročně čtyři bečky panského vína. V dobách, kdy čejkovičské panství vlastnil řád jezuitů, se vinná réva pěstovala ve 40letých cyklech. Bylo to tak, že 30 roků byl na poli vinohrad, který se potom „vyklučil“, dalších 10 roků se zde pěstovaly běžné plodiny a teprve potom se zase vysadil vinohrad. Hnojení se provádělo jednou za 5 let, pokud to bylo potřeba. Nelze se divit, že výnosy hroznů byly z dnešního pohledu velmi nízké.

SKLEPNÍ ULIČKA

Dvě lokality vrbických sklepů byly budovány s odstupem několika století a svým vzhledem i charakterem se značně liší. Starší kolonie Na sklepech, která tvoří dvě spodní patra vinařských staveb v obci, vznikala v druhé polovině 17. století a dnes je součástí ves-

nické zástavby. Většinou jde o kamenná patrová stavení se zapuštěnými lisovnými a dlouhými klenutými sklepy. Rovné stropy lisoven jsou obvykle trámové, ke sklepu vykrouženému v hlíně vede svažitá spojovací chodba. V několika lisovnách jsou zachované původní podlahy z udusané hlíny. Čelní vstup do lisovny rámuje mohutné žudro, vydržený štít je opatřený dvířky na ukládání sena. O stáří těchto sklepů vypovídá zápis v Obecní kronice z roku 1927. Sděluje, že z 22. na 23 června roku 1927 shořela stará střecha sklepu občana Mikulice. Při úklidu požáru byl nalezen podpěrný dubový sloup, na němž byl vytesán letopočet roku 1700.

Známější lokalitou jsou vinné sklepy Stráž. Tyto plže vykopané ve stráních slepencové

skály pod kostelem byly vystavěny v pěti patrech nad sebou a každé z pater má svůj vlastní název: Na vyhlídce, Podkova, Pod kostelem, Pod větřákem, Pod novýma. První sklepy se zde začaly budovat na přelomu 18. a 19. století, lisovny s kamenným průčelím byly k podzemním chodbám přistaveny v polovině minulého století. Presúz – vstupní část sklepa – je vybudován z vytěženého kamene a má kamennou štítovou stěnu, mnohdy řešenou ze dvou druhů kamene nebo v kombinaci s cihlou. Místní zvláštností je záliba v gotickém lomeném oblouku, místy trojoblouku. Prostor nade dveřmi bývá bíle vylíčený, někdy zdobený malbou. Ušlechtilá černá plíseň na stěnách sklepa svědčí o stabilním prostředí, které víno ke svému zrání a uchování potřebuje.

ATRAKTIVITY

Největší atraktivitou je návrší Stráž na temeni s kostelem sv. Jiljí a v sedmi výškových úrovních prokapané zdejšími vinnými sklepy. Pro turistiku objevily Vrbice a její sklepy až Moravské vinařské stezky v roce 2002. Obcí prochází páteční Moravská vinná stezka. K příjemnému posezení přispívá parková úprava areálu, kde je možno posedět na hrubě tesaných lavicích ve stínu historického lisu a těšit se vyhlídkou do kraje.

VINAŘSKÉ AKCE

- Zdejší spolek vinařů pracuje pod názvem Vinaři Vrbice a své akce zveřejňuje na stránkách www.vinarivrbice.cz
- Z kopca do kopca – druhá sobota v květnu. Závod koloběžek kolem vinných sklepů, otevřené sklepy a večerní zábava.

- Zarážání hory – první sobota v září. Folklorní a vinařská akce s otevřenými sklepy, muzikou a chasou v krojích.
- Žehnění mladých vín – Svatoštěpánské žehnění mladým vínům, v pozoruhodně vyzdobeném sálu místního kulturního domu.
- Svěcení mladých vín (27. prosince)

VYBAVENOST OBCE

- Obec jako by si schválně chtěla udržet venkovský klid, nabízí pouze pět malých penzionů s ubytováním v nižší kategorii a jednu hospodu navíc.
- Vína a posezení ve sklepech nabízí osm místních vinařů.
- Že tam toho není více se můžete přesvědčit na www.vrbice.cz

VELKOPAVLOVICKÁ VINAŘSKÁ PODOOBLAST

VINAŘSKÁ OBEC ČEJKOVICE

HISTORIE

Území Čejkovice je vzhledem k tisíciletému osídlení a intenzivní činnosti člověka velmi pozměněno. Původně byla převážná část pokryta lesy, které se až na jedinou výjimku nezachovaly. Oblast obce patří do obvodu teplomilné květeny. Dvě chráněná území republikového významu dokládají důležitost této oblasti k zachování vzácných druhů rostlin. Dominantou obce je původně gotická

tvrz, která byla postupným vývojem a přestavbami přebudována na zámek, v jehož prostorách je dnes umístěn mimo jiné i hotel s restaurací. Templářská tvrz je ojedinělá památka světské architektury na jižní Moravě a začal ji budovat rytířský řád templářů po svém příchodu do českých zemí v první polovině 13. století. Jádrem obce byla tvrz s věží a kostel sv. Kunhuty, který je dodnes vedle samotné tvrze druhou dominantou obce. Na přelomu 13. a 14. stol. zde často pobýval zemský komtur templářského řádu Ekko, který odtud spravoval svou provincii (komendu) zahrnující nejen území Moravy,

ale i Čech a Rakouska. Ve tvrzi, později přebudované na zámek, byla v 17. století zřízena rezidence jezuitů. Ti měli svůj podíl na výstavbě rozsáhlých 650 metrů dlouhých sklepů pod zámekem. Dnes tvrz slouží k ubytovacím a reprezentačním účelům. Také je zde umístěna archeologická expozice „Od lovců mamutů k templářům“, vinotéka a je možné prohlédnout si zámeckou kapli a sklepení s vinařským zařízením.

VINAŘSTVÍ

Mimořádné postavení Čejkovic mezi vinařskými obcemi je dáno nejen rozlohou zdejších vinic (520 ha) a kvalitou vína, ale také historickými událostmi a uměleckými památkami, které se vztahují ke kulturnímu vývoji obce. Malebné vinice na svazích kolem osady jsou

rozloženy především v tratích Šuby, Růžený, Čtvrtě a Odměrky u včelína a jsou doménou především modrých odrůd révy vinné. Frankovka, Modrý Portugal, Zweigeltrebe a Rulandské modré tady dávají v dobrých ročníchích vyzrálá a opulentní vína. Méně se pěstují odrůdy bílých vín Ryzlink vlašský, Rulandské bílé, Neuburské, Müller-Thurgau a Tramín červený. Písemně doložené počátky vinařství v Čejkovicích spadají do 13. stol. Téměř 100 let před panováním českého krále Karla IV. začíná v obci systematicky pěstovat vinnou révu francouzský templářský řád.

SKLEPNÍ ULIČKY

Různorodé sklepní stavby v Čejkovicích tvoří souvislou zástavbu, ale jsou rozesety na návrších mezi domy především ve východ-

ní části obce. Tradičním centrem vinařského umění v osadě je ulička stoupající od silnice z Čejče před návsí směrem na Kopeček. Vinné sklepy se zde od nepaměti buďovaly vykroužením či vykopáním v hlinitopísčitém svahu. Některé sklepy si dosud zachovaly hlinité, nevyzděné klenby, oblouky mladších sklepů jsou kamenné nebo z pálených cihel. Nejstarší jednoduché a nevelké lisovny jsou částečně zapuštěny do země a k jejich krytí posloužila zemina vykopaná při hloubení sklepa. Podlaha lisovny bývala z udusané hlíny, strop tvořily hrubě opracované trámy. K posezení či přespání sloužila malá komora oddělená dřevěnou příčkou od presúzu. Lavice k posezení bývaly zděné, zabudované ve stěně lisovny, nebo z masivního dřeva. Na význačném místě, na okraji dlážděné uličky směřující vzhůru na Kopeček stojí impozantní patrová lisovna, která sloužila jako desátkový sklep. Připomíná robotní povinnost poddaných a odevzdání desátku úrody v podobě určeného množství vína. Nejstarší dřevěný lis v obci je uložený v rozložitě cihlové lisovně číslo 82, nacházející se v krátké sklepní uličce u hřbitova. Horní trám lisu z roku 1773 je ozdoben symboly sv. Urbana, christogramem IHS a iniciálami výrobce. Lisy nebyvaly zdaleka součástí každé lisovny, v dřívějších dobách se presovalo na společném lisu umístěném většinou na návsi. Svědectvím o bohatství čejkovických vinařů a výbavě sklepů je proto zpráva, že v roce 1705 zde shořel presúz se třemi velkými lisy, sudy a náčiním. Jinou zajímavou lokalitou Čejkovic je shluk sklepů s lisovnamí nacházející se na cyklostezce směrem na Vrbici. Dnes poněkud ošuntělá lisovna číslo 77 je státem chráněnou památkou.

O místních sklepech se tvrdí, že jsou elitou mezi vinařskými stavbami regionu. Trpělivým a vnímavým hledáním v uličkách obce se o tom můžete přesvědčit.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Největší atraktivitou jsou tzv. templářské sklepy, spojené s příchodem templářů do našich zemí v roce 1232. K tomuto datu se vztahuje rovněž budování čejkovické gotické tvrze a příslušného sklepení. Legenda hovoří o tom, že tvrz byla spojena obrovským skleněným dlouhým cca 24 km s městečkem Skalici, kudy procházela obchodní jantarová stezka. Dnes je však přístupno pouze 650 metrů sklepení, které je tak velké, že v něm projede ozbrojený jezdec na koni nebo vůz plně naložený zbožím.

VINAŘSKÉ AKCE

Místní vinařské akce zabezpečuje sdružení vinařů Čtvrtečníci, které má asi 30 členů. www.vinozcejkovic.cz

- Čejkovická vinná stezka – poslední sobota v dubnu. Odložte zimní kabáty, promažte řetázky na svých kolech nebo oprašte leki hole, je pro Vás připraven okruh kolem Čejkovic v délce šesti kilometrů, který je vhodný jak pro pěší, tak pro cykloturisty.
- Den otevřených sklepů – poslední sobota v srpnu. Téměř 30 vinařství vás zve na sobotní otevřené sklepy a večerní zábavu.
- Svatomartinská vína – na svatého Martina. Slavnostní zahájení prodeje mladých čejkovických Svatomartinských vín se koná 11. 11. v 11 hodin na nádvoří Hotelu Zámek Čejkovice. Po slavnostním pozhánání mladých vín, za účasti sv. Martina na koni a za doprovodu mužského pěveckého sboru Révokaz z Čejkovic.

VYBAVENOST OBCE

Obec je pro vinařskou turistiku velmi dobře vybavená. Dva hotely a dalších asi 25 penzionů nabízí celkově přes 300 lůžek. Hotely mají svoje restaurace, v obci jsou také další hospody a pizzerie. V prostorech zámku je také vinotéka s nabídkou místních vín. www.cejkovice.cz

VINAŘSKÁ OBEC MORAVSKÁ NOVÁ VES

HISTORIE

První písemná zmínka o obci, která nesla název Waltersdorf, pochází z roku 1261. V roce 1384 byla přejmenovaná na Noveville – Novou Ves – a až od roku 1911 ji známe jako Moravskou Novou Ves. Pečeť a obecní znak dostala od krále Ferdinanda III. Habsburského v roce 1651. Od nepaměti je zemědělskou osadou, jejíž neodmyslitelnou součástí je vinařství. V roce 1900 bylo v obci 476 domů s téměř 2 400 obyvateli. Hlavním výrobním prostředkem a zdrojem obživy byla půda. Významný byl také chov dobytka a v chovu koní patřila Nová Ves mezi nejúspěšnější obce Moravského Slovácka. V 19. století

vzrůstal také význam vinařství a vinohradnictví. V současnosti patří mezi největší vinařské obce Slovácké vinařské podoblasti. Přes 340 registrovaných vinařů a drobných pěstitelů vinné révy obhospodařuje více než 130 hektarů vinic. K obci patří přes 170 vinných sklepů. Z místních pamětihodností je nejvýraznější kostel sv. Jakuba stojící od roku 1773 v místech staršího kostela. Samotnou stavbu chrámu hradil z velké části majitel břeclavského panství kníže Josef Václav z Lichtenštejna. V roce 1894 dostal kostel novou křížovou cestu. Na počátku 19. století byl kostel rozšířen do dnešní podoby. Stojí u něj sochy sv. Václava a sv. Floriána. Spolu se sochou sv. Jana Nepomuckého na návsi a sousoším sv. Anny u silnice do Hrušek jsou památkově chráněny.

VINAŘSTVÍ

Snad je blízko pravdě historická domněnka, že první vinice v obci, tehdy zvané Waltersdorf,

byly vysázeny na příkaz z Velehradu. Můžeme ji zakládat na faktu, že ves náležela ve 13. a 14. století pod správu velehradského panství, které často ve vsích nařídilo výsadbu vinic. S jistotou však můžeme říci, že na konci 14. a na počátku 15. století zde již vinice byly. Dokládá nám to listina z roku 1410 o vybavení rychtáře v Moravské Nové Vsi, kde se dovídáme, že rychtář vsi měl mimo jiné i právo výčepu vína. O tři staletí později je důkazem nová pečeť, kterou ves směla používat od poloviny 17. století. Pečeť je celá věnovaná vinařské tematice. V pečetním poli uprostřed je keř vinné révy se dvěma hrozny vpravo a jedním hrozdem vlevo, se dvěma listy vpravo a vlevo. Jako důkaz vinařské historie jsme ještě před dvaceti lety v Moravské Nové Vsi nacházeli obrovské vřetenové lisy z dubového dřeva.

Jeden stál ve sklepě Ludvíka Polácha a byl zhotoven, podle vyrytého letopočtu, v roce 1719. Jak dokládali pamětníci, svému účelu sloužil ještě před první světovou válkou. Protože měl být sklep v osmdesátých letech rekonstruován a lis se již dlouhou dobu nepoužíval, byl nabídnut Regionálnímu muzeu v Mikulově. Novoveští vinaři mají v oblíbě především červená vína Zweigeltrebe, Frankovku, Modrý Portugal, Svatovavřínecké a Cabernet Moravii. Z bílých odrůd vyrábějí ponejvíce Chardonnay, Veltlínské zelené a Sauvignon.

SKLEPNÍ ULIČKY

Sklepy v Moravské Nové Vsi nejsou situovány pouze na jedné lokalitě, jako je tomu například ve vedlejší vinařské obci Prušánky nebo Velké Bílovice. Nejstarší sklepy se

nacházejí U nádraží a ve Výmole. V těchto místech jsou zaznačeny již na mapě I. josefského katastru vojenského mapování z let 1764–1768. Dochovalo se zde ale také několik sklepů z doby, kdy zde pracovali Italové na železnici budované z Vídně přes Břeclav do Polska ve 40. letech 19. století. Většina sklepů v obci má přistavenou přízemní lisovnu z neomítaných cihel. Sklepy bez lisoven jen s plastickým průčelím se zde nachází už jen ojediněle. Nalezneme zde však jak bůdny patrové, kde se skladovalo obilí, tak i bůdny přízemní. Zdejší cihlové sklepy byly vybudované hlavně během hospodářské krize ve třicátých letech minulého století. Jsou postaveny z cihel, které vyráběla tamější cihelna. Protože v době krize neměla odbytiště, vybudovala sklepy a ty pak místním vinařům prodala. Na opačném konci obce jsou zase sklepy zdobené malovanými žůdky. Sklepní kolonie Výmol, Zátíší a U trati tvoří zlatý kříž zdejšího vinařského společenství. Najdete tady nejen farský sklep, kde se soustřeďovaly desátky pro vrchnost, ale i sklep nejznámějšího novoveského vinaře a otce odrůdy Cabernet Moravia Lubomíra Glose. Svě moudré a poučené vyprávění o vinařství a téměř čtvrtstoletí cesty jeho Cabernetu od prvních pokusů křížení odrůd Cabernet Franc a Zweigeltrebe po její zapsání do Státní odrůdkové knihy zakončil doyen místních vinařů slovy: „Vinařství je především pokora, pozorování přírody a předávání zkušeností z generace na generaci... a činnost mikroorganismů,“ dodal nepateticky.

VINAŘSKÉ AKCE

Místní vinaři založili dvě vinařská sdružení. Starší – Collegium Vinitorum – spoluzakládal již v roce 1968 šlechtitel červené odrůdy Cabernet Moravia Lubomír

Glos. Občanské sdružení Vinařský spolek založili místní vinaři v roce 2003. Pravidelně v obci pořádají:

- Jarní otevřené sklepy. Termín: třetí sobota v dubnu
- Letní otevřené sklepy. Termín: třetí sobota v červenci
- Slavnosti vinobraní. Termín: druhá sobota v září
- Mladá vína – podzimní otevřené sklepy. Termín: listopad, sobota před sv. Martinem

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

- Na prvním místě jsou to bezesporu živé folklorní tradice. Podlužácké lidové tance i písně a bohaté lidové kroje mohou spatřit návštěvníci tradičních Svatojakubských hodů, slavnosti vinobraní, svěcení vína i krojovaného podlužáckého plesu.
- Folklor a víno doprovázejí i Den řemesel, který prvního května navštěvují stovky milovníků vinného moku, dobrého jídla a starých řemesel z Moravy a Slovenska.
- Při folklorních akcích nechybí ani lidový tanec verbuňk. Patří ke koloritu hodového veselí podlužáckého krojového plesu, ale také řady zábav a plesů v obci. V Moravské Nové Vsi, kde se poslední červencovou nedělí konají první hody na Podluží, cifrují pod „májů“ desítky verbůů z celého okolí.

VYBAVENOST OBCE

- Přesto, že víno si pro sebe vyrábí snad každá rodina, najdete v obci jen 10 vinařství s nabídkou služeb.
- Rovněž ubytovacích zařízení je poskrovnu, jeden větší penzion s kapacitou autobusu a méně než 10 dalších rodinných zařízení.

VINAŘSKÁ OBEC MUTĚNICE

HISTORIE

Zakládací listinu obce se dosud nepodařilo objevit, takže první zmínka o osadě je zaznamenána v Moravských zemských deskách a váže se k roku 1367. Založení a rozvoj vinařství v Mutěnicích je zásluhou rytířských řádů templářů a johanitů, kterým ves na počátku své existence patřila. Blahodárný vliv na další rozkvet vinařství v obci měl zdejší pobyt habánů v 2. polovině 16. století. Zhoubné pro celou zem a samozřejmě i vinařství na Moravě byly naopak důsledky třicetileté války. Z protokolů lánských vizitací z roku 1671 vyplývá, že známá vinařská obec Mutěnice měla před válkou 98 osazených gruntů. Dvacet let po válce zbylo obydlených jen 36 gruntů a zdejší obyvatelé zcela zanechali vinohradnictví. Pracovitost zdejších obyvatel a ideální podmínky pro pěstování révy způsobily, že vinice nezůstaly dlouho ladem. Již v roce 1844 byly viničné hory Vyšicko, Dubňanská hora, Hraničky, Zárybnické a jiné vysázeny téměř 200 ha révy. V současnosti jsou Mutěnice s rozlohou registrovaných tratí 340 hektarů největší vinařskou obcí na Slovácku a geografická poloha s velkými plochami vinorodých strání činí z osady srdce oblasti, která je přechodem mezi jižními a severními oblastmi pěstování révy vinné na Moravě.

VINAŘSTVÍ

V roce 1725 byla založena nejstarší mutěnská horenská kniha, do níž se zapisovaly všechny převody vinohradů. Po staletí se pak mutěnský vinaři řídili vlastním horenským

právem. Za jeho porušení, například krádeže ve vinicích, bývaly vynášeny velmi přísné tresty. Provinilec mohl například přijít nejen o ruku, ale také o hlavu. Dalším významným datem je rok 1903, kdy obec pronajímá 20 měřic obecních pozemků Zemskému spolku pro Markrabství moravské. Spolek zde zakládá Zemskou révou školkou. V roce 1912 přibyl i Státní a zemský vzorný sklep ústřední, později sídlo vinařského inspektorátu. V té době se o Mutěnicích hovoří jako o centru moravského vinařství. V dvacátých a třicátých letech minulého století ve Výzkumné stanici vinohradnické a vinařské byl položen základ šlechtění vinné révy a rozšiřování ušlechtilých odrůd. Pod jejím vlivem začali mutěničtí vinaři zpracovávat čistě odrůdová vína. Na mutěnických vinicích se objevily odrůdy Ryzlink rýnský, Sylvánské zelené, Neuburské, Ryzlink vlašský, Tramín, Frankovka, Burgundské modré, Portugal modrý apod. V současné době Stanice zajišťuje udržovací šlechtění odrůd a klonů.

BÚDY

Od počátku 18. století začal vyrůstat pod Zárybnickými vinohrady za vesnicí areál sklepů a bůd. Sklepy se kopaly samostatně v několika řadách, přízemní bůdy byly stavěny z dusané hlíny (nabíjanice) a ještě počátkem 20. století je kryla valbová střecha s došky, která přesahovala průčelí a byla podepřena dřevěnými sloupky. Vzniklo tak kryté zápraží pro posezení. Průčelní stěna byla členěna vchodem s masivními dřevěnými dvoukřídlými dveřmi a jedním oknem. Před dveřmi byla lačková branka zabezpečující vchod v době větrání. Bílou ličku průčelí lisovny ohraničovala zelená podrovnávka. Oblíbenou zelenou barvou byla v Mutěnicích často

natřena i výdřeva štítu, dveře a okna. Búda měla uvnitř jednu místnost, hliněnou podlahu a trámový strop, který býval podepřen roštem a sloupkem. Na přelomu 19. a 20. století začala kolonie sklepních búd splývat s domky na Dolním konci a mnohé búdy byly přestavěny na obytné domy. K dalším renovacím a rozšiřování sklepů došlo ve 30. letech minulého století. Došková krytina byla nahrazena pálenou taškou, z lisoven byly postupně odstraněny mohutné vřetenové lisy a búda byla rozdělena na pracovní a odpočinkovou část. Část lisoven byla při přestavbě opatřena žúdry a ostěním oken. Na búdě č. 300 tyto stavební prvky vyzdobil významný regionální umělec Jano Köhler. Charakteristickým dekoračním prvkem mutěnického areálu jsou rostlinné a figurální motivy na žúdrech a průčelích sklepů. Na červenohnědém podkladu je v omítce vyškral lidový

umělec Ján Lacko. Asi 500 sklepů dnes tvoří pitoreskní vinařskou dědinu s názvy ulic, hospodou i několika penziony. A přivítání hostů, zvláště těch, kteří putují po Mutěnické vinařské stezce směrem od Čejče, je stylové. Sklepní kolonii předchází působivá scenérie vinic rozložených na jižních svazích Zárybnické vinné hory.

VINAŘSKÉ AKCE

Organizátor akcí je v této vinařské obci občanské sdružení Búdy Mutěnice o. s., na adrese www.vinozmutenice.cz

- Místní výstava vín – obvykle v dubnu – tradiční vinařská událost, na které se prezentují vinaři z Mutěnic a blízkého okolí. Počet vystavovaných vzorků vín se již řadu let pohybuje za hranicí 1000 ks.
- Den otevřených sklepů – každou třetí sobotu v dubnu. Sklepy otevře více než 20 vinařů
- Vinařské dny – každý první víkend v září. Vinařská a folklorní akce s průvodem krojované chasy, scénkou „zarážání hory“ nebo dražbou obřího hroznu.

- Pochoď slováckými vinohrady – každou druhou sobotu v říjnu. Masová akce s účastí i 10 000 turistů, kteří prochází trasy vedoucí kolem vinic s dozrávající úrodou.
- Svěcení vína – poslední neděle v listopadu. Žehnění mladého vína nového ročníku.
- Svatokateřinské slavnosti mladého vína – každou třetí sobotu v listopadu. Je součástí oslav mutěnských hodů.

ATRAKTIVITY OBCE A OKOLÍ

Největší zajímavostí je samotná vesnička Mutěnické budy. Asi 500 sklepů dnes tvoří kompaktní, na jižním svahu situovanou vinařskou dědinu s názvy ulic, hospodou i několika penziony. Charakteristickým dekoračním prvkem mutěnického areálu jsou rostlinné a figurální motivy na zúdrech a průčelí sklepů. Na červenohnědém podkladu je v omtice vyškral bal místní lidový umělec Ján Lacko. Sklepní kolonii obklopuje působivá scenerie vinic rozložených na Žárybnické vinné hoře.

VYBAVENOST

Obec má všechno základní vybavení potřebné pro návštěvníky. Největší ubytovací zařízení má asi 50 lůžek. Dalších téměř 20 místních rodinných či vyloženě vinařských penzionů nabízí téměř 100 postelí. Přímou pod sklepy je Restaurace Pod búdami, ve vesnici pak další stravovací možnosti. Více na www.mutenice.cz

VINAŘSKÁ OBEC PRUŠÁNKY

HISTORIE

Západně od řeky Moravy, na půl cesty mezi Břeclaví a Hodonínem, leží v údolí potoka Prušánka jedna z největších vinařských obcí Slovácka – Prušánky. První písemná zpráva o obci s původním názvem Prussy je z roku

1261. Od roku 1536 patřila obec čejkovickému rodu Prusinovských a z doby jejich panství pochází i první doložené zmínky o pěstování vinné révy v obci. Prušánecké vinařství a život obyvatel vesnice těžce poznamenalo především neklidné 17. století. Vypalování domů bočkajovci a opakované drancování obce císařskými vojsky během třicetileté války ukončil až vestfálský mír. V roce 1653 bylo v obci 81 nemovitostí, ve kterých žilo asi 600 obyvatel. V polovině 18. století byl v obci postaven kostel svatého Izidora.

VINAŘSTVÍ

Areál sklepů mezi vršky Nechory a Jochy dokládá již vojenská mapa z let 1764–1768, ve které jsou Prušánecké sklepy vyznačené. V roce 1900 je v katastrální mapě obce uváděno 29 hektarů vinic. O činnosti místních vinařů pak svědčí založení vinařské besídky v roce 1933. V současnosti je na katastru obce 190 ha vinic. Titlovo, Hluchý žleb, Žejdlíky, Podkovné, ale především Nechory a Vrchní Nechory jsou názvy tratí, kde zrají především hrozny bílých aromatických odrůd. Proslulá viniční hora Nechory dala jméno i kolonii sklepů na okraji vinohradů, asi kilometr za obcí. Nechory však nejsou původní sklepní uličkou v obci, dříve byly vinné sklepy vyhloubeny za vesnicí při cestě do Čejkovic. V sídle panství se tehdy nacházel i nejbližší kostel a prušánečtí občané, zejména muži, na nedělní bohoslužbu často vůbec nedorazili. Ve snaze zabránit „pohanským podzemním mším“ místních vinařů nechali majitelé sklepy zbourat a poskytli pozemky k výstavbě sklepů v Nechorách. A pro jistotu nechali postavit nový kostel přímo v Prušánkách.

SKLEPNÍ ULIČKY

Vinařské stavby v Nechorách občas ničily požáry, jejichž příčinou byla většinou neopatrnost při vypalování beček sírou. Své stopy na vzhledu areálu zanechal i zub času. Kvůli špatnému stavu zdíva musely být přestavěny i hodnotné stavby z přelomu 18. a 19. století, které byly prohlášený za nemovité kulturní památky. Kopie přestavěných búd číslo 9 a 11 jsou umístěny v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici. Omítky fasád zde tradičně zdobí sgrafita ve formě vlysů s motivem vinné révy, figurálních motivů či výjevů ze života vinařů. Neobvyklý název sklepní vesnice vysvětluje legenda o nestřídmém vinaři, který cestou domů upadl a zůstal ležet u cesty. Na otázku kolemjdoucích „Si chorý?“ odpověděl: „Ne chorý, opitý.“ Jiný výklad tvrdí, že ten, kdo pije víno z prušáneckých sklepů, je zdravý a ne chorý. Obzvlášť veselo tu bývalo „Na Štěpána není pána“, neboť chasa v búdách oslavovala

doslouženou. Není divu, že „prušánecké Nechory jsou známé po celém okolí, avšak dosti nenáviděné od hospodyň, neboť muž, postižený domácí bouřkou, hledá útočiště u Nechor,“ píše se v obecní kronice. Přes všechny historické proměny si uličky Dolních i Horních Nechor zachovaly výjimečně autentickou atmosféru a tradiční měřítko sklepních uliček. Sklepní vesničku neruší žádný novodobý objekt, všechny sklepy jsou malé přizemní, nanejvýš patrové stavby a lokalitu obklopují vinohrady. Vše tvoří příjemný celek a dýchá vinařským řemeslem a folklórem.

VINAŘSKÉ AKCE

Nechory byly a dodnes jsou důležitým společenským centrem, kde se vinaři scházejí nejen v neděli, ale i ve všední den. Za první republiky se v búdách často pořádaly politické schůzky. Dnes jsou pořadatelem většiny akcí Nechorští vinaři (ZO ČZS), Slovácký krúžek nebo obec.

- Májové zpívání v Nechorách. Termín: sobota koncem května

- Mistrovství České republiky v sekání sektů. Termín: půlka června
- K Nechorám do sklepa, otevřené sklepy. Termín: kolem 21. června
- Nechorské krojované vinobraní. Termín: poslední víkend v srpnu
- Zarážání hory v Nechorách. Termín: první sobota v září

ATRAKTIVITY V OBCI A OKOLÍ

Obec je výjimečná péčí o místní folklór tradice.

- Májové zpívání je přehlídkou mužských a ženských pěveckých sborů z Podluží a okolních regionů.
- Srpnové Krojované vinobraní otevírá průvod krojované chasy, která vyjde směrem k Nechorám. Po příchodu do Nechor, kde vyhrává cimbálová muzika, probíhá divadelní pásmo ukázek tradic vinobraní v podání místní chasy.
- Vinařské tradice pak připomíná především Zarážání hory, spojené se čtením horenského práva, které zakazuje vstup do vinice až do doby vinobraní. Muži přinášejí na ramenu za zpěvu písně Sobotěnka ide horú oloupaný kmen, v jehož vrcholu je upevněna kytice z devatera kvítí a po jedné láhvi s bílým a červeným vínem a také bílým a modrým hrozem. Zasadí kmen do předem vykopané jámy a upevní jej 12 koly, které symbolizují měsíce roku

a také 12 apoštolů. Koly ozdobí révoým věncem. Starosta pak při zapáleném ohni, v němž má shořet kytice z loňské hory, vyve přítomné k minutě ticha za vinaře, kteří během roku zemřeli. Nezbytnou součástí slavnosti je čtení vinařských artikulí, také jejich části, v níž se zapovídá vstup do vinohradu po jejich uzavření, a vyjmenovávají se sankce za porušení těchto pravidel. Hora je znamením, že do vinohradů již nemá nikdo přístup až do vinobraní. Jedinou výjimkou je hotař, hlídač, který prochází vinohrady, plaší ptáky a chrání vinice před zloději. V dobách platnosti horenských práv měl velké pravomoci, ale i řadu povinností.

- V místním sklepe svazu zahrádkářů je instalovaná zdařilá výstava o historii obce a místního vinařství. www.sklepni-ulicky.cz
- Obcí vede okruh Vinařské stezky Podluží. www.stezky.cz

VYBAVENOST OBCE

- Návštěvníkům poslouží k ubytování přímo ve sklepní lokalitě moderní hotel Beatrice s vyhlášenou gastronomií, penzion Nechorka a dalších devět ubytování tzv. nad sklepem.
- Degustace ve sklepních nabízí 21 registrovaných vinařů, vesměs hospodařících formou malých rodinných firem.

HLAVNÍ FAKTORY ATRAKTIVITY SKLEPNÍCH ULIČEK A OTEVŘENÝCH SKLEPŮ

Hlavními přísadami produktů vinařské turistiky ve sklepních uličkách a otevřených sklepech jsou:

POHODA VENKOVA

Pro městského člověka je příjemnou změnou vyměnit ruch městského prostředí za po-

hodu vesnice. Turistickým cílem se vždy stává konkrétní objekt, akce, příběh nebo zážitek. Víno je takovým cílem samo o sobě a navíc je nezbytně spojeno s další pestrou nabídkou věcí, které je možné „ochutnat“. Vesnice se tak stává „značkovým místem“, kde se dá zažít klid, zvláštní setkání a gastronomické zážitky, o kterých se pak vyplatí vykládat přátelům.

KRAJINA A PŘÍRODA

Vinice je kouskem krásné zelené přírody, kde se dá na podzim ochutnat dobrý hrozen. Vinice jsou symbolem kulturní krajiny a jejich historických struktur. Typické řádkování zná-

me ze starých zažloutlých fotek, ne-li z rytin ze středověku. Vinaři se o vinice starají, jsou upravené a působí esteticky. Celkem se tedy jedná o kultivované přírodní prostředí, které je výrazem celkové kvality přírodního prostředí a známkou kvality života v daném místě.

HISTORIE NA PRVNÍ POHLED

Historie a její hmotné projevy ve formě památek jsou nezbytnou součástí snad každého balíčku pro moderní turistiku. Stačí letmý pohled směrem ke sklepům, aby bylo zřejmé, že se jedná o místo dávno osídlené. Natož pak pohled na samotný sklep, který si mnohdy zachoval původní hmotu, tvary a materiály po desítky a stovky let. Historické části sklepů se stávají grafickým symbolem jednotlivých vinařství, která tak zvýrazňují tradice a starobylost.

PŘEŽÍVAJÍCÍ TRADICE VESNICKÉHO ŽIVOTA

Tradiční život venkovanů je nerozlučně spjatý s rokem zemědělce. Jednotlivé sezónní práce určovaly rytmus života, stanovily dny oslav, svátků a obsah každodenní práce. V práci každého zemědělce, vinaře nevýjimaje, se tento rytmus zachoval. Je navíc podporován obnovenými slavnostmi vinobraní, zarážení hory nebo žehnutí vín. Na bázi tradic vznikají dokonce moderní slavnosti vína jako Svatomartinské víno nebo letní slavnosti růžových vín. Pro moderní svobodomyšlné lidi, kteří se v každodenním životě obejdou bez tradic, je návrat k vinařským tradicím zážitek, za který se platí.

FOLKLÓR

Folklór je na Moravě zatím stále nejžádanějším kulturním doplňkovým programem

k vínu. Je také fenomenálně živelný, pestrý a s vínem spojený. Podle odborníků na turistické produkty je právě folklór spojený s vínem tím prvkem, který není nikde jinde na světě tak podmanivý jako na Moravě. Je pravděpodobné, že i víno jako turistický produkt podporuje uchovávaní a běžnou dostupnost folklórních tradic především prostřednictvím lidové hudby, ale i nástrojů, krojů a jídel.

SKLEPY – ZÁHADNÉ DÍRY DO ZEMĚ

Sklepní stavby mají svoji přirozenou záhadnost. Jako moderní turistické produkty vznikly prohlídky podzemí měst a o vinných sklepech se také mluví jako o podzemním labyrintu. Jít do sklepa je pro mladé lidi zvláštním zážitkem. Víno a sklepy prostě k sobě patří a každé z nich je v něčem záhadné. Je nemyšlitelné, že by se vinařská turistika odehrávala pouze v moderních prostorech. I současné vinařské společnosti, které si budují moderní stánky, obvykle vlastní klasický degustační sklep, který navozuje tu správnou tradiční atmosféru.

STAVEBNĚ HISTORICKÁ VÝJIMEČNOST SKLEPNÍCH ULÍČEK

Sklepní uličky jako prostor soustředěné zástavby sklepními stavbami nejsou ve světě tak typické, jak by se mohlo zdát. Jsou typické právě pro regiony Panonské oblasti, Rakousko, Maďarsko, Slovensko a Moravu. Fenomémem jsou zejména v Dolním Rakousku, kde jejich více než 1 000 a kde tvoří opravdu „ikonu“ vinařské turistiky. Na jižní Moravě je jich celkem odhadem více jak sto, z toho polovina má potenciál absorbovat služby potřebné k vinařské turistice.

PŘÍBĚHY SPOJENÉ S VINAŘSKÝMI RODINAMI

Příběh – jedno z nejfrekventovanějších slov dnešního marketingu ve vzdělávacím, zábavním i turistickém průmyslu. Lidé si jeho prostřednictvím osvojují vědomosti, navazují vztahy a vytváří si vazby na místa a prostředí. Tradice, historie i vesnické prostředí nabízí sklepům řadu příběhů – o původních stavitelích, o způsobu budování či o změnách majitelů. Příběhy se vážou i na samotné lokality sklepů nebo vesnic. Pro každého vinaře jsou tyto příběhy pokladem, který dělá z běžného návštěvníka zainteresovaného fanouška.

VÍNO JAKO MODERNÍ ŽIVOTNÍ STYL

Víno se dnes stalo nezbytným obsahem časopisů, magazínů a televizních vysílání, která se zabývají životním stylem. Víno je nápojem, který symbolizuje životní styl, životní úroveň a sociální prostředí konzumenta. Pít levná vína („krabičky“) je přece jasnou vizitkou! Znalosti o víně jsou známkou příslušnosti k určité skupině, domácí zásoba nebo archiv vypovídá o osobnosti člověka. Víno patří rovněž do dnešní gastronomie a usídluje se tak v našich životech stále více.

VÍNO JAKO LÉK

Velmi populární a výmluvné jsou výsledky výzkumu vlivů vína na zdraví. Každopádně obraz vína jako léku velmi posiluje všeobecné sympatie vůči tomuto nápoji a přijatelně omlouvá zvyšování jeho konzumace. S trochou hanby dnes konstatujeme, že Češi pijí méně vína než Italové, Španělé a Francouzi. Měli bychom je dohnat.

VÍNO JAKO PROJEV PATRIOTISMU

Pít víno z našeho kraje patří k dobrým mravům a vztahu k domovině. Z obliby určitých vín domácí produkce se stal druh „sportovního fandovství“. Toto fandovství projevují jak obyvatelé Čech, tak i Moravy vůči moravským vínům i „Moravě“, která je synonymem „národní zásobárny vína“. Vztah k vínu a Moravě ulpívá samozřejmě i na sklepech a sklepních uličkách, vinařích a všem, co je s moravským vínem spojováno.

VÍNO JAKO SPECIALIZACE

Pít víno v duchu moderního životního stylu znamená také projevat určitý vkus a preferovat určitá vína. Argumentace „prostě mi chutná“ je sice přípustná, ale je společensky žádoucí umět vína hodnotit a věcně argumentovat pro svůj výběr. Minimálně rozpoznat vady vína a škálu od suchých po sladká. Snaha konzumentů rozumět vínu se projevuje i návštěvností různých degustátorských a sommeliérských kurzů na různých úrovních.

MŮJ VINAŘ – MŮJ PŘÍTEL

Historie, tradice, příběh, patriotismus, zlepšení vědomostí o víně, romantika, zábava – to vše může vinař ve svém sklepe nabídnout. Je snadné, pokud si i lidsky padnete do oka, chtít takového člověka za přítele. Navíc pokud vám chutná jeho víno, vinař rád nabídne nejen kamarádství, ale i privilegia pro stálé odběratele. Vinaři na tento způsob seznamování většinou reagují otevřeně, což je vidět na některých obchodních názvech a internetových doménách jako jsou například: Váš vinař, Váš sklep apod.

NĚKOLIK DŮVODŮ, PROČ SE VRACET

Nejlepší zákazník je ten, který se vrací. Nejlepší vinař je ten, který má pokaždé kvalitní víno. Navíc každý ročník vína je jiný, každé roční období má jinou atmosféru. Mít svého vinaře znamená řadu důvodů k opakovaným návštěvám, což vytváří tzv. seriálový produkt: pokaždé stejným způsobem a pokaždé jinak. Ale stejně dobrým důvodem, proč se vracet, je motiv hledání nejhezčích sklepů a nejlepších vín, nebo prostě snaha užívat si opakovaně příjemné relaxace, zábavy a poznání.

VÍNO NENÍ SEZÓNŇÍ ZÁLEŽITOST

Při pohledu na kalendář vinařských akcí je zřejmé, že pokrývají poměrně rovnoměrně všechny měsíce v roce. Rovněž akce konané v plenéru, především otevřené sklepy, se již konají téměř ve všech měsících roku. Pronikly i do zimních měsíců prosince, ledna a února.

KVALITA PRODUKTŮ A SLUŽEB SE ZLEPŠUJE

Je mnoho faktorů, které vedou vinaře, často konzervativního venkovského zemědělce, k podnikání v turistice. Turistika totiž vyžaduje otevřenost, znalost jazyků, časovou flexibilitu a určité speciální investice. Nic z toho vinaře před desítkou let nelákalo, naopak, považoval takový vklad energie a prostředků za zbytečný. Rozvoj turistiky, zkušenosti ze zahraničí, nové podmínky trhu a také nástup mladé generace tento stav změnily. Vinařské turistické programy dnes živí jak malé, tak velké vinaře a mají ho v nabídce i ty největší vinařské společnosti.

PŘÍNOŠ OTEVŘENÝCH SKLEPŮ PRO VINAŘE.

Zájem vinařů, jak individuální, tak při pořádání společných akcí otevřených sklepů má řadu logických důvodů. Mezi nejvýznamnější patří:

VYUŽÍVÁNÍ POPULARITY VINAŘSKÉ ZÁŽITKOVÉ TURISTIKY

Popularita vinařské zážitkové turistiky roste zejména v období od roku 2005. Stoupá počet akcí vinařské zážitkové turistiky i počet návštěvníků těchto akcí. Propagace v médiích i způsobem ústního sdělení přímých účastníků okruhu známých a přátel přináší dobré výsledky. U stálých návštěvníků těchto akcí je zájem objevovat nové vinařské vesnice a sklepní lokality. Pro vinaře jsou tyto trendy lákavé k rozšiřování nabídky služeb. Vinařská turistika je na vzestupu, přináší s sebou nové příležitosti prodeje produktů a služeb ze dvora. Je rovněž efektivní cestou osobního marketingu a prodejem vína s nejnižšími možnými náklady.

VYUŽÍVÁNÍ MARKETINGOVÉ A INFORMAČNÍ PODPORY

Za vzestup návštěvnosti vděčí akce vinařské turistiky informačním a propagačním kampaním vedeným Vinařským fondem. Obzvláště významnou roli sehrává projekt Vinařská turistika, který s finanční podporou Vinařského fondu realizuje Národní vinařské centrum. V rámci projektu provozuje především internetový portál www.wineofczechrepublic.cz, který pomocí redakčního systému umožňuje vkládat vinařům aktuality a akce přímo na web. Další významnou součástí projektu

vinařské turistiky je vydávání souboru informačních tiskovin o vinařské oblasti Morava a Čechy včetně mapy a kalendáře akcí. Bez této podpory by informovanost veřejnosti nedosahovala současné úrovně.

ZÍSKÁVÁNÍ NOVÉ KLIENTELY OSOBNÍM KONTAKTEM

Nejvýraznějším přínosem akcí otevřených sklepů je možnost přímého jednání návštěvníka s vinařem. Účastníci akce tak osobně poznávají vinaře, jeho rodinné příslušníky a sklep samotný. Vyslechnou odborné poučení o víně a příběhy spojené s rodinou, sklepem i poslední sklizní. V ideálním případě si odnáší zážitek, víno i vztah k vinaři i k místu.

SPOJENÍ SIL VINAŘŮ V ZÁJMU POSÍLENÍ „JMÉNA“ VINAŘSKÉ OBCE

Vedle typických vinařských akcí (jako jsou košty a výstavy vín) vyžadují otevřené sklepy mnohem větší vzájemnou spolupráci a solidaritu vinařů. Je to poměrně nový fenomén, které vede k obnově důvěry vinařů ve spolupráci. Jeden vinař určitě nebude tak viditelný a mít tolik možností k prezentaci jako celá skupina pod hlavičkou vinařské obce. Pro malé vinaře se tak otevírá příležitost k zviditelnění se a vlastnímu marketingu, na který by nikdy sami nemohli ani pomyslet.

Obzvláště zajímavé je i spojování více obcí do jedné akce. Mezi vinaři, kteří jsou dost konzervativní, je taková spolupráce neobvyklá a stále je velmi běžné, že vinaři se neznají ani ve dvou sousedních obcích. Průkopnickou roli tady sehrál Festival otevřených sklepů, který od svého počátku na jaře roku 2009 přišel s koncepcí představování vinařských subregionů složených ze 4–5 obcí.

ZVIDITELNĚNÍ OBCE A REGIONU

Pro malé obce je akce otevřených sklepů často jednou z velkých místních akcí s vysokou návštěvností. Otevřené sklepy jsou pozvánkou do obce, její jméno se stává známějším. Příkladem je růst návštěvnosti a obliby obce Vrbice, která se na mapách turistů a milovníků vína objevila až po rozjezdu Moravských vinařských stezek (sítí cyklotras) a po jejím „objevení“ při pořádání Festivalů otevřených sklepů. Malebnost sklepní kolonie Stráže usídlené kolem kostela na návrší nad obcí je nezapomenutelná, takže probuzený zájem turistů každou sezónu stoupá.

POSÍLENÍ VINAŘSKÉHO OBRAZU OBCE A REGIONU

Konání vinařských akcí v obcích posiluje jejich vnímání veřejností jako vinařských obcí. Ve spojení s vínem jsou určitě některé obce známější než podobně velké a významné obce, ve kterých nejsou vinaři zviditelnění společnou akcí otevřených sklepů. Obce známé vinařskými akcemi jsou symboly vinorodé Moravy. Patří mezi ně Velké Bílovice, Velké Pavlovice, Pavlov, Hrušky atd. V některých případech název sklepní uličky zastiňuje název samotné obce, tak je tomu v případě sklepů Nechory (obec Prušánky) nebo Modrých sklepů (obec Nový Šaldorf).

PROPAGACE, NÁRŮST A SPECIALIZACE MÍSTNÍCH SLUŽEB

Zvýšení poptávky po turistických službách v době konání otevřených sklepů je dobrou propagací vybavenosti obcí a regionů těmito službami. Jsme svědky toho, že řada nových zařízení se od počátku investic hlásí svým profilem buď k cyklistice, nebo k vinařství.

Nárůst konkurence mezi těmito zařízeními způsobuje růst kvality těchto služeb. Řada z nich se uchází o certifikační známky systémů Cyklisté vítáni nebo Vinařská turistika, které zaručují srovnatelnou úroveň nabídky služeb a vybavení s Rakouskem nebo Německem.

PROPAGACE DALŠÍCH TURISTICKÝCH CÍLŮ

Doprovodný a doplňkový program otevřených sklepů je příležitostí nabídnout i všechny další zajímavosti spojené s obcí a regionem. Přesto, že návštěvníci přicházejí na akce zejména za vínem, musí být – jako u každého moderního turistického produktu – nabídnuty i další aktivity jako jsou pohyb, poznání a relaxace. Vinaři v obci Pavlov nabízejí naučnou vinařskou stezku a vycházku na blízký hrad Děvičky. Velké Pavlovice propagují svoji rozhlednu Slunečná. Bořetice lákají a rozesmívají tisíce návštěvníků příběhem jejich Svobodné republiky Kraví hora. Dobšice kombinují v akci „Dobývání dobšických sklepů“ vinařství s napoleonskými tradicemi. Podobných příkladů je hodně.

VÝNOSY Z AKCE V REGIONU

Je pouze málo dostupných údajů o celkových výdajích návštěvníků otevřených sklepů. K dispozici jsou poměrně přesné údaje z Festivalů otevřených sklepů. Odhady dat mají i pořadatelé ve Velkých Bílovicích nebo Rakvicích. Podle údajů pořadatelů Festivalu otevřených sklepů, jsou celkové výdaje návštěvníků v místě konání cca 3 000 Kč na osobu, celkem 6 milionů za jeden víkend.

DOBŘE A ŠPATNĚ PŘÍKLADY STAVEBNĚ HISTORICKÉHO STA- VU SKLEPŮ A ULÍČEK

KONSTATOVÁNÍ SOUČASNÉHO STAVU

Na vícero místech této publikace je zmíněný současný neutěšený stav stavebně-technického a historicky-stavebního stavu objektů sklepů a vinohradnických staveb na jižní Moravě. Pro stručný přehled uvádíme následující souhrn:

- Velké množství objektů sklepů nebo jejich částí (zejména podzemních) byla v průběhu věku zlikvidována a nenávratně zmizela. Z období do roku 1945 se nezachovala téměř žádná stavební dokumentace takto zaniklých sklepů.
- První zásadní společenskou změnou s dopadem na využívání, údržbu a pře stavbu sklepů byl odsun původních obyvatel, tzv. „sudetizace“ příhraničních oblastí jižní Moravy a některých obcí hlouběji v území. Změna vlastníků vedla k opuštění hospodaření na vinicích i ve sklepech a měla devastující následky na všechny prvky hmotní kultury, včetně krajiny, vinohradů a sklepů samotných.
- V důsledku kolektivizace v 50. letech 19. století došlo v jihomoravských vesnicích k dalšímu hromadnému ukončení vinařské a vinohradnické činnosti místních obyvatel. Přejech k hospodaření ve velkých družstvech byl důvodem přímo k likvidaci drobných staveb původně rodinných sklepů.

- 45 let socialistického způsobu hospodaření marginalizovalo tradiční rodinné vinařství do polohy zahrádkaření a hospodaření na záhumenkách.
 - Část sklepů byla v tomto období zlikvidována nebo ponechána postupnému zániku.
 - Část sklepů byla uchována v rámci povolených doplňkových forem hospodaření, ale postupně procházela různými účelovými přestavbami.
 - Poměrně malá část sklepů se zachovala v původní formě.
- Pod ochranu dle zákona o památkách se dostalo pouze 5 lokalit sklepů, mezi nejznámější patří cca 50 sklepů v lokalitě Petrov-Plže, dále Vlčnov-Veletiny, Stará Hora – Blatnice pod svatým Antonínkem a individuální objekty v dalších obcích.
- Průzkumem historicky cenných objektů sklepů a jejich souborů se posledních 50 letech zabývá Státní památkový ústav, pracoviště Brno. K této tématice bylo vydáno několik odborných publikací.
- Zásadním nedostatkem současného stavu je, že nejsou zpracované odborné ani popularizační zásady ochrany a úprav vinařských a vinohradnických staveb na jižní Moravě, které by mohly používat jak orgány ve stavebním řízení, tak projektanti a stavebníci.
- Ve většině vinařských obcí se sklepní lokalitou nejsou stanoveny ani regulativy pro danou sklepní uličku. Jednou z mála obcí, ve které je Regulační plán součástí Územního plánu, je obec Nový Šaldorf-Sedlešovice, lokalita Modré sklepy.
- Z praxe jsou známé případy, kdy i v kompaktní sklepní zástavbě vznikají nevhodné úpravy a dokonce novostavby, a to s platným stavebním povolením. Stavební úřady argumentují nedostatkem legislativy a odborných podkladů pro omezení a zákaz nevhodných stavebních zásahů.
- Paradoxně jsou právě zásady pro stavební úpravy a změny sklepních staveb a souborů sklepů jednou z nejpropracovanějších oblastí a nejefektivnějším nástrojem ochrany hmotného kulturního dědictví v Dolním Rakousku.

Příklady současného stavu na jižní Moravě

Petrov Plže, soubor památkově chráněných sklepů

Blatnice pod sv. Antonínkem, soubor památkově chráněných sklepů

Vlkoš bůdý, soukromý sklep v původním stavu

Vlkoš bůdý, soukromý sklep novostavba

Vrbice Na stráži, lokalita sklepů v původním stavu z 30. let 19. st.

Chvalovice, barokní desátkový sklep. Původní stav před opravou

Bavory, vinařský barokní dům

Pouzďřany, soukromé sklepy

Novosedly, rekonstruované spojené sklepy, restaurace, degustační sklep

Bzenec, nevhodné úpravy v řadě původních sklepů

Dubňany, původní sklep

Dubňany, novostavba na místě původního sklepů

Dubňany, původní sklep

Dubňany, modernizovaný sklep

Dubňany, přestavba se zachováním hmoty a architektonických prvků

Dubňany, novostavba na místě původního sklepů

Dubňany, chátrající původní sklep

Dubňany, ruina a romantizující replika sklepa

SROVNÁNÍ SOUČASNÉHO STAVU SKLEPNÍCH ULIČEK V OBLASTECH WEINVIERTEL, DOLNÍ RAKOUSKO A VINAŘSKÁ OBLAST MORAVA

Vinařská oblast Morava

Počet sklepních uliček uliček 100. Potenciál sklepních uliček je mnohem nižší než v Rakousku, ale obnovuje se a dokonce vznikají nové sklepní uličky. Typický příklad jsou Opilé sklepy ve Velkých Pavlovicích, kde vzniká ulice objektů s funkcí privátního ubytování, ale navenek mají působit jako sklepy.

Stavebně technický a historický stav sklepů. Velmi často se na Moravě jedná o nesourodé objekty, stavebně upravované v různých stylech posledních 50 let. V několika sklepních lokalitách existují regulační plány. **Stavební obnova se děje v duchu současných trendů, bez regulativů, stanovených pro sklepní nebo lidovou architekturu.**

Využívání sklepů pro vinařskou výrobu.

Ve srovnání s Rakouskem má Morava stále velký počet malých vinařů, samostatně hospodařících zemědělců nebo zahrádkářů. Ti využívají svoje rodinné sklepy k výrobě a skladování vína. Ve větších sklepech hospodaří i střední rodinné firmy a velké sklepy jsou využívány i velkovýrobci vína. **Dá se říct, že všechny sklepy, které jsou z hlediska dnešních technologií využitelné, jsou zapojené do výroby a skladování vína.**

Weinviertel, Dolní Rakousko

Počet sklepních uliček uliček 1 000. Potenciál a tradice využívání sklepů ve sklepních uličkách je ve WV nesrovnatelně vyšší. Akce se konají s nepřerušovanou tradicí několik desítek let. Počet vinných sklepů dosahuje mnohonásobku sklepů na Moravě. **Z hlediska kvantity a tradice je na tom Rakousko mnohem lépe.**

Většina obcí využila možností určit způsob a míru ochrany architektury sklepů a stanovit pravidla pro jejich stavební úpravy. Výsledkem jsou **desítky velmi citlivě opravených a z hlediska původní architektury dobře dochovaných sklepních lokalit. Působí velmi autenticky a jsou většinu dobře udržované.**

Velké množství zejména malých sklepů,

ve kterých byla z důvodu ochrany architektury omezena možnost přestavby, **zeje prázdnou.** Pokud se přirozeným vývojem nestaly součástí modernizovaných komplexů středních vinařů, jsou dnes bez využití. Vrstva malých vinařů v Rakousku buď zanikla, nebo se posunula do středně velkých rodinných vinařství. **Malé, stavebně a historicky chráněné sklepy dnes nemají žádnou příležitost zapojit se do výrobních a skladovacích technologií.**

Využívání sklepů pro vinařskou turistiku.

Převládajícím důvodem přestavby sklepů je úprava pro potřeby vinařské turistiky. Neomezené možnosti stavebních úprav vedou k zavedení nových funkcí do objektu sklepů, především ubytování, stravování, degustačních místností a archivace vína.

Sklepy se doslova mění na ubytování nad sklepem a stávají se vyhledávanou službou ve vinařské turistice.

Situace je podobná jako v případě využívání sklepů pro výrobu vína. Potřebné stavební úpravy za účelem nových funkcí objektu pro vinařskou turistiku jsou často omezeny, zejména u malých objektů.

Objekty sklepů jsou v porovnání s Moravou nesrovnatelně méně využívány pro účely ubytování. Sklepní uličky jsou z tohoto důvodu méně využívány pro turistiku. Turistické funkce jsou v objektech, které se vyhnuly striktní ochraně, nebo jsou přirozeně začleněny do větších komplexů vinařských staveb.

Celková vybavenost službami. Ve srovnání s Rakouskem je kapacita i kvalita služeb stále výrazně nižší. Za 10 let vzestupu vinařské turistiky ještě nebyly uskutečněny dostatečné investice do ubytovacích kapacit. **Výrazně do toho procesu promlouvají vinaři, kteří rozšiřují svoje služby právě o ubytování a stravování a vytváří tak komplexní a autentickou nabídku služeb ve vinařském prostředí.**

Přesto, že pro vinařskou výrobu a turistiku nejsou Rakouské sklepy natolik využívané jako na Moravě, je **rozsah i kvalita služeb daleko vyšší než na Moravě.** Pro vybavenost byly upravené jiné vhodné objekty v intravilánu obce nebo novostavby klasického i moderního charakteru.

Legislativní podmínky rozvoje vinařské turistiky. Zatímco v oblasti vinohradnictví a výroby vína jsou podmínky srovnatelné, **v oblasti turistiky jsou zákony omezující.** Zejména hygienické normy omezují možnost stravování hostů ve sklepech. **Výrazně chybí statut „heurige“ (čepování pod víchem), který by malým vinařům umožnil prodej přebytků vína a jídla z vlastního dvora.**

Pro ekonomiku menšího vinaře je velmi důležitý statut „heurige“, který umožňuje prodej vína a jídla u sklepa. Tím si vinař zabezpečuje větší obrát přímo ze dvora. **Na akcích otevřených sklepů vytváří vinař větší obrát ve stravování než degustačí vína (která probíhá v rámci vstupného).**

Vinařská oblast Morava

Mentalita vinaře. Je mnoho faktorů a mnoho projevů v chování vinařů, které však není možné jednoznačně interpretovat. V souvislosti s vinařskou turistikou je možné vypíchnout malou zkušenost s obchodním jednáním. **Moravský vinař si hlídá okamžitý zisk v každé chvíli. Všechno si musel poslední roky vybudovat sám a chce, aby se mu to brzy vrátilo.** Proto nechce rozlít moc vína na degustacích a proto ho ani neprodává levně. Děje se tak přesto, že kupní síla našich obyvatel zdaleka nedosahuje průměru v Rakousku.

Mentalita návštěvníka. Je mnoho typů návštěvníků. Výraznou společnou črtou je snad to, že sklepy jsou pro ně raritou a zvláštností, kterou je potřebné objevovat a obdivovat. Stejný přístup mají i k vínu, které je spíše **zážitkem než nápojem a částečně symbolem proklamovaných životních hodnot. Takový klient je ochoten chodit od sklepa ke sklepu, každý poznávat a o každém víně se něco nadšeně dovědět. Je zvědavý a aktivní, je vděčný, ale i náročný.**

Doprovodný program. Na akcích otevřených sklepů je opravdu jen doprovodný. Tvoří ho obvykle cimbálové muziky, protože kde je hudba, tam jsou i lidé a protože k vínu folklór nerozlučně patří. Z pragmatických důvodů naplnění volného času se organizují i večerní zábavy s muzikou. **Zatím nejsou patrné snahy o program jiného, modernějšího charakteru.**

Weinviertel, Dolní Rakousko

Mentalita rakouského vinaře jako obchodníka je **zakotvena v dlouhé rodinné tradici podnikání.** Vše se vytvářelo a buďovalo pomaleji, každá generace předávala té následující přidanou hodnotu. Z tohoto pohledu není potřebné tak pospíchat na zisky a také všichni dobře vědí, že o své klienty se musí dlouhodobě starat. Proto do marketingu a propagace věnují s klidem více prostředků a víno rozlévají štedřeji.

Rakouský návštěvník tamních otevřených sklepů je pravděpodobně z Vídně. Tato charakteristika znamená, že o víně toho už po celé generace ví dost a nebude tak nadšený každým novým ročníkem a lahví. Vůbec se mu nechce ani chodit po sklepech, které jednak zná, jednak jsou po celá desetiletí stejné. Najde si svůj sklep, tam se na zbytek svého pobytu usadí a chce se bavit s přáteli. Samozřejmě s vínem a jídlem, které musí být kvalitní.

Organizace akcí s vínem má v Rakousku velmi dlouhou tradici. Folklór tam není tak výrazný, aby byl dostatečným tahákem, a také zájmy Vídeňanů jsou rozmanitější. Svými názvy akce naznačují, že jde v první řadě o program a víno je jen doplňkem. **To jsou akce typu: Jazz a víno, Umění a víno, Historie a víno, Konopí a vína, Špargl a víno, gastronomie a další.**

WYSTAWY O SKLEPECH WE SKLEPECH

Vinařské expozice na jižní Moravě

Všichni, kdo se jižní Moravou rádi touláme za dobrým vínem, můžeme doslova na každém kroku narazit na stopy minulosti spojené s vinařskými tradicemi. Nejpřesnější a nejucelenější informace nám poskytují expozice vinařských muzeí v Mikulově a Valticích. V roce 2013 k nim přibýly pozoruhodné expozice instalované přímo ve vinných sklepech. Předtím soukromé či spolkové sklepy se proměnili v mikromuzea s profesionálně zpracovanými panely na čtyři různá témata. V Modrých sklepech v obci Nový Šaldorf-Sedlešovice se dovíte o tom, jak a proč se kopal písek pro

Vídeň. V soukromém sklepě mladého vinaře v Pavlově vás sbírka starého náčiní a vybavení malého vinaře provede výrobou vína. V Bořeticích se spolkový sklep místní Svobodné republiky Kraví Hora proměnil v otevřený archiv této veselé vinařské chasy. A v prušáneckém sklepě místních vinařů a zahrádkářů můžete jedním krokem překročit celý katastr obce; mají ho totiž na fotografické mapě, nalepený na podlaze lisovny. Souhrnně o sklepních uličkách pak pojednává výstava v salónku Louckého kláštera ve Znojmě. Můžete tam srovnat tmu a ticho skutečného vinného sklepa s jeho muzeální napodobeninou. Domluvte si návštěvu v těchto miniaturních muzeích, provozovatelé mají pro vás i sklenku toho

nejmístnějšího místního vína z vinice rostoucí právě nad vaší hlavou.

O VÍNĚ A PÍSKU Z MODRÝCH SKLEPŮ

**Místo: Nový Šaldorf-Sedlešovice,
Nový Šaldorf 47/s**

Podrobnosti: Výstava ve sklepní uličce v Novém Šaldorfu-Sedlešovicích. Od ostatních vinařských areálů je odlišuje technika jejich zbudování, tj. vyhloubení v pískovci. Kopáním v měkkém písku vznikly rozlehlé sklepy, jejichž stěny lákaly místní neprofesionální adepty výtvarného umění k realizaci cyklů obrazů čerpajících jak z historie, tak i z každodenního života.

Info: www.sklepni-ulicky.cz, info@ccrjm.cz, 542 210 088

JAK SE VÍNO DĚLÁ

Místo: Pavlov, Na Cimbuři 159

Podrobnosti: Výstava ve sklepní uličce v Pavlově. V malebné vinařské vesničce

pod Pálavskými kopci návštěvníka upoutá především architektura nadsklepí. V rámci expozice v Pavlově se návštěvníci navíc seznámí se sklepním hospodářstvím, tj. s tím, co se s vínem děje ve sklepech. Zjistí, kdo byli a kde žili habáni i jak stará je odrůda Aurelius či Pálava.

Info: www.sklepni-ulicky.cz, info@ccrjm.cz, 542 210 088

SVOBODNÁ REPUBLIKA KRAVIHORSKÝCH VINAŘŮ

**Místo: Bořetice, Spolkový sklep, sklepní
ulička Bořetice 199**

Podrobnosti: Nikde jinde na Moravě v souvislosti s vínem nenarazíte na pasovou povinnost při překračování hranic vinařského okrsku, na nutná razítka, o ústavě republiky a hymně nemluvě. O tom všem a mnohem více pojednává tato výstavní expozice přímo ve sklepní uličce Bořetic.

Info: www.sklepni-ulicky.cz, info@ccrjm.cz, 542 210 088

O NECHORSKÝCH SKLEPECH A BÚDÁCH

Místo: Průšánky, Obecní sklep zahrádkářů, sklepní areál Nechory 72

Podrobnosti: Ve vinařské expozici se návštěvník seznámí se zvyky, které provázely život a práci ve vinohradu, zjistí, co bylo „zarážání hory“ nebo kdo to je „hotař“. O tom všem a mnohém dalším pojednává tato výstavní expozice přímo v areálu sklepů Nechory.

Info: www.sklepní-ulicky.cz, info@ccrjm.cz, 542 210 088

SKLEPNÍ ULÍČKY VYPRÁVĚJÍ PŘÍBĚHY

Místo: Znojmo, Loucký klášter, Loucká 3622/29

Podrobnosti: Expozice v prostorách Louckého kláštera obsáhne historii pěstování révy a výroby vína na jižní Moravě i Weinviertelu s důrazem na jednotlivé podoblasti a funkci sklepních uliček.

Info: www.sklepní-ulicky.cz, info@ccrjm.cz, 542 210 088

VÍNO NAPŘÍČ STALETÍMI

Místo: Regionální muzeum Mikulov, expozice Zámek Mikulov

Vůbec první souhrnná stálá vinařská výstava o historii a rozmanitém vývoji vinohradnictví a vinařství na našem území vznikla z dílny Praga Mystica s. r. o. zapodpory Jihomoravského kraje a Vinařského fondu pro Regionální muzeum v Mikulově na zámku v Mikulově. Výstava je otevřena ve zrekonstruovaných prostorách barokních koníren, které jsou vůbec poprvé zpřístupněny veřejnosti. Je jedinečná svým obsahem, od Egypta až po současnost, a umělecko-řemeslným pojetím jednotlivých historických období. Nabízí množství obrazových i textových informací, poutavé filmové projekce, ale také hmatové, hravé a interaktivní prvky.

Info: <http://www.rmm.cz/>

VINOHRADNICTVÍ A VINAŘSTVÍ

Místo: Regionální muzeum Mikulov, expozice Zámek Mikulov

Nová vinařská expozice Regionálního muzea v Mikulově má nyní tři části. Je to především Zámecký sklep s největší raritou muzea – obřím vinným sudem z roku 1643, potom „Tradiční vinařství na Moravě“ a nakonec galerie historických vřetenových lisů. Expozice ukazuje také základní typy vinařských staveb, všimá si různých vinařských nádob a vysvětluje specifické vinařské výrazy, názvy a míry, provázející v minulosti běžný život vinaře, dnes již většinou zapomenuté. V dubnu 2004 byla ve vedlejší místnosti otevřena druhá část nové expozice, která byla pojata jako galerie dřevěných vinařských lisů.
Info: <http://www.rmm.cz/>

V oblasti Weinviertel

ZÁŽITKOVÝ SKLEP – ERLEBNISKELLER – KELLERMUSEUM

Místo: Retz, Hauptplatz 30

Navštivte největší rakouský historický vinný sklep v Retzu! Celková délka sklepního labyrintu nacházejícího se pod městským jádrem představuje asi 20 km a je tedy delší než celá jeho pozemní silniční síť. Sklepy jsou hluboké až 20 metrů a byly vyhloubeny jen v pískovci, místy i ve třech poschodích. Vinný sklep v Retzu je možno navštívit jen s průvodcem. Pozor na vhodné oblečení: ve sklepě je stálá teplota 10–12 °C. Prohlídka trvá asi 1½ hodiny a zahrnuje rovněž krátký výklad k hlavnímu náměstí a ochutnávku jednoho vína z oblastní vinotéky Retzer Land.

Prohlídky:

květen–říjen	denně 10.30, 14.00 a 16.00
listopad, prosinec, březen, duben	denně ve 14.00
leden, únor	so, ne a svátek ve 14.00

Ohlášeným skupinám lze zajistit (dle možnosti) český mluvčího průvodce.

Tel +43 29422700; tourismus@retz.at

www.erlebniskeller.at

VINO VERZUM

Místo Poysdorf

Jsou to víno a jeho historie, ukázková vinice a originální znovu postavené lisovny, které zvou do Muzea vinařství. Galerie Marie von Ohmeyer v původním domku nočních hlídačů vypráví příběhy o víně a vinařské kultuře města. Mnohé zajímavosti o bublinkové variantě poysdorfského vína – tedy o sektu – se dozvíte ve Schlumbergerově Sektovém světě v bývalém klášterním sklepě.

Informace pro návštěvníky a vinný trh

Brünner Straße 28, 2170 Poysdorf, Österreich

Tel.: +43 2552 20371, info@poysdorf.at

Celoročně: po až so 09.00–18.00

www.poysdorf.at/wein-erlebnis/vino-versum.html

HIMMELKELLER

A HERMANN BAUCH MUSEUM

Místo: Kronberg

Kronberg 157, 2123 Kronberg im Weinviertel

„Nebeský sklep“ a Muzeum Hermanna Baucha v Kronbergu je unikátní areál, který spojuje muzeum, výtvarnou galerii, skanzen i rozsáhlé sklepní prostory. Pořádají se tu divadelní představení a koncerty, obecní slavnosti, ale i svatby či firemní večírky. Ve sklepním labyrintu se nachází kaple, ve které mohou návštěvníci rozjímat v naprostém tichu, samozřejmě i se skleničkou místního veltlínu. Ve vinařském muzeu si tu vedle stovek exponátů můžete doslova osahat i jeden z největších barokních vinařských lisů ve Weinviertelu.

Tel: +43 0699 17 44 22 65

office@himmelkeller.at

KELLERGASSEN IN SÜDMÄHREN

Geschichte – Denkmalschutz – Gegenwart

Willkommen in den Kellergassen

Sehr geehrte Leser, erlauben Sie mir, fast vom Ende zu beginnen. Als wir im Jahre 2013 beschlossen haben, eine Ausbildungsreihe für KellergassenführerInnen durch die Kellergassen in Südmähren vorzubereiten, wurden wir vom Interesse an Informationen sowohl seitens der Experte, als auch der Laien überrascht. Anstatt der geplanten zehn Teilnehmer haben an den Schulungen vom ersten bis zum letzten Ausbildungsseminar 40 Leute besucht. Ihr Interesse an neuen Erkenntnissen und ebenfalls Motivation, möglichst viel Informationen über die Weinkeller, die sich am Rande vieler Gemeinden und an den Hängen der mährischen Weinberge verstecken, zu erfahren, besagen vieles über die Interessen der heutigen Menschen.

Die Kellergassen in Südmähren bedeuten für die Stadtleute die Romantik des Dorfslebens, Urlaub bzw. den Kulinarik-Tourismus. Im Laufe der Jahrhunderte hat sich die umliegende Landschaft verändert, die großen Flächen der Weinberge wurden in kleinere aufgeteilt. Die Weinkellerbauten haben sich an die neuen Baustoffe und deren Verwendung sowie Bedürfnisse der Bauherren angepasst. Es erscheint jedoch, dass sich im Laufe der Zeit die Weinkeller

und die Kellergassen nie so dramatisch und schnell geändert haben, wie in den vergangenen 60 und besonders in den letzten 10 Jahren. Als ich die Winzer in ihren Kellern vor dem Jahre 2000 besucht habe, hat sich für mich ein besonders trauriger Anblick geboten. Ich habe es leicht übertrieben schon mehrmals kommentiert, indem ich gesagt habe, dass wer kein Geld hatte, dem Zerfall seines Kellers in Kauf nehmen musste, und wer Geld hatte, der hat seinen Keller durch Umbauten völlig ruiniert. Anstatt der Keller sind Wochenendhäuser entstanden, in die alte Fenster eingebaut wurden, die im Zuge der Sanierungen alter Plattenbauhäuser zuvor demontiert wurden, des Weiteren entstanden Häuser mit Balkons, die über die gesamte Fassade reichen und deren Eingangstüren aus Aluminium sind. Ich habe mir nie vorstellen können, was alles in den kommenden 15 Jahren passieren kann. Und heute? Die Kellergassen in Südmähren sind wörtlich zum Servicezentrum für den Wein- und Radtourismus mutiert. Nicht alle (zum Glück), jedoch diejenigen, die dafür gute Bedingungen haben. Und zwar mit allem positiven und negativen, was die erhöhten Besucherzahlen und der Bedarf an Serviceleistungen mit sich bringen. Die Gegenwart der Kellergassen wird jedoch erst im letzten Kapitel dieser Publikation behandelt.

Wer ist die Zielgruppe für dieses Buch und wie sind die Leute anzusprechen? Es ist nicht nur der Nachklang des Kellergassenführer-Lehrgangs, jedoch vor allem eine Einleitung und vielleicht sogar ein Hilfsmittel für die Absolventen der nächsten Lehrgänge. Ohne Bemühung um die Vollständigkeit und perfekte Verbindung bietet den Lesern die Enthüllung der historischen, kulturellen und wirtschaftlichen Auswirkungen, aufgrund deren die Kellergassen in Mähren und in den Nachbarregionen entstehen konnten. In einer verständlichen Weise und mit einer überraschenden Selbstverständlichkeit führt Sie der aus Jaroslavice in der Znaimer-Region stammende Historiker und Winzer, Dr. Martin Markel, durch drei Jahrzehnte der Weinbauentwicklung in Pannonien, der einzigen Region auf der Welt, in welcher die Kellergassen entstanden sind. Die Änderungen der Eigentumsverhältnisse in Weinbergen, die Übertragung des politischen und des ökonomischen Einflusses von der Kirche an die Bürger und schließlich die Aufhebung der Fronarbeit liefern eine logische Erklärung für die Lage und Form der Kellergassen.

Zitat:

„Die Kellergassen, bzw. die außerhalb den Weinbauer- und Winzerhöfen befindlichen Weinkeller und Presshäuser, die häufiger außerhalb des Ortsgebietes der Gemeinde untergebracht sind – stellen ein einzigartiges und eigenständiges Phänomen der Weinbaugebiete in Südmähren, Niederösterreich, Burgenland, Slowakei und Ungarn dar. Gemeinsam mit dem Weinheber sind die Kellergassen das markanteste Attribut der Winzerkultur der jeweiligen Region, die wir nach der Typologie, die auf den kulturellen, wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Attributen basiert, als das Weinbaugebiet von Pannonien bezeichnen können. Diese gemeinsame Winzerkultur hat sich auf dem Gebiet der

habsburgischen Monarchie im Zeitraum vom 17. bis zum 19. Jahrhundert etabliert und trotz politischer und Wirtschaftsumbrüche in Mitteleuropa des 20. Jahrhunderts bis ins 21. Jahrhundert überdauert.“

„Wenn wir uns die Frage stellen, wo die Kellergassen zum ersten Mal errichtet worden sind, werden sie von den ungarischen Autoren in die Mitte des 17. Jahrhunderts datiert und in die „Randbezirke“ der nördlichen Regionen der ungarischen Weinbaugebiete platziert, sprich Tokay, Eger und Miskoltz. Dies geschah in einem direkten Zusammenhang mit der wachsenden Nachfrage nach der Produktion von hochwertigen Weißweinen, für deren Reifung eine stabile Temperatur erforderlich war. Die technische Lösung dafür war der Keller und später die Presse, da alleine durch die Zerkleinerung und das Treten nicht der wertvolle Saft produziert werden konnte. Am Ende des 17. Jahrhunderts werden die außerhalb der Bauernhöfe befindlichen Weinkeller auch im Weinviertel und in Südmähren verzeichnet. Wir befinden uns immer noch am südlichen Rand von Pannonien. Bei diesen Kellern (später auch mit Presshäusern) gab es die Tendenz, sie nebeneinander in eine Reihe anzuordnen (also nach dem gleichen Muster wie bei der Anordnung der Bauernhöfe im Donaugebiet), also entlang einer Gasse, wenn wir schon den Terminus aus dem Sprachgebiet der deutschsprachigen Winzer aus Österreich, Mähren und Ungarn verwenden. Die ungarischen Verfasser weisen in dieser Hinsicht auf den Umstand hin, dass die Vorreiter des Stils der Kellergassen deutsche Winzer waren. Somit treffen wir sie im 18. Jahrhundert nicht nur in den Budaer Bergen, sondern auch in den Regionen entlang der Donau, die damals von Türken befreit wurden (hier ist auch das größte Komplex der Kellergassen auf der Welt in Hajosi entstanden) und im südwestlichen Teil des heutigen Ungarns in der Umgebung von Villany.“

Der zweite Teil des Buches wurde von Frau Dr. Jitka Matuszková verfasst, die einen großen Zeitabschnitt ihrer Karriere im Bereich des professionellen Denkmalschutzes der Volksarchitektur und speziell den mährischen Weinkellern gewidmet hat. Die Publikation bietet nicht nur eine Übersicht der aus der Sicht des Denkmalschutzes wichtigen Stand-

orte, sondern auch Einblicke in die Arbeit eines Denkmalschutzmitarbeiters samt Regeln, nach denen die Denkmalpflege in unserem Land geregelt wird. Schade, dass wir nicht mehr Raum zur Verfügung haben, um auf die großen Unterschiede zwischen dem Zustand der Keller und der Kellergassenstandorten in Weinviertel (Niederösterreich) und bei uns in Mähren hinzuweisen. Obwohl uns von unseren südlichen Nachbarn heute lediglich eine hauchdünne Grenze trennt, können ihre 1000 (!) Kellergassen nicht anders als mit dem Wort „Freilichtmuseum“ beschrieben werden, während für die südmährischen Kellergassen der Begriff „Tourismusdorf“ zutreffend ist.

Zitat:

„Es gelang, die traditionelle Form der Winzerbauten dort zu erhalten, wo sie unter Denkmalschutz gestellt worden sind.“

VPR PETROV-PLŽE

Das ländliche Denkmalschutzgebiet (im Folgenden als VPR bezeichnet) Petrov-Plže (Bez. Hodonín) ist unser ältestes ländliches Denkmalschutzgebiet. Es wurde durch die Verordnung des tschechischen Kulturministeriums Nr. 14.442/83-VI/1 vom 15. 9. 1983 über die Erklärung des Weinkellerensembles Plže in der Gemeinde Petrov aus nachstehend genannten Gründen zum Denkmalschutzgebiet erklärt: „Der Zweck der Erklärung des Weinkellerensembles Plže in der Gemeinde Petrov zum Denkmalschutzgebiet ist, diesem wichtigsten Ensemble der volkstümlichen Winzerarchitektur in Mähren, das zugleich ein einzigartiges Ensemble der historischen Winzertechnologie darstellt, einen erhöhten Schutz zu bieten. Das Ensemble zeichnet sich sowohl durch seine Originalität, Umfang, regional geprägte künstlerische Darstellung, als auch durch einen eigenartigen Grundriss aus. Die Bauwerke sind im Laufe der hundertjährigen Entwicklung entstanden und ihre Entwicklung war sowohl durch die Naturbedingungen, als auch durch die gesellschaftliche Entwicklung und die Wirtschaftsentwicklung geprägt.“

„VPR BLATNICE-STARÁ HORA

Blatnice pod Svatým Antonínkem, Bez. Hodonín, ist bereits seit Generationen eine berühmte Winzergemeinde. Sie zeichnet sich durch ihre einzigartige Architektur der Winzerbauwerke aus, die auch „Buden“ genannt werden. Gemäß Überlieferung wird zwar behauptet, dass hier einen Weinberg und einen Keller bereits die Familie von Johann Amos Comenius besaß. Der erste urkundliche Nachweis über die Errichtung eines Weinkellers mit dem Presshaus stammt jedoch erst aus dem Jahre 1735 und enthält die zwischen dem Rektor des Jesuitenstiftes von Uherské Hradiště und den jeweiligen Baustofflieferanten und den Lieferanten der Bauarbeiten abgeschlossenen Verträge, die im Zentralregister der Kulturdenkmäler ÚSKP 38236-7-7199 erfasst sind. Es handelt sich dabei um das einzige Presshaus, das sich von den anderen bäuerlichen unterscheidet.

„VPR VELETINY-STARÁ HORA

Das in Veletiny-Stará hora, Bez. Uherské Hradiště befindliche Areal der Winzerbauwerke, die auch als Buden bezeichnet werden, ist eine Erinnerung an den lokalen Weinbau, der hier nach einer Reblaus-Epidemie zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts vernichtet und durch den Obstbau ersetzt wurde. Die hiesigen Buden gehören zu dem Presshaustyp ohne Keller, wie sie in der Region von Uherský Brod, und zwar besonders in den Nachbargemeinden Vlčnov, Havříce und Veletiny verbreitet sind. Auf dem Fuß des einst weintragenden Gebietes Stará hora haben sich diese Wirtschaftsgebäude in einem weiten Bogen im Katastralgemeinde aller drei vorgenannten Gemeinden ausgedehnt. Gerade in Veletiny sind 18 Buden erhalten geblieben.“

„VPR VLČNOV-KOJINY

Vlčnov, Bez. Uherské Hradiště, liegt in einem alten Siedlungsgebiet, Es ist nicht auszuschließen, dass dieses Gebiet seit dem 10. Jahrhundert dauerhaft besiedelt ist. Die Entwicklung des hiesigen Weinbaus hängt zweifellos mit den Wirtschaftsaktivitäten des nicht weit entfernten Zisterzienserklosters in Velehrad zusammen. Bis zu der Jahrhundertwende zwischen dem 19. und 20. Jahrhundert, als der hiesige Weinbau durch die

Reblaus schwer geschädigt wurde, war die Winzerarchitektur – die Buden /búdy/ – im unteren Bereich der Lagen Stará hora, Kojiny und Pod Kojiny zu finden. Sie haben in einem langgezogenen Bogen auf den gleichen Typ der im Nachbarregionen Havříce und Veletiny befindlichen Bauwerke angeknüpft. Nach dem ersten Weltkrieg waren viele Buden /búdy/ in Wohnhäuser umgebaut und sind mit den Häusern der Gemeinde verschmolzen, von der sich jedoch durch die Position ihrer Giebel unterscheiden. Heute ist eine einzige Reihe von 36 Presshäusern in der Lage Kojiny unter Stará hora erhalten geblieben, die wegen ihrer Einzigartigkeit im Jahre 1995 zum ländlichen Denkmalschutzgebiet erklärt wurde.“

Auf einige Gründe und den aktuellen Zustand der mährischen Kellergassen bin ich im letzten Teil des Buches eingegangen. Zuerst werden Sie über 17 ausgesuchte Kellergassen informiert. Diesmal wird der Fokus auf ihre Ausstattung und Einbindung in den Tourismus gelegt. Wir schätzen, dass es in Mähren insgesamt ca. hundert Kellergassen bzw. Standorte gibt. Es war nicht leicht, davon so eine eingeschränkte Auswahl zu treffen. Mehr auszuwählen war jedoch aus Platzgründen nicht möglich. Zum Schluss habe ich sowohl die positiven, als auch die negativen Aspekte des aktuellen Zustands erwähnt und einen sehr kurzen Vergleich der Weinkeller in Südmähren und in der Region Weinviertel gemacht.

Zitat:

„Die Entwicklung des Wintertourismus und seine Auswirkung auf die Tourismusbranche, die Weinkultur und die Ökonomie sowohl der kleinen, als auch der großen Winzerbetriebe ist ein bemerkenswertes Phänomen. In einem breiteren Horizont handelt es sich um den Zeitraum nach dem Jahre 1995, als ein neues Winzergesetz verabschiedet wurde; ein weiterer Meilenstein war zweifellos der EU-Beitritt von Tschechien und die Gründung und die Ausrichtung des Winzerfonds. Diese

geschichtlichen Meilensteine und viele anschließende Änderungen in der Wirtschaft und besonders im Tourismusbereich haben sich auf das Angebot der Serviceleistungen im Bereich Wintertourismus wie die Hefen auf den Weinmost ausgewirkt.

GUTE UND SCHLECHTE BEISPIELE DES BAUZUSTANDS VON WEINKELLERN UND KELLERGASSEN

An einigen Stellen dieser Publikation wird der trostlose bautechnische und historische Zustand vieler Kellergelände und Winzerbauwerke in Südmähren erwähnt. Für eine kurze Übersicht wurde hier nachstehend genannte Zusammenfassung angeführt:

- Viele Weinkeller, bzw. ihre Teile (besonders die unterirdischen Bereiche) wurden im Laufe der Jahre abgerissen. Aus dem Zeitraum bis 1945 sind fast keine Baupläne dieser Weinkeller erhalten geblieben.
- Die erste grundsätzliche gesellschaftliche Änderung mit einer Auswirkung auf die Nutzung, Instandhaltung und den Umbau der Weinkeller war die Abschiebung der ursprünglichen Bewohner, die sog. „Sudetisierung“ der Grenzgebiete Südmährens und einiger tiefer gelegenen Gebiete. Der Eigentümerwechsel führte zum Verlassen der Weinberge und Keller und hatte verheerende Folgen auf alle Bestandteile der materiellen Kultur, inkl. der Landschaft, Weinberge und Weinkeller selbst.
- Infolge der Kollektivierung in den 50. Jahren des 20. Jahrhunderts kam es in den südmährischen Dörfern zu einer weiteren Stilllegung der Winzer- und Weinbauerbetriebe. Der Übergang zur Wirtschaft in großen Genossenschaften führte zur Liquidation der kleinen Gebäude der ursprünglichen Familienkeller.
- 45 Jahre der sozialistischen Wirtschaft marginalisierte den traditionellen Familienweinbau in die Position der Hobbygärtner.
 - Ein Teil der Keller wurde zu der damaligen Zeit abgerissen oder dem langsamen Untergang ausgeliefert.
 - Ein Teil der Weinkeller ist im Rahmen der zugelassenen Ersatzformen der Bewirtschaftung erhalten geblieben. Die Keller wurden jedoch in verschiedenen Zeitabschnitten sukzessiv umgebaut.

- Ein nur relativ kleiner Teil der Keller ist in der ursprünglichen Form erhalten geblieben.
- Der grundsätzliche Mangel des jetzigen Zustands ist der Umstand, dass weder die fachlichen Grundsätze, noch Regeln für die Popularisierung des Schutzes und der Sanierung der Winzerbauwerke in Südmähren erstellt wurden, die sowohl von den im Bauverfahren handelnden Organen, als auch von Planern und Bauherren können verwendet werden.
- In den meisten Winzergemeinden mit Kellergassen wurden nicht einmal Regulative für die jeweiligen Kellergassen definiert. Zu den wenigen Gemeinden, in welchen der Regulierungsplan Bestandteil des Raumordnungsplans wurde, gehört die Gemeinde Nový Šaldorf-Sedlešovice, Standort Modré sklepy.
- Aus der Praxis sind Beispiele bekannt, wo auch in kompakten Kellergassen unpassende Baumaßnahmen getroffen oder sogar Neubauten mit rechtsgültigen Baubewilligungen errichtet wurden. Die Bauämter argumentieren mit der fehlenden

Gesetzgebung und mit dem Mangel an fachlichen Unterlagen für die Einschränkung und das Verbot der unpassenden Baueingriffe.

- Paradoxerweise gehören dabei eben die Grundsätze für die Vornahme von Baumaßnahmen und Anpassungen von Kellergassen und Kellerensembles zu den Bereichen, die sehr detailliert ausgearbeitet sind, und zu den Instrumenten, die zum Schutz der Kulturerbe in Niederösterreich dienen .“

Herausgegeben durch die Tourismuszentrale Südmähren im Jahre 2013 im Rahmen des Projektes „ Kellergassen erzählen Geschichten“, das durch die Europäische Union aus dem Europäischen Fonds für die regionale Entwicklung im Rahmen des Programms ETZ Österreich-Tschechische Republik kofinanziert wurde.

OBSAH

VÍTEJTE VE SKLEPNÍCH ULIČKÁCH	1
HISTORICKÉ KOŘENY FENOMÉNU SKLEPNÍCH ULIČEK	3
Počátky vinohradnictví a vinařství a doba majoritní režie oboru v rukou církve, šlechty a měšťanů (od prapočátků do začátku 17. století)	3
Zeselsštění vinohradnictví a vinařství aneb Zrod sklepních uliček (polovina 17. až počátek 19. století)	6
Vinohradnictví a vinařství mezi tradicí a kapitalismem aneb Limity sklepních uliček v prostředí národního trhu (polovina 19. až 21. století)	11
PAMÁTKOVÁ OCHRANA	15
Památkově chráněné objekty Znojemské podoblasti	15
Památkově chráněné objekty Mikulovské podoblasti	17
Památkově chráněné objekty Velkopavlovické podoblasti	21
Památkově chráněné objekty Slovácké podoblasti	23
Památková ochrana	27
Plošná památková ochrana vinohradnických staveb	30
PŘÍTOMNOST SKLEPNÍCH ULIČEK NA JIŽNÍ MORAVĚ	39
Znojemská vinařská podooblast	40
Mikulovská vinařská podooblast	49
Velkopavlovická vinařská podooblast	58
Velkopavlovická vinařská podooblast	70
Příklady současného stavu na jižní Moravě	87
Vinařská oblast Morava	90
Weinviertel, Dolní Rakousko	90
Vinařská oblast Morava	91
Weinviertel, Dolní Rakousko	91

Vinařská oblast Morava	92
Weinviertel, Dolní Rakousko	92
VÝSTAVY O SKLEPECH VE SKLEPECH	93
Vinařské expozice na jižní Moravě	93
V oblasti Weinviertel	96
KELLERGASSEN IN SÜDMÄHREN	97

SKLEPNÍ ULIČKY JIŽNÍ MORAVY

HISTORIE | PAMÁTKOVÁ OCHRANA | PŘÍTOMNOST

Vydala Centrála cestovního ruchu – Jižní Morava z. s. p. o. v roce 2013 v rámci projektu Otevřené sklepní uličky vypráví příběhy (M00216), který podpořila Evropská unie z Evropského fondu pro regionální rozvoj prostřednictvím programu EÚS Rakousko-Česká spolupráce 2007-2013.

Texty sestavila: Lenka Gemelová

Pro Centrálu cestovního ruchu fotografovali a fotografie poskytli: archiv Národního památkového ústavu v Brně, archiv Moravské banky vín, archiv NPÚ – Územní odborné pracoviště v Brně, archiv Nadace Partnerství (Richard Nebeský, Jakub Smolík, Zdeněk Hujňák, Vladimír Vecheta, Juraj Flamik, Luboš Kala) a archiv CCRJM (Igor Zehl, Zdeněk Borovanský, Daniel Kamenár).

Sazba: David Winter, Tiskárna Didot, spol. s r. o.

Tisk: Tiskárna Didot, spol. s r. o.

EVROPSKÁ UNIE
Evropský fond pro
regionální rozvoj

EUROPEAN TERRITORIAL CO-OPERATION
AUSTRIA-CZECH REPUBLIC 2007-2013
Gemeinsam mehr erreichen. Společně dosáhneme více.

Projekt s podporou Vinářského fondu